

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТАМГЫН ГАЗАР
**ПАРЛАМЕНТЫН СУДАЛГАА,
ХӨГЖЛИЙН ХҮРЭЭЛЭН**

ЦАХИМ СЭТГҮҮЛ ЗҮЙ ДЭХ ЭРХ ЗҮЙН БАТАЛГАА: ХҮНИЙ ЭРХ, СЭТГҮҮЛЧИЙН МЭРГЭЖЛИЙН ЭРХ БА ЦЕНЗУРИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

Судалгааны төрөл:
Судалгааны код:
Огноо:

Харьцуулсан судалгаа
СТ-25/251
2025.11.06

Захиалагч:

Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Бат-Эрдэнэ

Хянасан:

Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга Г.Гэсэр

Судалгаа удирдсан:

Судалгааны хэлтсийн зөвлөх Г.Билгээ

Судлаач:

Судалгааны хэлтсийн референт Б.Сарантуяа

АГУУЛГЫН ТОВЬЁГ

АГУУЛГЫН ТОВЬЁГ	i
ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ	ii
ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ	iii
УДИРТГАЛ.....	4
НЭГ. ЦАХИМ СЭТГҮҮЛ ЗҮЙ ДЭХ ХҮНИЙ ЭРХИЙН ЭРХ ЗҮЙН ХАМГААЛАЛТ	6
1.1. Үзэл бодлоо илэрхийлэх ба мэдээлэл түгээх эрхэд холбогдох зохицуулалт	8
1.2. Цахим хэвлэл мэдээллийн орчинд хүний эрхийг зөрчих үйлдэлд холбогдох зохицуулалт	19
ХОЁР. ЦАХИМ СЭТГҮҮЛ ЗҮЙ ДЭХ СЭТГҮҮЛЧИЙН ЭРХЭД ХОЛБОГДОХ ЗОХИЦУУЛАЛТ ...	25
2.1. Сэтгүүлчийн мэдээлэлд нэвтрэх ба эх сурвалжаа хамгаалах зохицуулалт	25
2.2. Цахим орчинд сэтгүүлчийн мэргэжлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх эрх, үүрэг.....	32
2.3. Сэтгүүлчийн ёс зүйн хэм хэмжээ ба хариуцлагын тогтолцоо.....	41
2.4. Цахим орчин дахь хуурамч мэдээлэл ба баримт нягтлах эрх зүйн зохицуулалт	50
ГУРАВ. СЭТГҮҮЛЧИЙН ӨӨРИЙН ЦЕНЗУР БА ЭРХ ЗҮЙН ХАМГААЛАЛТ	56
3.1. Сэтгүүлчийн хараат бус байдал, редакцын бие даасан байдлыг хамгаалах зохицуулалт	56
3.2. Өөрийн цензур (self-censorship) ба түүнээс ангид байхад холбогдох зохицуулалт.....	60
ДӨРӨВ. СУДАЛГААНЫ ҮР ДҮН	68
НОМ ЗҮЙ	74

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

АНУ	Америкийн Нэгдсэн Улс
БНСУ	Бүгд Найрамдах Солонгос Улс
ЕХ	Европын Холбоо
НҮБ	Нэгдсэн Үндэсний Байгууллага
ХБНГУ	Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс
ИБУТЭОУП	Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт
BPO	Broadcasting Ethics and Program Improvement Organization (Нэвтрүүлгийн ёс зүй, хөтөлбөрийн сайжруулалтын байгууллага, Япон Улс)
DDG	Digitale-Dienste-Gesetz (Дижитал үйлчилгээний тухай хууль, ХБНГУ)
DOJ	Department of Justice (АНУ-ын Хууль зүйн яам)
DSA	Digital Services Act (Дижитал үйлчилгээний тухай хууль, ЕХ)
ECHR	European Court of Human Rights (Европын Хүний эрхийн шүүх)
FCC	Federal Communications Commission (АНУ-ын Холбооны Харилцаа Холбооны Комисс)
FIJ	FactCheck Initiative Japan (Японы Баримт шалгах санаачилга)
FOIA	Freedom of Information Act (Мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль)
FTC	Federal Trade Commission (АНУ-ын Холбооны Худалдааны Комисс)
HRC	Human Rights Committee (Хүний эрхийн хороо)
ICCPR	International Covenant on Civil and Political Rights (Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт)
IDPA	Information Distribution Platform Act (Мэдээлэл түгээх платформын тухай хууль, Япон Улс)
ISP	Internet Service Provider (Интернэт үйлчилгээ үзүүлэгч)
KPEC	Korean Press Ethics Commission (БНСУ-ын Хэвлэлийн ёс зүйн Хороо)
MStV	Medienstaatsvertrag (Interstate Media Treaty - Холбооны мужуудын хоорондын хэвлэл мэдээллийн тухай гэрээ, ХБНГУ)
NetzDG	Netzwerkdurchsetzungsgesetz (Network Enforcement Act, Сүлжээний тухай хууль, ХБНГУ)
NSK	The Japan Newspaper Publishers and Editors Association (Японы Хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд, эрхлэгчдийн холбоо)
PLLA	Provider Liability Limitation Act (Мэдээлэл дамжуулагчийн хариуцлагын тухай хууль, Япон Улс)
SJP	Society of Journalists and Publishers (Мэргэжлийн сэтгүүлчдийн нийгэмлэг, АНУ)
U.S.	United States (Америкийн Нэгдсэн Улс)

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1. Нэр томъёоны тайлбар.....	6
Хүснэгт 2. Цахим сэтгүүл зүй дэх үзэл бодлоо илэрхийлэх ба мэдээлэл түгээх эрхэд холбогдох хууль тогтоомжууд.....	10
Хүснэгт 3. БНСУ-ын Хэвлэл мэдээллийн ёс зүйн тунхгийн бүтэц	47
Хүснэгт 4. Интернэтийн эрх чөлөөний байдалд хийсэн үнэлгээ (АНУ, ХБНГУ, БНСУ, Япон Улс)	60
Хүснэгт 5. Цахим орчин дахь сэтгүүлчид, нийтлэлчид болон хэрэглэгчид өөрийгөө цензурддэг үү?	61

УДИРТГАЛ

“Цахим сэтгүүл зүй дэх эрх зүйн баталгаа: Хүний эрх, сэтгүүлчийн мэргэжлийн эрх ба цензурийн зохицуулалт” харьцуулсан судалгааг Улсын Их Хурлын Тамгын газрын дэргэдэх Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэнд гүйцэтгэв.

Судалгааны хамрах хүрээ:

Цахим сэтгүүл зүй дэх эрх зүйн баталгаа: Хүний эрх, сэтгүүлчийн мэргэжлийн эрх ба цензурийн зохицуулалтад холбогдох харьцуулсан судалгааг Америкийн Нэгдсэн Улс (АНУ), Бүгд Найрамдах Солонгос Улс (БНСУ), Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс (ХБНГУ), Япон Улсын хууль тогтоомжид хэрхэн тусгасныг судална. Харьцуулсан судалгаа нь дараах дэд бүлэгтэй байна:

1. Цахим сэтгүүл зүй дэх хүний эрхийн эрх зүйн хамгаалалт:
 - Цахим сэтгүүл зүй дэх хүний эрх, тэр дундаа үг хэлэх ба мэдээлэл түгээх эрхийг эдгээр улсуудын хууль тогтоомжид хэрхэн зохицуулсан бэ?
 - Цахим хэвлэл мэдээллийн орчинд хүний эрхийг зөрчих (жишээлбэл, гүтгэлэг, нэр төрд халдах, худал мэдээлэл тараах) үйлдэлд ямар эрх зүйн хариуцлага үйлчилдэг вэ?
2. Цахим сэтгүүл зүй дэх сэтгүүлчийн эрхэд холбогдох зохицуулалт:
 - Сэтгүүлчийн мэдээлэлд чөлөөтэй нэвтрэх, эх сурвалжаа хамгаалах эрхийг улс орнууд хэрхэн зохицуулсан бэ?
 - Цахим орчинд сэтгүүлчийн мэргэжлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх эрх, үүрэг, баталгааг хууль тогтоомжид хэрхэн тодорхойлсон бэ?
 - Сэтгүүлчийн мэргэжлийн үйл ажиллагаанд хамаарах ёс зүйн кодекс, хариуцлагын стандарт (e.g. Press Code of Ethics, Media Council systems) эдгээр улс оронд хэрхэн хэрэгждэг вэ?
 - Цахим орчин дахь хуурамч мэдээлэл, баримт нягтлах (fact-checking) үйл ажиллагааг дэмжих хууль, зохицуулалт бий эсэх?
3. Сэтгүүлчийн эрх чөлөө, хэвлэл мэдээллийн хараат бус байдал, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийн хэрэгжилтэд сөргөөр нөлөөлдөг өөрийн цензур (self-censorship) болон үүнээс ангид байх эрх зүйн зохицуулалт:
 - Эдгээр улс оронд сэтгүүлчийн хараат бус байдал, редакцын бие даасан байдлыг хамгаалах тусгай хууль, журам, бодлогын механизм бий юу?
 - Хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудын дотоод бодлого, ёс зүйн кодекс өөрийн цензурийг хэрхэн зохицуулсан байна вэ?

Судалгааны ажлын бүтэц:

Харьцуулсан судалгаа нь 3 дэд хэсэгтэй байна. Үүнд:

1. Цахим сэтгүүл зүй дэх хүний эрхийн эрх зүйн хамгаалалт;
2. Цахим сэтгүүл зүй дэх сэтгүүлчийн эрхэд холбогдох зохицуулалт;
3. Сэтгүүлчийн өөрийн цензур ба эрх зүйн хамгаалалт гэх дэд бүлгийн хүрээнд судална.

Судалгааны арга зүй:

- харьцуулсан шинжилгээний арга;
- хууль зүйн баримт бичгийн судалгааны арга.

Түлхүүр үг:

Монгол: цахим сэтгүүл зүй; хүний эрх; үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө; мэдээлэлд хандах эрх; сэтгүүлчийн эрх; сэтгүүлчийн халдашгүй байдал; өөрийгөө хамгаалах эрх; цензурээс ангид байх эрх; хэвлэл мэдээллийн хараат бус байдал; баримт нягтлах; өөрийн цензур.

Англи: *digital journalism; human rights; freedom of expression; access to information; journalists' rights; journalistic immunity; right of self-protection; freedom from censorship; media independence; fact-checking; self-censorship.*

НЭГ. ЦАХИМ СЭТГҮҮЛ ЗҮЙ ДЭХ ХҮНИЙ ЭРХИЙН ЭРХ ЗҮЙН ХАМГААЛАЛТ

Нэр томъёоны тайлбар

Судалгааны нэр томъёоны тайлбар хэсэгт сэтгүүл зүй, хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөө болон хүний эрхийн чиглэлээр олон улсын хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөгдсөн байгууллагууд болох Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага (НҮБ), Европын Зөвлөл (Council of Europe), Европ дахь Аюулгүй байдал, Хамтын ажиллагааны байгууллага (ЕАБХАБ, OSCE) болон холбогдох академик судалгааны эх сурвалжуудаас авч, тодорхойлолт бүрийн эх сурвалж, хамрах хүрээ, онцлогийг тайлбарлан нэгтгэлээ.

Хүснэгт 1. Нэр томъёоны тайлбар

Цахим сэтгүүл зүй (digital journalism / online journalism / e-journalism)	Дижитал буюу цахим сэтгүүл зүй нь интернэтээр дамжуулан нийтлэгддэг орчин үеийн сэтгүүл зүй юм. Уламжлалт хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл (сонин, сэтгүүл, радио, телевиз) цахим орчинд шилжин ажиллахтай уялдан 1990-ээд оноос эрчимтэй хөгжсөн онолын ба практик чиглэл байна. Улмаар онол болон нэр томъёоны тайлбарын хүрээнд харвал, цахим сэтгүүл зүй гэдэг нь мэдээ, мэдээллийг цахим (интернэт) орчинд цахим хэлбэрээр түгээх, хэрэглэгчийн харилцан оролцоог хослуулсан, мультимедиа (текст, зураг, аудио, видео, интерактив элемент) ашиглан бүтээдэг сэтгүүл зүйн шинэ хэлбэрийг хэлнэ (Herbert, 2000).
Хүний эрхийн баталгаа (human rights guarantee):	Сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн байгууллагын үйл ажиллагаа хүний эрхийг хангах нөхцөлөөр хамгаалагдсан байх.
Сэтгүүлч (Journalist)	“Олон нийтэд зориулсан мэдээллийг сэтгүүл зүйн буюу нийтийн ашиг сонирхлын зорилгоор тогтмол цуглуулж, түгээдэг хүн” (Council of Europe, 2017). “Сэтгүүлчид гэдэг нь нийгэмд нөлөөлж болох үйл явдал, мэдэгдэл, бодлого, санал зэргийг ажиглаж, баримтжуулж, дүн шинжилгээ хийдэг хүмүүс бөгөөд тэдгээрийг системчилж, баримт, дүн шинжилгээг нэгтгэн нийгмийн тодорхой бүлэг эсхүл нийт нийгэмд мэдээлэх зорилготой байдаг. Энэ тодорхойлолт нь бүх төрлийн хэвлэл мэдээллийн ажилтан, дэмжих ажилтан, мөн түр хугацаанд ‘иргэний сэтгүүлч’-ийн үүрэг гүйцэтгэж буй хүмүүсийг хамарна” (Council of Europe, 2023).
Сэтгүүлчийн эрх (journalistic rights):	Сэтгүүлчийн мэргэжлийн үйл ажиллагаа эрх зүйн баталгаагаар хангагдсан байх, мэдээлэлд чөлөөтэй хүрэх, эх сурвалжаа хамгаалах эрх (UNHR, 2023). НҮБ-ын Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын (UDHR) 19 дүгээр зүйл, Олон улсын иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай пактын (ICCPR) 19 дүгээр зүйлээр хамгаалагддаг: “Хүн бүр үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхтэй. Энэ эрх нь саад тотгоргүйгээр үзэл бодлоо илэрхийлэх, мэдээлэл болон санааг ямар ч төрлийн мэдээллийн хэрэгслээр, хил хязгаар үл харгалзан эрж хайх, хүлээн авах, түгээх эрхийг хамарна (UNHR, 2023).
Цэнзур (censorship):	“Хэвлэл мэдээллийн аливаа хэрэгслийн агуулгыг төрийн эрх мэдэл бүхий байгууллага эсхүл эрх баригч бүлэглэлүүдийн шууд болон шууд бус (хууль эрх зүй, санхүү, шүүх, хүч хэрэглэсэн) аргаар системтэйгээр хянах, хязгаарлах үйл ажиллагаа” (Scammell, 1988). Өөрөөр хэлбэл, төрийн байгууллага, эсхүл эрх бүхий этгээд мэдээлэл, үзэл бодлыг нийтлэхээс өмнө хянах, хязгаарлах, хориглох үйлдэл.
Өөрийн цензур (self-censorship):	“Өөрийн цензур гэдэг нь сэтгүүлчид улс төр, эдийн засаг, аюулгүй байдлын хүчтэй нөлөө бүхий этгээдүүдийн дарамт, өш хонзон, заналхийллээс өөрийгөө, эх сурвалжаа, ажлын байр, амьдралаа хамгаалахын тулд ашигладаг хамгаалах механизм юм” (Gerald Walulya, 2020). Сэтгүүл зүйн хүрээнд энэ нь мэргэжлийн редакцын шүүлтээс бус, харин шүүмжлэл, шийтгэлд өртөх айдас, хууль эрх зүйн үр дагавар, эдийн засгийн дарамт, эсхүл тодорхой бүлэг, хувь хүнийг уурлуулахгүй байх хүслийн улмаас сэтгүүлчид тодорхой мэдээллийг илэрхийлэхгүй, мэдээлэхгүй, эсхүл хөөцөлдөхгүй байхаар шийдэхийг хэлнэ (Council of Europe, 2017).
Өөрийгөө өмгөөлөх (self-defense of Journalists)	Өөрийгөө өмгөөлөх нь сэтгүүлчид гүтгэлэг, дарамт, хуулийн аливаа маргааны үед хууль зүйн аргаар өөрийгөө хамгаалах, эх сурвалжийн нууцыг хадгалах, шүүх, арбитрын замаар эрхээ хамгаалах үйл явц.

	<p>“Ардчилал аюулд орсон нь: Сэтгүүлчдийн хувьд өөрийгөө хамгаалах стратеги хэлбэрийн өөрийн цензур” (Democracy at Stake: Self-Censorship as a Self-Defence Strategy for Journalists) (Gerald Walulya, 2020) өгүүлэлд “сэтгүүлчийн өөрийгөө хамгаалах үйлдэл” болон “өөрийн цензур” хэмээх ойлголтуудыг тайлбарласан. Тухайлбал, өгүүлэлд “өөрийгөө хамгаалах үйлдэл”-ийг бие махбодын хамгаалалт бус, харин заналхийлэл, дарамт, хүчирхийлэлд хариу үзүүлэх стратегийн арга хэмжээ гэж тодорхойлсон. Сэтгүүлчид аюултай, тогтворгүй орчинд ажиллахдаа өөрийн аюулгүй байдлаа хангахын тулд өөрийн цензурт ордог, үүний улмаар олон нийтэд хүрэх мэдээлэл хязгаарлагдсан, нэг талыг барьсан шинжтэй болдог. Ийм “өөрийгөө хамгаалах стратеги” нь төрийн байгууллага, ажил олгогч, улс төрийн нөлөө бүхий этгээдүүдтэй зөрчилдөөн үүсгэхээс зайлсхийх, өөртөө хохирол учруулахгүй байх зорилготой хамгаалалтын механизм байна. Харин “Өөрийн цензур” нь сэтгүүлчид улс төрийн шийтгэл, мэргэжлийн үйл ажиллагааны эрсдэл, эсхүл хувийн аюул заналаас эмээж мэдээллийг зориудаар нуух, өөрчлөх үйлдэл гэж тодорхойлсон.</p>
Цензурээс ангид байх зохицуулалт (regulations ensuring freedom from censorship):	<p>Хууль эрх зүйн түвшинд сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн байгууллагын хараат бус байдлыг баталгаажуулж, төрийн хууль бус оролцоог хориглох, илэрхийлэх эрх чөлөөг хамгаалах тогтолцоо.</p> <p>НҮБ-ын Хүний эрхийн хорооны Ерөнхий тайлбарт (№34, 2011) “Төрөөс урьдчилан хяналт тавих (prior censorship), редакцын бодлогод хөндлөнгөөс оролцох, эсхүл мэдээлэл түгээх сувгийг хязгаарлах аливаа хэлбэр нь 19 дүгээр зүйлд заасан үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийн зөрчил болно”. Мөн төрийн байгууллага, албан тушаалтнууд хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудын агуулга, редакцын шийдвэрт нөлөөлөх ёсгүй. Цензурийн аливаа хэлбэр нь зөвхөн олон улсын хуулиар зөвшөөрөгдсөн хязгаарлалтын нөхцөлд (жишээлбэл, үндэсний аюулгүй байдал, нийтийн эмх журам гэх мэт) хуульд тодорхой заасан, зайлшгүй шаардлагатай, пропорционал тохиолдолд л зөвшөөрөгдөнө (UNHRC, 2011).</p> <p>ЕАБХАБ-ын (OSCE) Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний үүрэг амлалт буюу ЕАБХАБ-ын оролцогч улсууд 1975 оны Хельсинкийн Төгсгөлийн Акт болон дараагийн Мадрид, Вена, Копенгагенийн баримт бичгийн хүрээнд “Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүд төрийн цензургүйгээр, чөлөөтэй мэдээлэл цуглуулж, түгээх нөхцөлийг бүрдүүлэх” үүргийг хүлээсэн. ЕАБХАБ цензурээс ангид байх эрхийг ардчиллын суурь нөхцөл, хэвлэл мэдээллийн хараат бус байдлын баталгаа гэж үздэг (OSCE, 2011).</p> <p>Европын Зөвлөлийн Сайд нарын зөвлөлийн Зөвлөмж (CM/Rec(2016)4)-д “Гишүүн улсууд нь айдас, дарамт, улс төрийн шахалт эсхүл цензургүйгээр үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хангах нөхцөлийг бүрдүүлэх ёстой” гэж тодорхойлсон (Council of Europe, 2016).</p>
Өөрийн зохицуулалт буюу ёс зүйн кодекс (self-regulation):	<p>“Хэвлэл мэдээллийн мэргэжилтнүүдийн хамтын хүчин чармайлтаар сайн дурын редакцын удирдамж боловсруулж, тэдгээрийг олон нийтэд нээлттэй сургалт, дадлагаар хэрэгжүүлдэг үйл явц” (OSCE, 2008).</p> <p>Тухайлбал, мэдээний редакцын дотоод журам, ёс зүйн кодекс; зөрчилд шийтгэл бус залруулга, уучлал, шүүмжлэл, зөрчлийн тэмдэглэл гэх мэт арга хэмжээ.</p>

Эх сурвалж: Судлаачийн ангилан боловсруулснаар

1.1. Үзэл бодлоо илэрхийлэх ба мэдээлэл түгээх эрхэд холбогдох зохицуулалт

Судалгааны ажлын энэ хэсэгт үзэл бодлоо илэрхийлэх ба мэдээлэл түгээх эрхэд холбогдох зохицуулалтыг олон улсын түвшинд болон харьцуулан судлахаар сонгон авсан АНУ, ХБНГУ, БНСУ, Япон Улсын хууль тогтоомжийн хүрээнд судална.

1.1.1. Олон улсын түвшинд

Цахим орчин дахь үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх нь Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 19 дүгээр зүйл болон Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын (цаашид ИБУТЭОУП гэх) 19 дүгээр зүйлээр хамгаалагддаг бөгөөд эдгээр нь уламжлалт хэвлэл мэдээлэл болон цахим платформд ижил хэмжээнд үйлчилдэг.¹ Тодруулбал, Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 19 дүгээр зүйлд “Хүн бүр өөрийн үзэл бодолтой байх, түүнийгээ чөлөөтэй илэрхийлэх эрхтэй; энэхүү эрхэнд үзэл бодлоо ямар ч хорио саадгүй баримтлах эрх чөлөө, үзэл санаа, мэдээллийг улсын хилийн заагаар үл хязгаарлан аливаа арга замаар эрж сурвалжлах, хүлээж авах, түгээн дэлгэрүүлэх эрх чөлөө багтана”² хэмээн заасан. Мөн ИБУТЭОУП-ын 19 дүгээр “1) Хүн бүр үзэл бодлоо ямар ч хорио саадгүй баримтлах эрхтэй. 2) Хүн бүр санаа бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхтэй; энэ эрхэнд төрөл бүрийн мэдээлэл болон үзэл санааг улсын хил хязгаарыг үл харгалзан амаар, бичгээр, эсхүл хэвлэлийн буюу уран сайхны аргаар, эсхүл өөрийн сонгосон бусад аргаар эрж хайх, хүлээн авах, түгээх эрх чөлөө багтана”³ хэмээн заасан. Эдгээр заалтаас үзэхэд, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийн хүрээ ижил тэгшээр буюу уламжлалт болон цахим хэвлэл мэдээллийн салбарыг үл харгалзан ижил түвшинд үйлчилнэ.

ИБУТЭОУП-ын 19 дүгээр зүйлтэй холбогдуулан 2011 оны есдүгээр сард, пактын хэрэгжилтийг хянагч НҮБ-ын Хүний эрхийн хороо (HRC) 34 дүгээр Ерөнхий тайлбар (General Comment No.34)-ыг гаргасан. Энэхүү тайлбар нь үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх ялангуяа цахим орчин дахь үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийн асуудлыг онцгойлон авч үзсэн. Тус Ерөнхий тайлбарын дагуу, ИБУТЭОУП-ын 19 дүгээр зүйл нь үзэл бодлоо илэрхийлэх бүх хэлбэр болон мэдээлэл түгээх бүх хэрэгслийг, үүнд, цахим, интернэтэд суурилсан хэлбэрүүдийг ч хамгаалдаг болохыг тодорхойлжээ. Өөрөөр хэлбэл, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийн хамгаалалт цахим болон цахим бус орчинд ижил түвшинд хэрэгжинэ гэсэн үг юм.⁴ Мөн Ерөнхий тайлбарт ИБУТЭОУП-ыг хэрэгжүүлэгч, оролцогч улсуудыг мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн хөгжил (жишээлбэл, интернэт болон гар утсанд суурилсан мэдээлэл түгээх системүүд) нь дэлхий дахинд харилцаа холбооны арга барилыг эрс өөрчилж буйг анхаарахыг уриалсан байдаг. Тухайлбал, хууль тогтоомж боловсруулахдаа уламжлалт хэвлэл мэдээллийн зохицуулалтыг интернэт болон өргөн нэвтрүүлгийн орчинтой уялдуулан авч үзэх, мөн эдгээр орчны нэгдлийн (convergence) хэлбэрийг харгалзан үзэх шаардлагатай гэж заасан байдаг.⁵

Мөн 2012 оны зургаадугаар сард, НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөл (UNHRC) “Интернэт орчинд хүний эрхийг дэмжих, хамгаалах, эдлэх тухай” нэртэй тогтоолыг нэгдсэн саналтайгаар баталсан бөгөөд “Хүмүүс цахим бус орчинд эдэлдэг эрх, үүргүүд, тэр дундаа үзэл бодлоо

¹ ARTICLE 19 website. Хандах: <https://www.article19.org/data/files/medialibrary/37380/FoE-and-ICTs.pdf> Хандсан огноо: 2025-10-14

² Монгол Улсын олон улсын гэрээ “Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал”, Хандах: <https://legalinfo.mn/mn/detail/1271>

³ Монгол Улсын олон улсын гэрээ “Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт”. Хандах: <https://legalinfo.mn/mn/detail/1257>

⁴ ARTICLE 19 website. Хандах: <https://www.article19.org/data/files/medialibrary/37380/FoE-and-ICTs.pdf> Хандсан огноо: 2025-10-14

⁵ Монгол Улсын олон улсын гэрээ “Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт”. Хандах: <https://legalinfo.mn/mn/detail/1257>

илэрхийлэх эрх, нь цахим орчинд мөн адил хэрэгжих ёстой. Энэ эрх нь хил хязгаар үл харгалзан, хүн бүрийн сонгосон мэдээллийн хэрэгслээр дамжин хэрэгжих бөгөөд Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын ба ИБУТЭОУП-ын 19 дүгээр зүйлд нийцэх ёстой” хэмээн цахим орчин дахь үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхийг олон улсын түвшинд баталгаажуулсан байна.

2011 оны тавдугаар сард, НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөлд ирүүлсэн тайландаа, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг дэмжих болон хамгаалах асуудал хариуцсан НҮБ-ын тусгай илтгэгч Фрэнк Ла Ру дараахыг онцлон тэмдэглэсэн байна: Үүнд:

“Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал болон уг пактын 19 дүгээр зүйлийг ирээдүйн технологийн хөгжилд нийцүүлэн, хувь хүн үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхээ эдлэх боломжийг хангах зорилгоор алсын хараатайгаар боловсруулсан юм. Иймд олон улсын хүний эрхийн хуулийн хүрээ өнөөдөр ч хүчин төгөлдөр хэвээр байгаад зогсохгүй, интернэт зэрэг шинэ харилцаа холбооны технологид адилхан үйлчилнэ”.

Дээрх НҮБ-ын тусгай илтгэгчийн нэгэн адил, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг хамгаалах чиг үүрэг бүхий дөрвөн тусгай илтгэгч 2011 оны зургаадугаар сард гаргасан “Интернэт ба үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийн тухай хамтарсан тунхаг”-т “Харилцаа холбоо болон өргөн нэвтрүүлгийн салбарт ашиглагддаг зохицуулалтын арга барилыг интернэт орчинд шууд хэрэглэх боломжгүй. Тиймээс тэд цахим орчин дахь хууль бус контентэд хариу өгөх тусгайлсан, нарийвчилсан зохицуулалтын аргачлалыг боловсруулах нь зүйтэй. Мөн интернэтээр дамжин түгээж буй мэдээлэлд тусгай хязгаарлалт тогтоох шаардлагагүй болохыг онцолсон” байна.

Дээрх олон улсын гэрээний зохицуулалтаас гадна Европын хүний эрхийн конвенцын 10-р зүйлд “Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх: Хүн бүр үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхтэй. Энэ эрх нь үзэл бодлоо баримтлах, мэдээлэл болон үзэл санааг хүлээн авах, дамжуулах эрхийг агуулна. Энэ эрхийг хэрэгжүүлэхэд төрийн байгууллагын зүгээс хөндлөнгөөс оролцох ёсгүй бөгөөд хил хязгаар үл харгалзана (Council of Europe, 1950). Энэхүү зүйл нь улс орнуудыг радио, телевиз, эсхүл кино үйлдвэрлэл эрхэлдэг байгууллагад тусгай зөвшөөрөл олгох шаардлага тогтоохыг хориглохгүй” (Bianet, 2024) хэмээн зааж үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх болон хэвлэлийн эрх чөлөөг баталгаажуулсан (UNESCO, 2017).

Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийн хязгаарлалт буюу үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх нь үндсэн эрх боловч абсолют буюу хязгааргүй эрх биш (UNESCO, 2017) юм. ИБУТЭОУП-ын (ICCPR) 19 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсэгт “Энэхүү зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан эрхийг хэрэгжүүлэх нь тусгай үүрэг, хариуцлагыг дагуулдаг. Иймээс уг эрх нь тодорхой хязгаарлалтад хамрагдаж болох боловч эдгээр нь хуульд заасан байх, мөн ардчилсан нийгэмд зайлшгүй шаардлагатай байх ёстой (UNESCO, 2017). Үүнд: (а) Бусдын эрх ба нэр төрийг хүндэтгэх зорилгоор; (б) Үндэсний аюулгүй байдал, олон нийтийн дэг журам, эрүүл мэнд, эсхүл ёс суртахууныг хамгаалах зорилгоор” хязгаарлаж болохыг хүлээн зөвшөөрдөг. Өөрөөр хэлбэл, Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийн хязгаарлалт нь нарийн хүрээнд, тодорхой зорилгоор тогтоогдох ёстой бөгөөд тухайн эрхийг бүхэлд нь үгүйсгэх, эсхүл үндсэн утгаар нь алдагдуулах ёсгүй. Хязгаарлалт хууль ёсны эсэхийг тодорхойлохдоо ихэвчлэн гурван шалгуур ашигладаг (UNESCO, 2017). Үүнд:

- 1) хязгаарлалт нь хуульд заасан байх;
- 2) хууль ёсны зорилгыг хэрэгжүүлэх чиглэлтэй байх;
- 3) зайлшгүй шаардлага, харьцангуй байдлын шалгуурыг хангах ёстой.

Эдгээр гурван шалгуур нь үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг хязгаарлах хууль ёсны үндэслэлийг тогтоох олон улсын жишиг болдог бөгөөд улс орон бүр өөрийн хууль тогтоомждоо

эдгээр зарчмыг тусган хэрэгжүүлэх замаар уг эрхийн хүрээ, хязгаарлалтыг тодорхойлдог. Иймд дараагийн хэсэгт АНУ, ХБНГУ, БНСУ, Япон Улсын хууль тогтоомж дахь хэвлэл мэдээлэл тэр дундаа “цахим сэтгүүл зүй дэх үзэл бодлоо илэрхийлэх ба мэдээлэл түгээх эрхэд холбогдох зохицуулалт”-ыг судална.

Хүснэгт 2. Цахим сэтгүүл зүй дэх үзэл бодлоо илэрхийлэх ба мэдээлэл түгээх эрхэд холбогдох хууль тогтоомжууд

Улсын нэр	Зохицуулж буй хууль тогтоомж
АНУ	АНУ-ын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр нэмэлт, өөрчлөлт; Мэдээлэлд хандах эрхийн тухай хууль (Freedom of Information Act, FOIA); Харилцаа холбооны тухай хууль (Communications Act of 1934); Харилцаа холбооны зохистой байдлын тухай хуулийн 230 дугаар зүйл (Communications Decency Act, 1996, Section 230); Харилцаа холбооны комисс (FCC)-ын дүрэм.
ХБНГУ	ХБНГУ-ын Үндсэн хууль (Grundgesetz); Сүлжээний хууль (Network Enforcement Act, NetzDG); Муж улсын хууль (жишээ нь, Берлин муж улсын Хэвлэлийн тухай хууль (Landespressegesetz (LPresseG Berlin); Хэвлэлийн ёс зүйн кодекс (German Press Code).
БНСУ	БНСУ-ын Үндсэн хууль; Сонин хэвлэлийг дэмжих тухай хууль (Act on the Promotion of Newspapers); Төрийн мэдээлэл ил тод болгох тухай хууль (Official Information Disclosure Act); Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль (Act on Press Arbitration and Damage Remedies); Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хуулийн хэрэгжүүлэх журам (Enforcement Decree of the Act on Press Arbitration and Damage Remedies).
Япон Улс	Японы Улсын Үндсэн хууль; Нэвтрүүлгийн тухай хууль (Broadcast Act); Мэдээлэл түгээх платформын тухай хууль (Information Distribution Platform Act, IDPA); Харилцаа холбооны үйлчилгээ үзүүлэгчийн хариуцлагыг хязгаарлах тухай хууль (Provider Liability Limitation Act); Захиргааны байгууллагуудын эзэмшиж буй мэдээлэлд хандах тухай хууль (Act on Access to Information Held by Administrative Organs).

Эх сурвалж: Судлаачийн ангилан боловсруулснаар.

1.1.2. АНУ-ын зохицуулалт

А) АНУ-ын Нэгдүгээр нэмэлт, өөрчлөлт

Энэхүү Нэгдүгээр нэмэлт, өөрчлөлт нь иргэдийн үг хэлэх, хэвлэлийн эрх чөлөөг хамгаалж, төрөөс мэдээлэл түгээх болон үзэл бодлоо илэрхийлэхэд хязгаарлалт тогтоохыг хориглон, цахим хэвлэл мэдээлэл төрийн цензургүйгээр ажиллах эрх зүйн үндэс болдог. Энэхүү хууль нь төрийн байгууллагуудын баримт, мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй болгох, иргэд төрөөс мэдээлэл авах эрхээ эдлэх механизмыг тогтоосон хууль байна. Хууль нь ардчилсан засаглалын үндсэн зарчмууд болох ил тод байдал, хариуцлага, мэдээлэлд нэвтрэх эрхийг баталгаажуулдаг. АНУ-ын Үндсэн хууль дахь цахим сэтгүүл зүй дэх үзэл бодлоо илэрхийлэх, мэдээлэл түгээх эрхийг хамгаалдаг Нэгдүгээр нэмэлт, өөрчлөлт: “Конгресс шашныг үндэслэн хууль тогтоох, эсхүл шашны эрх чөлөөг хориглох, эсхүл үг хэлэх, хэвлэлийн эрх чөлөөг хязгаарлах, эсхүл ард иргэдийн тайван байдлаар цугларч, Засгийн газарт гомдол гаргах эрхийг хязгаарлах аливаа хууль тогтоох ёсгүй.”⁶

⁶ АНУ: (1791) АНУ-ын Үндсэн Хууль - Нэгдүгээр нэмэлт, өөрчлөлт (First Amendment). Хандах: <https://constitution.congress.gov/constitution/amendment-1/>

Б) Холбооны түвшний хууль - Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль (Freedom of Information Act, FOIA)⁷

552(a) дугаар зүйл: Холбооны бүх агентлаг өөрийн бүтэц, чиг үүрэг, журам, шийдвэр, бодлого, тайлан, судалгааны баримтыг олон нийтэд нээлттэй байлгах үүрэгтэй.

552(a)(3)(A) дугаар зүйл: Энэ хэсгээр иргэн, хэвлэл мэдээллийн байгууллага, гадаадын этгээд гээд хэн боловч төрийн байгууллагад (FOIA) хүсэлт гарган, тодорхой мэдээлэл авах эрхтэй. Агентлаг нь хүсэлт хүлээн авснаас хойш зохих хугацаанд хариу өгөх үүрэгтэй.

552(a)(1)(A)-(B) дугаар зүйл: Агентлагууд дараах мэдээллийг тогтмол нийтэлж, ил тод байлгах үүрэгтэй:

- байгууллагын бүтэц, зохион байгуулалт;
- үйл ажиллагааны журам, арга барил;
- бодлого, дүрэм, тайлбар, өөрчлөлтүүд.

Энэ нь төрийн шийдвэр, бодлого ард иргэдэд ойлгомжтой, нээлттэй байх үндсэн нөхцөлийг бүрдүүлдэг.

552(b)(1)-(9) дугаар зүйл: Хуульд есөн төрлийн хамааралгүй мэдээллийн ангилал бий. Үүнд:

- үндэсний аюулгүй байдал;
- гадаад бодлогын нууц;
- хувийн мэдээлэл;
- хууль сахиулах ажиллагааны материал;
- худалдааны нууц гэх мэт орно.

В) Харилцаа холбооны тухай хууль (Communications Act of 1934)

Энэхүү хууль нь цахим мэдээллийн хэрэгсэл, сэтгүүл зүй зэрэг дамжуулах харилцааг зохицуулах үндсэн холбооны хэмжээний хууль байна.

326 дугаар зүйл: Цензурийг хориглоно (Censorship Prohibited).

Энэхүү бүлгийн аль ч заалтыг Холбооны Харилцаа холбооны комисс (FCC) нь аливаа радио станцын дамжуулж буй радио холбоо, дохионд цензур тавих эрхтэй гэж ойлгох, эсхүл тайлбарлах ёсгүй. Радио холбооны хэрэгслээр үг хэлэх эрх чөлөөнд халдах аливаа журам, нөхцөлийг комисс тогтоох, батлах ёсгүй.

Г) АНУ-ын Харилцаа холбооны тухай хууль (Communications Act of 1934) болон 1986 оны Харилцаа холбооны ёс зүйн тухай хууль (Communications Decency Act)⁸

1934 оны Харилцаа холбооны тухай хууль (The Communications Act of 1934) нь АНУ-ын холбооны түвшний хууль бөгөөд үндсэн зорилго нь утас болон радио дамжуулалтын муж хоорондын болон гадаад харилцааг зохицуулах, мөн цахилгаан холбоо, өргөн нэвтрүүлгийн нэгдсэн үндэсний бодлого болон төвлөрсөн зохицуулалтын байгууллага байгуулах явдал байна. Хуулиар Холбооны Харилцаа Холбооны Комисс (FCC) байгуулагдсан бөгөөд харилцаа холбоо, мэдээллийн технологи, өргөн нэвтрүүлгийн салбарыг хянах, хурдан, үр ашигтай, ялгаварлан гадуурхалгүй мэдээллийн үйлчилгээний хөгжилд дэмжлэг үзүүлэх үүргийг гүйцэтгэдэг.

⁷ АНУ: (1966) Мэдээллийн ил тод байдлын хууль (Freedom of information act, FOIA). Хандах: <https://www.foia.gov/>

⁸ АНУ: (1996[2018]) Холбооны харилцаа холбооны тухай хуулийн 230-р хэсэг - (Protection for private blocking and screening of offensive material, 47 U.S.C. §230). Хандах: (<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/47/230>)

Цахим сэтгүүл зүй дэх эрх зүйн зохицуулалт:

Энэхүү хууль нь цахим хэрэглээ үүсэхээс өмнө батлагдсан тул “цахим сэтгүүл зүй” гэсэн нэр томъёог хуульд тусгаагүй ч, хуулийн зохицуулалтууд цахим орчны харилцааг зохицуулж ирсэн. Мөн Конгресс хуультай (47 U.S. Code §230) холбоотой дараах тайлбарыг хийсэн байдаг:

(а) Конгрессын тайлбар:

- (1) Интернэт болон бусад интерактив компьютерын үйлчилгээ нь боловсрол, мэдээллийн эх сурвалжид хандах боломжийг иргэдэд асар ихээр өргөжүүлж байна.
- (2) Эдгээр үйлчилгээ хэрэглэгчдэд хүлээн авах мэдээллээ хянах боломжийг олгож, цаашид технологийн хөгжилтэй хамт энэ хяналт улам сайжрах боломжтой.
- (3) Интернэт нь улс төрийн үзэл бодлын олон талт илэрхийлэл, соёлын хөгжлийн өвөрмөц орон зай, сэтгэхүйн үйл ажиллагааны олон хэлбэрийг бүрдүүлж байна.
- (4) Интернэт ба интерактив үйлчилгээ нь төрийн хэт оролцоогүйгээр бүх Америкчуудын ашиг хүртэхүйц байдлаар хөгжинө.
- (5) Америкчууд улс төр, боловсрол, соёл, зугаа цэнгэлийн үйлчилгээг авахын тулд улам бүр интерактив орчинд найдаж байна.

(b) АНУ-ын бодлого:

- (1) Интернэт болон интерактив үйлчилгээний хөгжлийг дэмжих;
- (2) Холбооны болон мужийн зохицуулалтаас ангид, чөлөөт өрсөлдөөн бүхий зах зээлийг хадгалах;
- (3) Хэрэглэгч, гэр бүл, сургууль зэрэг нь өөрсдийн хүлээн авах мэдээллийг хянах технологийг хөгжүүлэхийг дэмжих;
- (4) Эцэг эхчүүдэд хүүхдүүдийнхээ тохиромжгүй мэдээлэлд хандах хандалтыг хязгаарлахад туслах шүүлтүүрийн технологийг хөгжүүлэхэд саад болох хүчин зүйлсийг арилгах;
- (5) Компьютерын замаар садар самуун, дарамт, заналхийлэл зэргийг явуулах гэмт хэргийг хянан шийтгэх холбооны хуулийг хатуу хэрэгжүүлэх.

(c) “Сайн санааны” (Good Samaritan) хамгаалалт:

- (1) Хэвлэгч, эсхүл илтгэгч гэж үзэхгүй: Интерактив компьютерын үйлчилгээний аль ч хэрэглэгч, үйлчилгээ үзүүлэгчийг бусдын оруулсан мэдээллийн хувьд хэвлэгч, эсхүл илтгэгч гэж үзэж болохгүй.
- (2) Иргэний хариуцлага хүлээхгүй: Үйлчилгээ үзүүлэгч, эсхүл хэрэглэгч нь дараах тохиолдолд хариуцлага хүлээхгүй: (А) садар самуун, хүчирхийлэл, айлган сүрдүүлэлт, эсхүл бусад сөрөг контентын хандалтыг сайн санааны үүднээс хязгаарласан бол; (В) бусад хэрэглэгчдэд ийм хандалт хязгаарлах техникийн хэрэгсэл олгосон бол.

Д) Харилцаа холбооны комисс (FCC)-ын дүрэм

АНУ-ын Холбооны Харилцаа Холбооны Комисс (Federal Communications Commission, FCC) нь цахим сэтгүүл зүй дэх үзэл бодлоо илэрхийлэх, мэдээлэл түгээх эрхийг хамгаалах гол дүрмүүдийг хэрэгжүүлдэг. Үүнд цензурийн хориг ба “нээлттэй интернэт” (net neutrality) буюу сүлжээний саадгүй байдлын дүрмүүд багтдаг. Харилцаа Холбооны Комиссын “Нээлттэй интернэт” (Open Internet / Net Neutrality) дүрмүүд:

- (1) Хандалтыг хориглохгүй байх (No Blocking):
- (2) Интернэт үйлчилгээ үзүүлэгчид хууль ёсны контент, аппликейшн, үйлчилгээ, эсхүл хор хөнөөлгүй төхөөрөмжид хандалтыг хаах эрхгүй.
- (3) Хурдыг санаатайгаар бууруулахгүй байх (No Throttling):

(4) Үйлчилгээ үзүүлэгчид контент, аппликейшн, үйлчилгээний агуулга, төрөл зэргээс шалтгаалан хууль ёсны Интернет урсгалыг удаашруулах, чанарыг дордуулах ёсгүй.

(5) “Төлбөртэй түрүүлэлт” буюу “fast lane”-ийг хориглох (No Paid Prioritization):

Үйлчилгээ үзүүлэгчид төлбөрийн, эсхүл бусад нөхцөлийн үндсэн дээр зарим хууль ёсны контентыг бусдаас илүү хурдан дамжуулах (“түргэвчилсэн зам”) хэлбэрээр давуу эрх олгож болохгүй.

1.1.3. ХБНГУ-ын зохицуулалт

ХБНГУ-д хэвлэл мэдээллийн харилцааг бүхэлд нь зохицуулсан хууль холбооны түвшинд байдаггүй. Харин хэвлэл мэдээллийн салбар бүр, тухайлбал, телевиз, радио, цахим сэтгүүл зүй, хэвлэл нийтлэл гэх мэт тус тусын салбарын хуулиар зохицуулагддаг. Мөн тус улсын муж улс бүр (Länder) өөрийн нутаг дэвсгэрт хэрэгжих хэвлэл мэдээллийн тухай хуультай, бие даасан хэвлэл мэдээллийн зохицуулах байгууллагууд (Landesmedienanstalten) ажилладаг. ХБНГУ-ын хэвлэл мэдээллийн эрх зүй нь холбооны бүтэцтэй, төвлөрсөн бус (decentralized) тогтолцоонд тулгуурладаг бөгөөд энэ нь үзэл бодлын олон ургалч байдлыг хамгаалах болон орон нутгийн хэвлэл мэдээллийн бие даасан байдлыг хангах зорилготой хэмээн тайлбарлагддаг.

Европын Холбооны хүрээнд мэдэгдэл ба арга хэмжээний журам (notice-and-action regime), ил тод байх үүрэг, эрсдэлийн үнэлгээний шаардлага зэрэг заалтуудыг агуулсан Дижитал үйлчилгээний тухай хууль (Digital Services Act, DSA) нь 2024 оны хоёрдугаар сард хүчин төгөлдөр болсон. Үүний дагуу тус зохицуулалтыг ХБНГУ-д хэрэгжүүлэх зорилгоор Дижитал үйлчилгээний тухай хууль (Digitale-Dienste-Gesetz, DDG) нь 2024 оны тавдугаар сараас хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлсэн байна. Доорх хүснэгтээр цахим сэтгүүл зүй дэх үзэл бодлоо илэрхийлэх ба мэдээлэл түгээх эрхэд холбогдох ХБНГУ-ын зохицуулалтыг харуулав.

A) Үндсэн хууль (Grundgesetz, GG)⁹

Үг хэлэх эрх чөлөө нь үндсэн эрхийн нэг юм. Үндсэн хуулийн 5 дугаар зүйл нь энэхүү эрхийг баталгаажуулж, хамгаалдаг. Энэхүү зүйлд үг хэлэх, бичих, дүрсээр илэрхийлэх эрх, мөн хэвлэл мэдээлэл ба мэдээлэх эрх чөлөө зэргийг тодорхой заасан.¹⁰

5 дугаар зүйл:

(1) Хүн бүр өөрийн үзэл бодлоо үгээр, бичгээр, дүрсээр чөлөөтэй илэрхийлж, түгээх болон олон нийтэд нээлттэй эх сурвалжаас мэдээллийг саадгүй авах эрхтэй. Хэвлэлийн эрх чөлөө болон радио, телевизээр мэдээлэл түгээх эрх чөлөөг төр баталгаажуулна. Аливаа цензур тогтоохыг хориглоно.

(2) Эдгээр эрх нь ерөнхий хуулиудын заалт, өсвөр үеийнхний хамгаалалтын тухай хуулийн зохицуулалт, болон хувь хүний нэр төрийн эрхийг хамгаалах эрхийн хүрээнд хязгаарлагдана.

18 дугаар зүйл:

Хэрэв хэн нэгэн хүн үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх, ялангуяа хэвлэлийн эрх чөлөө (5 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг), эсхүл сургалт, судалгааны эрх чөлөө (5 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэг), эсхүл цугларах эрх (8 дугаар зүйл), нэгдэл байгуулах эрх (9 дүгээр зүйл), харилцаа холбооны нууцлалын эрх (10 дугаар зүйл), өмчийн эрх (14 дүгээр зүйл), эсхүл орогнох эрх (16а дугаар зүйл)-ийг ардчилсан үндсэн дэг журмыг эсэргүүцэх, устгах зорилгоор ашигласан тохиолдолд түүний эдгээр үндсэн эрхийг хасна. Эдгээр эрхийг хасах тухай

⁹ ХБНГУ: (1949) Үндсэн Хууль (Grundgesetz - Basic Law). Хандах: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html

¹⁰ Мөн тэнд.

шийдвэрийг, мөн хасах хүрээг тодорхойлохыг ХБНГУ-ын Холбооны Үндсэн хуулийн шүүх (Bundesverfassungsgericht) гаргана.

Б) Мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль (Informationsfreiheitsgesetz - IFG)

Үндсэн хуулийн 5 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1 дэх өгүүлбэрт “мэдээлэлд хандах эрх” мөн багтдаг. Энэ эрх нь хувь хүний эрх чөлөө болон ардчиллын үндсэн зарчимд чухал үүрэгтэй. Мэдээлэлд хандах эрх нь үндсэн эрхийн нэг төрөл бөгөөд төрөөс хамгаалагдах сөрөг шинжтэй эрх (status negativus) юм. Өөрөөр хэлбэл, энэ нь төрөөс иргэдэд тодорхой мэдээлэл, эсхүл эх сурвалжийг заавал гаргаж өгөх үүрэг хүлээлгэдэггүй, харин төрийн зүгээс мэдээллийг дарангуйлах, хаах, цензур хийхийг хориглодог гэсэн утгатай.

В) Сүлжээний тухай хууль (NetzDG, 2017)

Хуулийн үндсэн зорилго нь цахим орчинд хэрэглэгчдийн эрхийг хамгаалж, Үндсэн хуулийн 5 дугаар зүйлээр баталгаажсан үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хүндэтгэхийн зэрэгцээ хууль бус контентыг хурдан бөгөөд үр дүнтэй арилгах эрх зүйн механизмыг бүрдүүлэхэд оршино. Энэхүү хууль нь Холбооны хууль тогтоох байгууллага (Bundestag)-аар хэлэлцэн баталдаг хууль тогтоомж бөгөөд 2022, 2024 онд нэмэлт, өөрчлөлт орсон. Хуульд зааснаар хэрэгжилт, хяналт, торгуулийн ажиллагааг Холбооны Хууль зүйн алба (Bundesamt für Justiz) хариуцдаг.

1 дүгээр зүйл. Хэрэглэх хүрээ, нэр томъёоны тодорхойлолт

- (1) Энэхүү хууль нь ашиг олох зорилготойгоор интернэтэд платформ ажиллуулдаг үйлчилгээ үзүүлэгчдэд хамаарна. Эдгээр платформ нь хэрэглэгчдэд өөр хоорондоо, эсхүл олон нийттэй аливаа төрлийн контент хуваалцах, нийтэд хүргэх боломжийг олгодог байна. Сэтгүүл зүйн-редакцын бүтэц бүхий үйлчилгээ, эсхүл үйлчилгээ үзүүлэгч өөрөө хариуцан ажиллуулдаг хувийн харилцааны платформ, эсхүл тодорхой төрлийн контент түгээх зорилготой систем нь энэ хуулийн хүрээнд “нийгмийн сүлжээ” гэж тооцогдохгүй.
- (2) Хасагдсан заалт
- (2a) Хуулийн 2 болон 3-а нь терроризмтой холбоотой контентод хамаарна. Эдгээрийг Европын Парламент болон Зөвлөлийн (ЕХ) 2021 оны 4 дүгээр сарын 29-ний өдрийн 2021/784 дугаар тогтоолын 2 дугаар зүйлийн 7 дахь хэсэгт заасны дагуу цахим орчин дахь терроризмын контентын тархалтыг хязгаарлах зорилгоор хэрэглэнэ. Хуулийн 3, 3b, 3c нь уг тогтоолын дагуу компетент байгууллага шийдвэр гаргаагүй тохиолдолд хэрэгжихгүй.

5 дугаар зүйл. Дотоодын төлөөлөгч томилох

Нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгч нь, хэрэв түүний суурин улс нь “Дижитал үйлчилгээний тухай хууль” (§2)-ийн дагуу Европын холбооны өөр гишүүн улс биш бол, ХБНГУ-д дотоодын төлөөлөгчийг томилж, түүнд хандах боломжийг платформ дээрээ тодорхой, шууд хүртээмжтэй байдлаар нийтлэх ёстой.

Энэ төлөөлөгчид шүүхийн мэдэгдэл, баримт бичгийг хүргэх боломжтой бөгөөд энэ нь дараах хэргүүдэд хамаарна:

- хууль бус контент түгээсэн;
- хууль бус контент түгээсэн гэж үндэслэлгүй үзсэн;
- устгасан, эсхүл хаасан контентыг сэргээхийг хүссэн.
- Мөн уг төлөөлөгчид эдгээртэй холбоотой нэхэмжлэл, шүүхийн эцсийн шийдвэр, гүйцэтгэлийн бичиг баримт хүргэж болно.

1.1.4. БНСУ-ын зохицуулалт

А) БНСУ-ын Үндсэн хууль

Үндсэн хуулиар иргэн бүрийн үзэл бодлоо илэрхийлэх, хэвлэлийн эрх чөлөө, мэдээлэлд нэвтрэх эрх, мөн цуглах, эвлэлдэн нэгдэх үндсэн эрхийг баталгаажуулсан. Тус заалтад төрөөс хэвлэл мэдээллийн үйл ажиллагаанд цензур тогтоохыг хатуу хориглож, мэдээллийн үйлчилгээ болон хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудын техник, стандарт, бие даасан байдлыг хуульд нийцүүлэн хамгаалах үүргийг тодорхойлсон.

21 дүгээр зүйл:

Иргэн бүр үзэл бодлоо илэрхийлэх, хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөө, мөн цуглаан, эвлэлдэн нэгдэх эрхийг эдэлнэ. Үзэл бодлоо илэрхийлэх болон хэвлэл мэдээллийн үйл ажиллагаанд зөвшөөрөл олгох буюу цензур тогтоох, мөн цуглаан, эвлэлдэн нэгдэхэд зөвшөөрөл шаардах нь хүлээн зөвшөөрөгдөхгүй. Мэдээний үйлчилгээ болон нэвтрүүлгийн тоног төхөөрөмжийн стандарт, сонины үйл ажиллагааг хангахад шаардлагатай асуудлыг хуулиар зохицуулна. Үг хэлэх болон хэвлэл мэдээллийн үйл ажиллагаа нь бусдын нэр төр, эрхийг зөрчих, эсхүл нийгмийн ёс суртахуун, ёс зүйн хэм хэмжээг зөрчих ёсгүй. Хэрэв үг хэлэх, эсхүл хэвлэл мэдээллийн үйл ажиллагаагаар бусдын нэр төр, эрхийг зөрчсөн бол үүнээс үүдсэн хохирлыг барагдуулах шаардлага гаргах эрхтэй.

Б) Сонин хэвлэлийг дэмжих тухай хууль (Act on the Promotion of Newspapers)¹¹

Сонин, сэтгүүлийн эрх чөлөөг баталгаажуулахын сацуу тэдний мөрдөх стандарт, хариуцлагыг зохицуулсан эрх зүйн акт байна.

1 дүгээр зүйл. Хуулийн зорилго

Энэхүү хуулийн зорилго нь сонин болон бусад хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөө, бие даасан байдлыг баталгаажуулж, тэдгээрийн нийгмийн үүргийг дэмжих, сонин хэвлэлийн салбарыг хөгжүүлэх, нийгмийн хариуцлагын ухамсрыг төлөвшүүлэх замаар хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөг өргөжүүлж, олон нийтийн санаа бодлыг ардчилсан байдлаар төлөвшүүлэхэд хувь нэмэр оруулахад оршино.

2 дугаар зүйл. Нэр томъёоны тодорхойлолт

(5) “Интернэт сонин” гэж компьютер болон бусад мэдээлэл боловсруулах чадвартай төхөөрөмж, харилцаа холбооны сүлжээг ашиглан улс төр, эдийн засаг, нийгэм, соёл, цаг үе зэрэгт хамаарах мэдээ, тайлбар, олон нийтийн санаа бодол болон мэдээллийг түгээх зорилготой цахим хэвлэл бөгөөд бие даасан нийтлэл үйлдвэрлэл, тасралтгүй нийтлэл гаргах зэрэг Ерөнхийлөгчийн тогтоосон шалгуурыг хангадаг хэвлэлийг хэлнэ.

(7) “Интернэт сонины эрхлэгч” гэж Интернэт сониныг цахим хэлбэрээр гаргагч этгээдийг хэлнэ.

(12) “Уншигч” гэж тогтмол хэвлэлийг төлбөртэй, эсхүл төлбөргүй байдлаар гаргагч этгээдээс хүлээн авдаг хүн, мөн Интернэт сониныг ашиглагч этгээдийг хэлнэ.

В) Төрийн мэдээлэл ил тод болгох тухай хууль (Official Information Disclosure Act)¹²

5 бүлэг, 28 зүйл бүхий энэхүү хууль нь төрийн байгууллагын мэдээлэлд иргэд хандах, мэдээлэл ил болгохтой холбоотой эрх зүйн харилцааг зохицуулдаг суурь хууль болно. Зохицуулж буй гол харилцаа нь төрийн байгууллагуудын хадгалж, хянаж буй мэдээллийг олон нийтэд ил болгох журам, нөхцөл, арга хэлбэрийг тодорхойлох болно. Иргэдийн мэдэх эрхийг

¹¹ БНСУ: (2009[2017]), Сонин хэвлэлийг дэмжих тухай хууль (Act on the Promotion of Newspapers), Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=42723&lang=ENG

¹² БНСУ: (2013[2024]), Төрийн мэдээлэл ил тод болгох тухай хууль (Official Information Disclosure Act), Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?lang=ENG&hseq=29982

хэрэгжүүлэх зорилгоор мэдээлэл авах хүсэлт гаргах журам, хүсэлтийг хүлээн авч шийдвэрлэх төрийн байгууллагын үүрэг, хариуцлагыг тогтоосон. Сэтгүүлч, судлаач, иргэний нийгмийн байгууллага гэх мэт бүх этгээд төрийн байгууллагаас мэдээлэл хүсэх эрхийг энэ хуулийн хүрээнд эдэлнэ.

1 дүгээр зүйл (Хуулийн зорилт): Энэхүү хуулийн зорилго нь иргэдийн мэдэх эрхийг хангах, төрийн үйл ажиллагаанд иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх, мөн төрийн үйл ажиллагааны ил тод байдлыг хангах явдал юм. Үүний тулд төрийн байгууллагуудын хадгалж, захирч буй мэдээллийг иргэд хүсэлт гарган авахтай холбоотой асуудал болон төрийн байгууллагуудын мэдээлэл нийтэд ил болгох үүргийн талаар шаардлагатай зохицуулалтыг тогтооно.

3 дугаар зүйл (Мэдээлэл ил болгох зарчим): Төрийн байгууллагуудын хадгалж, удирдаж буй мэдээлэл нь иргэдийн мэдэх эрхийг хангахын тулд, энэхүү хуулийн дагуу идэвхтэйгээр олон нийтэд ил болгох ёстой.

4 дүгээр зүйл (Хэрэглэх хүрээ): Хэрэв өөр хуульд тусгайлан өөрөөр заагаагүй бол, мэдээллийг ил болгох үйл ажиллагаа энэхүү хуулиар зохицуулагдана.

10 дугаар зүйл (Мэдээлэл нийтэд ил болгох хүсэлт гаргах арга): Мэдээлэл нийтэд ил болгох хүсэлт гаргахыг хүссэн этгээд (цаашид “өргөдөл гаргагч” гэх) нь тухайн мэдээллийг хадгалж, хариуцаж буй төрийн байгууллагад дараах мэдээллийг агуулсан бичгээр хүсэлт гаргах, эсхүл аман хэлбэрээр хүсэлт гаргах боломжтой.

Г) Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль (Act on Press Arbitration and Damage Remedies)¹³

Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль нь 4 бүлэг 34 зүйлтэй бөгөөд хэвлэл мэдээллийн байгууллагаас үүдэн үүсэх нэр хүнд, эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлын зөрчилтэй маргааныг шийдвэрлэхэд мөрдөх эвлэрүүлэн зуучлах болон арбитрын журмын хэрэгжилтийн аргачлал, Маргаан зохицуулах комиссын (Press Arbitration Commission) бүрэлдэхүүн, гишүүдийн томилгоо, чөлөөлөлт, үүрэг, эрх, хариуцлага, болон урамшуулал, зардлын зохицуулалтыг агуулсан.

1 дүгээр зүйл (Зорилт)

Энэхүү хуулийн зорилго нь хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөг нийгмийн өмнө хүлээх хариуцлагатай уялдуулах явдал юм. Үүний тулд хэвлэл мэдээллийн байгууллагын нийтлэл, нэвтрүүлэг зэрэгт хүний нэр хүнд, эрх, эсхүл хууль ёсны ашиг сонирхол зөрчигдсөн тохиолдолд үүсэх маргааныг эвлэрүүлэн зуучлах болон арбитрын журмаар шийдвэрлэх үр нөлөөтэй нөхөн олговрын тогтолцоог бий болгоно.

5 дугаар зүйл (Хувь хүний эрхийг хамгаалах үүрэг)

Хэвлэл мэдээллийн байгууллага, цахим сонин, интернэт мэдээний үйлчилгээ (“хэвлэл мэдээлэл гэх мэт”) нь хувь хүний “хувийн эрх”-ийг хамгаалах хууль, ёс зүйн үүрэгтэй. Үүнд:¹⁴

- амьдрал, эрх чөлөө, бие махбод, эрүүл мэнд;
- нэр төр, нэр хүнд;
- хувийн нууц, хувийн эрх чөлөө;
- хөрөг зураг, нэр, дуу хоолой, яриа, бүтээл, хувийн бичиг баримт зэрэг хүний үнэт зүйлс.

¹³ БНСУ: (2005 [2023]) Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль (Act on Press Arbitration and Damage Remedies). Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=24492&key=17&type=part

¹⁴ Мөн тэнд, §4.2.

Хэрэв хэвлэл мэдээллийн байгууллага эдгээр эрхийг зөрчвөл, хохирлыг энэ хуулиар тогтоосон журмын дагуу нэн даруй барагдуулах ёстой.

Д) Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хуулийн хэрэгжүүлэх журам (Enforcement Decree of the Act on Press Arbitration and Damage Remedies)

Хууль нь 21 зүйлтэй, хэвлэл мэдээллийн байгууллагаас иргэдийн нэр хүнд, эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг зөрчсөн тохиолдолд үүсэх маргааныг шийдвэрлэхэд зориулсан зохицуулалт болон хохирлыг барагдуулах тогтолцоог хэрэгжүүлэхтэй холбоотой харилцааг зохицуулдаг.

1 дүгээр зүйл (Зорилго): Энэхүү журмын зорилго нь “Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль”-аар Ерөнхийлөгчийн зарлигаар зохицуулахаар даалгасан асуудлууд, мөн уг хуулийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай бусад асуудлыг тодорхойлох явдал юм. Журмаар зохицуулах гол харилцаа нь хэвлэл мэдээллийн байгууллагын хариуцлагыг тодорхойлох, эвлэрүүлэн зуучлах болон арбитрын ажиллагааны журам, хэвлэл мэдээллийн зөвлөлийн бүтэц, бүрэн эрх, гишүүдийн томилгоо, урамшуулал, хяналт, ил тод байдлыг хангах арга хэмжээ зэрэг хууль хэрэгжүүлэхтэй холбоотой нарийвчилсан зохион байгуулалтын харилцааг зохицуулна.

1.1.5. Япон Улсын зохицуулалт

А) Японы Улсын Үндсэн хууль

Үндсэн хуулийн 21 дүгээр зүйлээр иргэдийн үг хэлэх, хэвлэлийн эрх чөлөө, мэдээлэл солилцох болон үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг баталгаажуулж, төрийн зүгээс цензур тогтоохыг хатуу хориглодог.

21 дүгээр зүйл: “Цуглаан, эвлэлдэн нэгдэх эрх, түүнчлэн үг хэлэх, хэвлэл мэдээлэл болон аливаа хэлбэрийн илэрхийлэх эрхийг баталгаажуулна.” “Цензур тогтоохгүй бөгөөд аливаа хэлбэрийн харилцаа холбооны нууцыг зөрчих ёсгүй.”

Б) Нэвтрүүлгийн тухай хууль (Broadcast Act)¹⁵

Харилцаа холбоо болон медиа байгууллагуудын дамжуулж, эсхүл хүргэж буй контентын зохицуулалтыг тогтоодог.

1 дүгээр зүйл (Хуулийн зорилго): Энэхүү хуулийн зорилго нь олон нийтийн ашиг сонирхолд нийцсэн нэвтрүүлгийг зохицуулж, дараах зарчмуудын дагуу нэвтрүүлгийн салбарыг зөв, эрүүл чиглэлд хөгжүүлэхэд оршино:

1. нэвтрүүлгийг аль болох олон хүнд хүргэж, нэвтрүүлгийн өгөөжийг хүн бүр хүртэх боломжийг хангах;
2. нэвтрүүлгийн үнэн зөв, төвийг сахисан, бие даасан байдлыг баталгаажуулж, илэрхийлэх эрх чөлөөг хамгаалах;
3. нэвтрүүлэг хариуцсан хүмүүсийн үүрэг, хариуцлагыг тодорхой болгож, нэвтрүүлгийн үйл ажиллагаагаар дамжуулан эрүүл, ардчилсан нийгмийн хөгжилд хувь нэмэр оруулах.

2 дугаар зүйл: Энэхүү хууль болон түүнтэй холбогдон гарсан журам, тушаалыг дараах тодорхойлолтуудын дагуу тайлбарлана:

- (1) “Нэвтрүүлэг” гэж олон нийтэд хүргэх зорилгоор цахим харилцаа холбоогоор (1984 оны Харилцаа холбооны бизнесийн тухай хуулийн [86 дугаар хууль] 2 дугаар

¹⁵ Япон Улс: (1950[2023]) Нэвтрүүлгийн тухай хууль (Broadcasting Act). Хандах: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4509/en>

- зүйлийн (i)-д заасан “харилцаа холбоо”-г хэлнэ) дамжуулан мэдээлэл түгээх үйлдлийг хэлнэ. Үүнд, бусдын харилцаа холбооны төхөөрөмж (уг хуулийн 2 дугаар зүйлийн (ii)-д заасан төхөөрөмж)-ийг ашиглан дамжуулах тохиолдол мөн хамаарна.
- (2) “Үндсэн нэвтрүүлэг” гэж 1950 оны Радиогийн тухай хуулийн [131 дүгээр хууль] дагуу нэвтрүүлэг явуулах, радио станцуудад тусгайлан, эсхүл давуу эрхтэйгээр хуваарилагдсан давтамжийн радио долгионыг ашиглан нэвтрүүлэг хийхийг хэлнэ.
- (3) “Ерөнхий нэвтрүүлэг” гэж үндсэн нэвтрүүлэгт хамаарахгүй бусад бүх төрлийн нэвтрүүлгийг хэлнэ.

Хуулийн II бүлэг Нэвтрүүлгийн хөтөлбөрийн найруулга болон түүнтэй холбогдох ерөнхий зохицуулалт, 3 дугаар зүйл (Нэвтрүүлгийн хөтөлбөрийн редакцын эрх чөлөө): Нэвтрүүлгийн хөтөлбөрийн найруулгад хуулиар тогтоосон эрх мэдэлтэй этгээдээс бусад хэн ч хөндлөнгөөс оролцох буюу хязгаарлалт тогтоох ёсгүй.

В) Мэдээлэл түгээх платформын тухай хууль (Information Distribution Platform Act, IDPA)

Мэдээлэл түгээх платформын тухай хууль (Information Distribution Platform Act, IDPA) нь цахим орчин дахь мэдээлэл түгээх үйл ажиллагааны хариуцлага, ил тод байдлыг сайжруулах зорилготой хууль байна. Тус хууль нь тодорхой цахим харилцааны үйлчилгээ үзүүлэгчид (жишээлбэл, томоохон цахим платформууд) мэдээллийн алдаа, хохирлын хариуцлагыг хязгаарлах, хэрэглэгчийн мэдээлэл устгуулах, хязгаарлуулах хүсэлтийг гаргах эрхийг тодорхойлох, мөн илгээгчийн мэдээлэлд шүүхийн журмаар хандах нөхцөлийг тогтоодог.

1 дүгээр зүйл (Зорилго): Энэ хууль нь тодорхой цахим харилцаагаар (интернэт зэрэг) мэдээлэл түгээх явцад эрхийн зөрчил гарсан тохиолдолд, тодорхой цахим харилцааны үйлчилгээ үзүүлэгчийн хохирлын нөхөн төлбөрийн хариуцлагыг хязгаарлах, мөн илгээгчийн мэдээллийг ил болгох хүсэлт гаргах эрхийг тодорхойлох зорилготой.

Үүнээс гадна, илгээгчийн мэдээлэл ил болгох шүүхийн журмыг тогтоож, хор хөнөөлтэй мэдээлэл дамжуулахыг таслан зогсоох арга хэмжээний хэрэгжилтийг түргэвчлэх, мөн эдгээр арга хэмжээний ил тод байдлыг хангах, улмаар томоохон цахим харилцаа үйлчилгээ үзүүлэгчдийн үүргийг тодорхойлох зорилготой. “Тодорхой цахим харилцаа” - тодорхой бус олон нийтэд хандаж илгээгддэг цахим холбооны үйлчилгээг хэлнэ.

1.2. Цахим хэвлэл мэдээллийн орчинд хүний эрхийг зөрчих үйлдэлд холбогдох зохицуулалт

1.2.1. АНУ-ын зохицуулалт

Зохицуулж буй хуулийн нэр: Холбооны харилцаа холбооны тухай хууль (47 U.S.C. §230)¹⁶

Хуулийн зорилго:

1996 оны Холбооны харилцаа Холбооны тухай хуулийн 230 дугаар зүйл “Communications Decency Act”-д орсон заалт нь цахим үйлчилгээ үзүүлэгч болон контент байршуулагчдыг хэрэглэгчийн үүсгэсэн ихэнх агуулгын хуулийн хариуцлагаас (жишээ нь гүтгэлэг, худал мэдээллийн нэхэмжлэлүүдээс) чөлөөлдөг.

Интернэт (Internet): Холбооны болон хувийн байгууллагуудын харилцан уялдаатай өгөгдөл дамжуулах сүлжээ (packet-switched data networks) бүхий олон улсын компьютерын сүлжээ.

Интерактив компьютерын үйлчилгээ (Interactive Computer Service): Олон хэрэглэгчдэд серверт хандах боломж олгодог мэдээллийн үйлчилгээ, систем, эсхүл программ хангамжийн үйлчилгээ үзүүлэгч, мөн номын сан, боловсролын байгууллагын ажиллуулдаг ижил төстэй үйлчилгээ.

Хамрах хүрээ:

Харилцаа холбооны тухай хуулийн 230 дугаар зүйл нь цахим мэдээллийн эрх зүйн зохицуулалтын суурь баримт бичиг бөгөөд энэ нь интерактив компьютерын үйлчилгээ үзүүлэгч болон контент байршуулагчдыг хэрэглэгчийн үүсгэсэн контентын хариуцлагаас чөлөөлөх эрх зүйн хамгаалалт олгодог. Хуулийн (e) дэд хэсэгт зааснаар уг хамгаалалт нь Холбооны эрүүгийн хууль, оюуны өмчийн хууль, биеэ үнэлэлтийн эсрэг хууль, цахим харилцааны нууцлалыг хамгаалах хууль зэрэгт хамаарах тохиолдолд хүчин төгөлдөр үйлчилдэг гэж тодорхойлсон байдаг (47 U.S.C. §230(e)). Мөн хуулийн (c)(2) заалтаар цахим үйлчилгээ үзүүлэгчид “сайн санааны үүднээс (Good Samaritan Protection)” хэрэглэгчийн гэрээний нөхцөлийг зөрчсөн буюу зохисгүй контентыг устгасан тохиолдолд иргэний болон эрүүгийн хариуцлагаас чөлөөлөгдөх эрхтэй гэж заасан (47 U.S.C. §230(c)(2)(A)).¹⁷

Хяналтад холбогдох зохицуулалт:

Энэхүү хуулийн хүрээнд цахим орчин дахь контентын хяналт ба зохицуулалтын эрх зүйн үндсийг тодорхойлсон. Тухайлбал, хуулийн (c)(2) “Сайн санааны үүднээс (Good Samaritan)” хэсэгт зааснаар, интерактив компьютерын үйлчилгээ үзүүлэгч болон хэрэглэгч нь “сайн санааны үүднээс зохисгүй, садар самуун, хүчирхийлэлтэй, дарамттай, эсхүл бусдад хор учруулж болзошгүй гэж үзсэн контентыг хязгаарлах, устгах арга хэмжээ авсан тохиолдолд” хуулийн хариуцлагаас чөлөөлөгдөнө (47 U.S.C. §230(c)(2)(A)).¹⁸

¹⁶ АНУ: (1996[2018]) Холбооны харилцаа холбооны тухай хуулийн 230-р хэсэг - (Protection for private blocking and screening of offensive material, 47 U.S.C. § 230).
Хандах: (<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/47/230>)

¹⁷ АНУ: (1996[2018]) Холбооны харилцаа холбооны тухай хуулийн 230-р хэсэг - (Protection for private blocking and screening of offensive material, 47 U.S.C. §230).
Хандах: (<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/47/230>)

¹⁸ АНУ: (1996[2018]) Холбооны харилцаа холбооны тухай хуулийн 230-р хэсэг - (Protection for private blocking and screening of offensive material, 47 U.S.C. §230).
Хандах: (<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/47/230>)

Энэхүү зохицуулалт нь платформуудад төрийн цензургүйгээр өөрийн дотоод контентын хяналт, шүүлтийн бодлого хэрэгжүүлэх эрх зүйн чөлөөт орон зай олгож, үүний зэрэгцээ хэрэглэгчийн эрх, олон нийтийн аюулгүй байдлын хоорондын тэнцвэрийг хангах механизм болж өгдөг. Судлаачдын үзэж буйгаар энэ заалт нь цахим сэтгүүл зүйн орчинд өөрийн цензур ба агуулгын хариуцлагын асуудлыг хуулийн хүрээнд тодорхойлох онцгой ач холбогдолтой (Kosseff, The Twenty-Six Words That Created the Internet, 2019).

Хариуцлагын зохицуулалт:

АНУ-ын Харилцаа холбооны тухай хуулийн 230 дугаар зүйл нь цахим орчинд үг хэлэх эрх чөлөөг хамгаалахтай зэрэгцэн, хүний эрхийг зөрчсөн үйлдэлд хариуцлага тооцох хүрээг тодорхойлсон. Тухайлбал, хуулийн (e) “Effect on other laws” хэсэгт “энэ заалт нь садар самуун, хүүхдийн бэлгийн мөлжлөг, цахим дарамт, заналхийлэл зэрэг холбооны эрүүгийн хуулийн хэрэгжилтийг хязгаарлахгүй, харин тэдгээртэй зөрчилдөхгүй хүрээнд л хамгаалалт үйлчилнэ (47 U.S.C. §230(e)(1), (5)) хэмээн заасан.¹⁹

Өөрөөр хэлбэл, цахим платформууд хэрэглэгчийн агуулгад хариуцлага хүлээхгүй ч, хэрэв тухайн контент нь хүний нэр төр, халдашгүй байдлыг зөрчсөн, эсхүл гэмт хэргийн шинжтэй үйлдэлд ашиглагдсан бол холбооны болон мужийн хуульд үндэслэн эрүүгийн болон иргэний хариуцлага хүлээх боломжтой. Энэ хуулийн 230 дугаар зүйл нь үг хэлэх эрх чөлөөг дээдлэхийн зэрэгцээ хүний эрхийг хамгаалах, гэмт үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх хоёрдогч хамгаалалтын үүрэг гүйцэтгэх байдлаар хуульчлагдсан байна.

1.2.2. ХБНГУ-ын зохицуулалт

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Сүлжээний хууль (Network Enforcement Act, NetzDG)²⁰

Хуулийн зорилго:

Энэхүү хууль нь ашиг олох зорилготойгоор интернэт орчинд платформ ажиллуулдаг дижитал үйлчилгээ үзүүлэгчдэд хамаарна. Энэ хуульд хэрэглэгчид өөр хоорондоо, эсхүл олон нийттэй мэдээлэл, зураг, бичлэг зэрэг контент хуваалцаж болдог платформыг “нийгмийн сүлжээ” гэж нэрлэнэ. Дараах платформууд нийгмийн сүлжээний ангилалд орохгүй:

- редакцын бүтэцтэй, агуулгаа өөрөө хариуцдаг сэтгүүл зүйн сайтууд (жишээ нь: сонин, сэтгүүлийн цахим хувилбар);
- зөвхөн хувийн харилцаанд ашиглагддаг мессенжер үйлчилгээ;
- зөвхөн тодорхой зорилготой контент түгээдэг платформууд (жишээ нь: цахим хичээл, бизнесийн платформ).

Хамрах хүрээ:

Энэхүү хуульд “хууль бус контент” гэж ХБНГУ-ын Эрүүгийн хуулийн тодорхой зүйлүүдэд заасан гэмт хэргийн шинжтэй, хууль ёсны үндэслэлгүй контентыг ойлгоно. Дараах төрлийн контент багтана:

Үндсэн хууль зөрчсөн, эсхүл террорист байгууллагын суртал ухуулгын материал тараах (§86), Үндсэн хуулийн эсрэг байгууллагын бэлгэ тэмдэг хэрэглэх (§86a), улсын аюулгүй байдалд заналхийлэх хүнд гэмт хэрэг бэлтгэх (§89a), гэмт хэрэг үйлдэхийг уриалах (§91,

¹⁹ АНУ: (1996[2018]) Холбооны харилцаа холбооны тухай хуулийн 230-р хэсэг - (Protection for private blocking and screening of offensive material, 47 U.S.C. §230).

Хандах: (<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/47/230>)

²⁰ ХБНГУ: (2017[2024]), Сүлжээний хууль (Network Enforcement Act, NetzDG), Хандах: (<https://www.gesetze-im-internet.de/netzdg/index.html#BJNR335210017BJNE001500123>)

§111), сүрдүүлэлт хийж нийтийн амар амгаланг алдагдуулах (§126), гэмт хэргийн болон террорист байгууллага байгуулах (§129-129b), арьс өнгө, шашин, угсаагаар үзэн ядах, хүчирхийлэлд уриалах (§130), хүчирхийлэл, харгислал дүрсэлсэн бүтээл тараах (§131), гэмт хэрэгт шагнал урамшуулал амлах, дэмжих (§140), шашин, итгэл үнэмшлийн бүлгийг доромжлох (§166), өсвөр үеийнхэнд хор нөлөөтэй материал түгээх, хадгалах (§184b), доромжлол (§185), гүтгэлэг (§186), санаатай гүтгэлэг (§187), нас барсан хүний нэр төрийг гутаах (§189), хүний хувийн амьдралд халдсан зураг, бичлэг хийх (§201a), сүрдүүлэлт (§241), болон баримт нотолгооны ач холбогдол бүхий өгөгдлийг хуурамчаар үйлдэх (§269) зэрэг үйлдэл багтана.²¹

Хяналтад холбогдох зохицуулалт:

Энэхүү хуулийн хэрэгжилтэд Холбооны Хууль зүйн алба хяналт тавина. Хэрэв тус алба нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгч энэ хуулийг зөрчсөн гэж үзвэл, зөрчлийг таслан зогсоох арга хэмжээ авч, шаардлагатай үүрэг өгч болно.

Мөн хяналтын байгууллага нь үйлчилгээ үзүүлэгчээс дараах мэдээллийг шаардах эрхтэй:

- хуулийг хэрэгжүүлэхийн тулд авсан арга хэмжээний талаарх мэдээлэл;
- ХБНГУ-д бүртгэлтэй хэрэглэгчдийн тоо;
- хууль бус контенттой холбоотой гомдлын тоо болон тэдгээрийг хэрхэн шийдвэрлэсэн талаарх мэдээлэл.

Үйлчилгээ үзүүлэгч буюу мэдээлэл гаргах үүрэгтэй этгээд үнэн зөв мэдээлэл өгөх үүрэгтэй бөгөөд гаргасан мэдээллийг өөрийн эсрэг ашиглахгүй байх баталгааг эдэлдэг.

Хариуцлагын зохицуулалт:

Хэрэв үйлчилгээ үзүүлэгч энэ хуулийн 5 дугаар зүйлд заасны дагуу дотоодын төлөөлөгч (хууль ёсны хүлээн авагч)-ийг томилоогүй бол, үүнийг санаатай эсхүл болгоомжгүйгээр хийсэн эсэхээс үл хамааран зөрчил гэж тооцно. Ийм зөрчилд 500,000 евро хүртэл хэмжээний мөнгөн торгууль ногдуулж болно. Энэ тохиолдолд Зөрчлийн тухай хуулийн 30.2 дахь заалтыг хэрэглэнэ. Зөрчил нь ХБНГУ-ын нутаг дэвсгэрээс гадуур үйлдэгдсэн байсан ч мөн адил энэ хуулийн дагуу торгоно. Хуулийг хэрэгжүүлэх захиргааны байгууллага нь Холбооны Хууль зүйн алба (Bundesamt für Justiz) байна.

1.2.3. БНСУ-ын зохицуулалт

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль (Act on Press Arbitration and Damage Remedies)²²

Хуулийн зорилго:

Энэхүү хуулийн зорилго нь хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөг нийгмийн өмнө хүлээх хариуцлагатай уялдуулах явдал юм. Үүний тулд хэвлэл мэдээллийн байгууллагын нийтлэл, нэвтрүүлэг зэрэгт хүний нэр хүнд, эрх, эсхүл хууль ёсны ашиг сонирхол зөрчигдсөн тохиолдолд үүсэх маргааныг эвлэрүүлэн зуучлах болон арбитрын журмаар шийдвэрлэх үр нөлөөтэй нөхөн олговрын тогтолцоог бий болгоно.

²¹ ХБНГУ: (1871 [2022]), Эрүүгийн хууль (Criminal Code, StGB), §130, Хандах: <https://dejure.org/gesetze/StGB/130.html>

²² БНСУ: (2005[2023]) Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль (Act on Press Arbitration and Damage Remedies). Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=24492&key=17&type=part

Хамрах хүрээ:

Хууль нь хэвлэл мэдээллийн хариуцлага, хүний эрхийг хамгаалах үндсэн зарчмуудыг тогтоож, эдгээрийг цахим хэвлэл мэдээлэлд шууд хамааруулдаг. Үүнд:

- Нийгмийн хариуцлага: Хэвлэл мэдээлэл нь хүний нэр төр, эрхэм чанарыг хүндэтгэх, бусдын эрх, нийгмийн ёс зүй, нийтлэг ёс суртахуунд харшлах үйлдэл хийхгүй байх үүрэгтэй.
- Хувь хүний эрхийг хамгаалах зарчим: Хэвлэл мэдээлэл, интернэт мэдээний үйлчилгээ, интернэт мультимедиа нэвтрүүлэг ("хэвлэл мэдээлэл гэх мэт") нь бусдын хувийн эрх (personality right)-ийг зөрчих ёсгүй.
- Хувь хүний эрхийн тодорхойлолт: Энэ нь хүний амь нас, эрх чөлөө, бие махбод, эрүүл мэнд, нэр хүнд, хувийн нууц, хөрөг, нэр, дуу хоолой, хувийн яриа, бүтээл, бичиг баримт болон бусад хувийн үнэт зүйлсийг хамруулна.
- Нөхөн олговрын шаардлага: Хэрэв хэвлэл мэдээлэл гэх мэт байгууллага хүний эрхийг зөрчсөн бол энэ хуулийн дагуу нэн даруй нөхөн төлбөрийн ажиллагааг хэрэгжүүлэх ёстой.
- Нас барсан хүний хамгаалалт: хуулийн 5 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу нас барсан хүний нэр төр, эрх мөн хамгаалагдана. Тэдний гэр бүл, төрөл төрөгсөд хүний эрхийн зөрчлийг арилгуулах журмыг хэрэглэх боломжтой.

Хяналтад холбогдох зохицуулалт:

Хуульд цахим хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудаас мэдээлэл залруулах, эсрэг байр суурийн мэдэгдэл гаргах, дахин нийтлэл хийх, хохирол барагдуулах зэрэг эрх зүйн хамгаалалтын механизмуудыг тодорхой заасан.

1) Мэдээлэл залруулах, эсрэг байр суурийн мэдэгдэл, дахин нийтлэл гаргуулах

- Хэвлэл мэдээллийн буруу мэдээллээс болж хохирсон этгээд ("хохирогч") нь холбогдох хэвлэл мэдээллийн байгууллага, интернэт мэдээний үйлчилгээ үзүүлэгч, интернэт мультимедиа нэвтрүүлгийн оператороос залруулга гаргуулахыг шаардах эрхтэй.
- Залруулгын мэдэгдэл: Хэрэв нийтлэл худал байсан бол хохирогч тухайн хэвлэл мэдээллээс залруулгын мэдэгдэл гаргахыг шаардаж болно.
- Цахим сонин, эсхүл интернэт мэдээний үйлчилгээ дамжуулан нийтэлсэн тохиолдолд уг залруулгыг тухайн сайт, хуудсанд анхны нийтлэлтэй ижил түвшинд байршуулна.
- Эсрэг байр суурийн мэдэгдэл: Нийтлэлийн агуулга үнэн эсэхээс үл хамааран хохирогч өөрийн эсрэг байр суурийг илэрхийлсэн мэдэгдэл нийтлүүлэхийг шаардаж болно.
- Дахин нийтлэл гаргах (Further report): Хэрэв этгээдийг гэмт хэрэгтэн мэтээр мэдээлсэн боловч шүүхээр цагдан хорихгүй, цагаатгах, эсхүл ял завших шийдвэр гарсан бол тухайн хэвлэл мэдээллээс нэр төрөө сэргээхийн тулд дахин мэдээлэл гаргахыг шаардаж болно.

2) Интернэт мэдээний үйлчилгээний тусгай журам:

Хуулийн 17-2 дугаар зүйлд интернэт мэдээний үйлчилгээ үзүүлэгчид тусгай журам тогтоосон. Хэрэв интернэт мэдээний үйлчилгээ үзүүлэгч залруулга, эсрэг мэдэгдэл, дахин нийтлэл гаргах тухай хүсэлт авсан бол тэр даруй ийм хүсэлт ирсэн тухайгаа ил тод мэдэгдэх ба тухайн мэдээллийг гаргасан хэвлэл мэдээллийн байгууллагад мэдээллийн дэлгэрэнгүйг мэдэгдэх үүрэгтэй.

Хариуцлагын зохицуулалт:

3) Хохирлын нөхөн төлбөр ба зөрчлийг зогсоох арга хэмжээ

Хуульд хохирлын нөхөн төлбөр нэхэмжлэх болон хууль бус үйлдлийг зогсоох арга хэмжээ авах эрхийг заасан.

- Нөхөн төлбөр: иргэн хэвлэл мэдээлэл гэх мэт байгууллагын санаатай эсхүл болгоомжгүй үйлдлээс болж эдийн засгийн хохирол, нэр хүндээ алдах, сэтгэл санааны хохирол амссан бол нөхөн төлбөр нэхэмжилж болно.
- Зөрчил таслан зогсоох: Хохирогч өөрийн эрхийг зөрчиж буй, эсхүл зөрчих магадлалтай хэвлэл мэдээллийн байгууллагаас уг үйлдлийг зогсоох, эсхүл урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авахыг шаардаж болно.
- Шаардах бусад арга хэмжээ: Хохирогч зөрчлийн үр дүнд гарсан бүтээгдэхүүнийг устгах, эсхүл бусад шаардлагатай арга хэмжээ авахыг шаардах эрхтэй.
- Нэр төр сэргээх: Гүтгэлгийн тохиолдолд шүүх нь нөхөн төлбөрөөс гадна, эсхүл түүнтэй хамт нэр төр сэргээх арга хэмжээ (жишээлбэл залруулга нийтлэх) авах шийдвэр гаргаж болно.
- Хохирлын нөхөн төлбөрийг хангах зорилгоор цахим хэвлэл мэдээллийн байгууллага тодорхой хугацаанд баримт хадгалах үүрэгтэй.
- Цахим сонин эрхлэгч болон интернэт мэдээний үйлчилгээ үзүүлэгч нь өөрийн нийтэлсэн мэдээллийн эх хувилбар, эсхүл хуулбарыг, мөн тухайн мэдээлэл хэрхэн боловсруулагдсан талаарх цахим бүртгэлийг нийтэлснээс хойш 6 сарын хугацаанд хадгална.
- Энэ үүргийг биелүүлээгүй тохиолдолд зөрчлийн торгууль (fine for negligence) оногдуулж болно.

1.2.4. Япон Улсын зохицуулалт

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Мэдээллийн урсгалын платформын тухай хууль (Information Distribution Platform Act, IDPA),²³ Эрүүгийн хууль (Penal Code)²⁴

Хуулийн зорилго:

Энэхүү хууль нь цахим орчин дахь хууль бус болон хор хөнөөлтэй мэдээллийн тархалт нь нийгмийн ноцтой асуудал болж байгааг харгалзан, “хэвлэн нийтлэх эрх чөлөө” зэрэг чухал эрхүүд болон хохирогчийн эрх ашгийн тэнцвэрийг хадгалах үүднээс, платформ операторууд интернэтэд үүсэх эрхийн зөрчил зэрэг асуудалд зохистой, шуурхай арга хэмжээ авах боломжийг хангах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх зорилготой хууль болно.

Хамрах хүрээ:

1) Платформ үйлчилгээ үзүүлэгчийн хариуцлага:

Хохирогч (жишээлбэл гүтгэгдсэн хүн) нь тухайн мэдээллийг устгах хүсэлт гаргадаг. Платформ үйлчилгээ үзүүлэгч (жишээлбэл Twitter, YouTube гэх мэт) уг мэдээлэл нь хууль зөрчиж байгаа эсэхийг шалгаж шийдвэр гаргана. Эрүүгийн хуульд 2022 оны 6 дугаар сард орсон нэмэлт, өөрчлөлтөөр, “цахим доромжлол (online insults)”-ыг гэмт хэрэгт тооцохоор заасан. Энэ хуулиар нэг жил хүртэл хорих ял, эсхүл 300,000 иен (ойролцоогоор 2,000 ам.доллар)-ийн торгууль ногдуулах боломжтой болсон. Гэвч уг хуулийн “доромжлол” гэх тодорхойлолт нь тодорхой үйлдэл, баримтгүйгээр хувь хүний нийгэм дэх нэр хүндийг гутаасан үг хэллэг гэж өргөн утгаар тайлбарлагддаг тул хэвлэлийн эрх чөлөөнд нөлөөлж болзошгүй хэмээн шүүмжлэл дагуулсан бөгөөд гурван жилийн дараа дахин хянан үзэхээр заасан (Freedom House, 2024) байдаг. Эрүүгийн хуулийн 175 дугаар зүйл нь “садар самуун (obscene)” агуулга бүхий үзэх материал борлуулах, түгээхийг хориглодог. Хохирогч (жишээлбэл

²³ Япон Улс: (2024), Мэдээлэл тараах платформын тухай хууль (Information Distribution Platform Act, IDPA), Хандах: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/outline/120/905R620.pdf>

²⁴ Япон Улс: (1907), Эрүүгийн Хууль (Penal Code). Хандах: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3581/en>

гүтгэгдсэн хүн) нь тухайн мэдээллийг устгах хүсэлт гаргадаг. Платформ үйлчилгээ үзүүлэгч (жишээлбэл Twitter, YouTube гэх мэт) уг мэдээлэл нь хууль зөрчиж байгаа эсэхийг шалгаж шийдвэр гаргана. Эрүүгийн хуульд 2022 оны 6 дугаар сард орсон нэмэлт, өөрчлөлтөөр, “цахим доромжлол (online insults)”-ыг гэмт хэрэгт тооцохоор заасан. Энэ хуулиар нэг жил хүртэл хорих ял, эсхүл 300,000 иен (ойролцоогоор 2,000 ам.доллар)-ийн торгууль ногдуулах боломжтой болсон. Гэвч уг хуулийн “доромжлол” гэх тодорхойлолт нь тодорхой үйлдэл, баримтгүйгээр хувь хүний нийгэм дэх нэр хүндийг гутаасан үг хэллэг гэж өргөн утгаар тайлбарлагддаг тул хэвлэлийн эрх чөлөөнд нөлөөлж болзошгүй хэмээн шүүмжлэл дагуулсан бөгөөд гурван жилийн дараа дахин хянан үзэхээр заасан (Freedom House, 2024) байдаг. Эрүүгийн хуулийн 175 дугаар зүйл нь “садар самуун (obscene)” агуулга бүхий үзэх материал борлуулах, түгээхийг хориглодог. Гэвч хуульд садар самуун гэж юу болох талаар тодорхой заагаагүй тул уг заалтыг урлагийн илэрхийлэлд хязгаарлалт тавих, эсхүл ЛГБТ+ иргэдийн эрхийг зөрчихөд ашиглах эрсдэлтэй хэмээн шүүмжилдэг (Freedom House, 2024). Мөн 2021 оны 1 дүгээр сард хүчин төгөлдөр болсон Зохиогчийн эрхийн тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтөөр, зохиогчийн зөвшөөрөлгүйгээр манга, сэтгүүл, эрдэм шинжилгээний нийтлэл, хөгжмийн болон дүрслэх контент татаж авахыг хориглосон. Зөрчсөн этгээд хоёр жил хүртэл хорих ял, эсхүл 2 сая иен (ойролцоогоор 13,500 ам.доллар)-ийн торгууль, эсхүл аль алийг нь хүлээж болно. Гэхдээ хууль нь хувийн хэрэгцээнд зориулагдсан зарим төрлийн зураг, эрдэм шинжилгээний материалыг татахад хамаарахгүй байна.

Хяналтад холбогдох зохицуулалт:

Цахим орчин дахь гүтгэлэг, хууль бус болон хор хөнөөлтэй мэдээлэлтэй тэмцэхийн тулд томоохон платформ операторууд дараах арга хэмжээг авах хууль зүйн үүрэгтэй. Үүнд:

- устгах болон хариу өгөх ажиллагааг түргэвчлэх;
- үйл ажиллагааны ил тод байдлыг хангах.
- Шуурхай хариу арга хэмжээ (эрхийн зөрчилтэй мэдээлэлд хариу өгөх):
- устгах хүсэлтийг хүлээн авах хариуцсан цэг болон журмыг байгуулж, олон нийтэд зарлах
- устгах хүсэлтэд хариу өгөх системийг бүрдүүлэх (жишээлбэл, хангалттай мэдлэг туршлагатай ажилтныг томилох)
- Шийдвэр гаргах ба мэдэгдэх (ерөнхийдөө тодорхой хугацаанд шийдвэрлэж мэдэгдэх).

Хариуцлагын зохицуулалт:

- Хэрэв мэдээллийг устгахгүй бол: Хохирогчийн эрх зөрчигдсөнийг мэдээгүй, эсхүл мэдэх үндэслэлгүй байсан бол үйлчилгээ үзүүлэгч хариуцлагаас чөлөөлөгдөнө.
- Хэрэв мэдээллийг устгавал: Үйлчилгээ үзүүлэгч нь тухайн нийтлэгчийн эрхийг үндэслэлтэйгээр зөрчөөгүй гэж үзэх шалтгаантай бол мөн хариуцлагаас чөлөөлөгдөнө.

Нийтлэгчийн мэдээлэл нээлттэй болгох журам:

- Хохирогч нь тухайн нийтлэгчийн мэдээллийг ил болгох хүсэлт гаргаж болно.
- Үүний тулд: 1) эрхийн зөрчил нь тодорхой байх; 2) ил болгох хүсэлт нь үндэслэлтэй байх шаардлагатай.
- Платформ нь тухайн мэдээллийг хянаж, нийтлэгчийн зөвшөөрөл авах оролдлого хийдэг.
- Хэрэв нийтлэгч зөвшөөрөхгүй бол шүүхээр шийдвэрлэнэ.
- Энэ нь хохирогчид гүтгэлгийн эх сурвалжийг тогтоож, нөхөн төлбөр нэхэмжлэх боломж олгоно.

ХОЁР. ЦАХИМ СЭТГҮҮЛ ЗҮЙ ДЭХ СЭТГҮҮЛЧИЙН ЭРХЭД ХОЛБОГДОХ ЗОХИЦУУЛАЛТ

2.1. Сэтгүүлчийн мэдээлэлд нэвтрэх ба эх сурвалжаа хамгаалах зохицуулалт

Судалгаанд сонгосон АНУ, ХБНГУ, БНСУ, Япон Улсын эрх зүйн мэдээллийн системийг шүүж үзэхэд, мэдээлэлд нэвтрэх эрхийн зохицуулалт нь зөвхөн сэтгүүлчдэд бус, иргэн, судлаач, иргэний нийгмийн байгууллага зэрэг хэн бүхэнд нээлттэй эрх хэлбэрээр хэрэгжиж байна. Иймээс сэтгүүлчийн төрийн мэдээлэлд хандах эрх нь тусгайлан зохицуулалттай бус, нийтийн мэдээлэлд хандах эрхийн хүрээнд, иргэн бүрийн үндсэн эрхийн нэг хэлбэрээр зохицуулагддаг байна. Тухайлбал, АНУ-ын Холбооны түвшний Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль (Freedom of Information Act, FOIA), ХБНГУ-ын Мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль (Informationsfreiheitsgesetz - IFG), БНСУ-ын Төрийн мэдээлэл ил тод болгох тухай хууль (Official Information Disclosure Act), Япон Улсын Захиргааны байгууллагуудын эзэмшиж буй мэдээлэлд хандах тухай хууль (Act on Access to Information Held by Administrative Organs) зэрэг хуулиуд нь бүгд иргэн, сэтгүүлч, судлаач хэн боловч төрийн байгууллагад мэдээлэл авах хүсэлт гаргах, татгалзсан тохиолдолд давж заалдах эрхийг баталгаажуулдаг бөгөөд энэ нь сэтгүүлчийн мэдээлэлд хандах эрхийг хүний эрхийн түвшинд хамгаалсан нийтлэг зохицуулалттай байна.

2.1.1. Сэтгүүлчийн мэдээлэл нэвтрэх эрхэд холбогдох зохицуулалт

АНУ-ын зохицуулалт:

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Холбооны түвшний хууль - Мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль (Freedom of Information Act, FOIA)²⁵

Хуулийн зорилго, зохицуулах харилцаа:

Энэхүү хууль нь төрийн байгууллагуудын баримт, мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй болгох, иргэд төрөөс мэдээлэл авах эрхээ эдлэх механизмыг тогтоосон хууль байна. Энэ нь ардчилсан засаглалын үндсэн зарчмууд болох ил тод байдал, хариуцлага, мэдээлэлд нэвтрэх эрхийг баталгаажуулдаг. Хуулийн хүрээнд иргэн, сэтгүүлч, судлаач, иргэний байгууллага гэх мэт мэдээлэл авахын хүссэн хүн бүр хүсэлт гаргаж болох тул сэтгүүлчийн мэдээлэлд хандах зохицуулалтыг тусгайлан заагаагүй.

Голлох зохицуулалт:

АНУ-ын Холбооны хуулийн 5 дугаар гарчиг, 552 дугаар зүйл (Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль)

552(а) дугаар зүйл: Холбооны бүх агентлаг өөрийн бүтэц, чиг үүрэг, журам, шийдвэр, бодлого, тайлан, судалгааны баримтыг олон нийтэд нээлттэй байлгах үүрэгтэй.

552(а)(3)(А) дугаар зүйл: Энэ хэсэгт иргэн, хэвлэл мэдээллийн байгууллага, гадаадын этгээд гээд хэн боловч төрийн байгууллагад (FOIA) хүсэлт гарган, тодорхой мэдээлэл авах эрхтэй болохыг заасан. Агентлаг нь хүсэлт хүлээн авснаас хойш зохих хугацаанд хариу өгөх үүрэгтэй.

²⁵ АНУ: (1966) Мэдээллийн ил тод байдлын хууль (Freedom of information act, FOIA). Хандах: <https://www.foia.gov/>

552(a)(1)(A)-(B) дугаар зүйл: Агентлагууд дараах мэдээллийг тогтмол нийтэлж, ил тод байлгах үүрэгтэй:

- байгууллагын бүтэц, зохион байгуулалт;
- үйл ажиллагааны журам, арга барил;
- бодлого, дүрэм, тайлбар, өөрчлөлтүүд.

Энэ нь төрийн шийдвэр, бодлого ард иргэдэд ойлгомжтой, нээлттэй байх үндсэн нөхцөлийг бүрдүүлдэг.

552(b)(1)-(9) дугаар зүйл: Хуульд 9 төрлийн хамааралгүй мэдээллийн ангилал бий. Үүнд: Тухайлбал:

- үндэсний аюулгүй байдал, гадаад бодлогын нууц;
- хувийн мэдээлэл;
- хууль сахиулах ажиллагааны материал;
- худалдааны нууц гэх мэт орно.

ХБНГУ-ын зохицуулалт:

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль (Informationsfreiheitsgesetz - IFG)²⁶
- Муж улсын хууль (жишээ нь Берлин муж улсын Хэвлэлийн тухай хууль (Landespressegesetz (LPresseG Berlin))²⁷

Хуулийн зорилго, зохицуулах харилцаа:

Холбооны түвшинд сэтгүүлч болон иргэд аль алинд нь төрийн байгууллагуудаас албан мэдээлэл авах эрхтэй. Зарим тохиолдолд, улсын нууц, хувийн мэдээлэл, эсхүл гуравдагч этгээдийн ашиг сонирхолтой зөрчилдөх бол мэдээлэл өгөхөөс татгалзаж болно (§3-6 IFG).

Энэхүү хуулийн зорилго нь:

- иргэний мэдээлэл авах эрхийг бодитоор хэрэгжүүлэх;
- ардчилсан үзэл бодол төлөвшихийг дэмжих;
- төрийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих боломжийг сайжруулах явдал юм.

Холбооны түвшний Мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулиас гадна 16 холбооны муж улсын 13 нь болон хэд хэдэн орон нутгийн захиргаа тус тусдаа мэдээллийн эрх чөлөөний хуультай байдаг. Энэхүү хуулийн хүрээнд тодорхой салбаруудад, тухайлбал, Байгаль орчны мэдээллийн тухай хууль (Umweltinformationsgesetz - UIG) Хэрэглэгчийн мэдээллийн тухай хууль (Verbraucherinformationsgesetz VIG) зэрэг хуулиуд нь мэдээлэлд хандах эрхийг тодорхой чиглэлээр нь нарийвчлан хэрэгжүүлдэг.

Голлох зохицуулалт:

Үндсэн хуульд үндэслэн энэ эрхийг тодорхой нөхцөлд хязгаарлаж болно. Тухайлбал,

- 3 дугаар зүйл. Олон нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах тохиолдолд мэдээлэлд хандах эрхийг хязгаарлаж болно;
- 4 дүгээр зүйл. Төрийн байгууллагын шийдвэр гаргах үйл явцад сөргөөр нөлөөлөх бол мэдээлэл өгөхөөс татгалзаж болно;

²⁶ ХБНГУ: (2005[2021]), Мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль (Informationsfreiheitsgesetz, IFG), Хандах: <https://www.gesetze-im-internet.de/ifg/>

²⁷ ХБНГУ (Берлин Холбооны муж): (2021), Берлин мужийн Хэвлэлийн тухай хууль (Landespressegesetz Berlin, PresseG BE) - §4, Хандах: <https://gesetze.berlin.de/bsbe/document/jlr-PressesGBEV15P21>

- 5 дугаар зүйл. Хувийн мэдээлэл, хувийн нууцыг хамгаалах үүднээс мэдээлэл хязгаарлаж болно;
- 6 дугаар зүйл. Аж ахуйн нууц, худалдааны нууц, оюуны өмчийг хамгаалах зорилгоор мэдээлэлд хязгаар тавьж болно.

Берлин муж улсын Хэвлэлийн тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд “Хэвлэл мэдээллийн мэдээлэл авах эрх”-ийг тодорхойлсон. Үүнд:

- 4.1 дүгээр зүйл. Төрийн байгууллагууд нь өөрсдийгөө сэтгүүлч гэж нотолсон хэвлэл мэдээллийн төлөөлөгчдөд, олон нийтийн үүргээ гүйцэтгэхэд нь шаардагдах мэдээлэл өгөх үүрэгтэй.
- 4.2 дугаар зүйл: Мэдээлэл өгөхөөс татгалзаж болох тохиолдол зөвхөн дараах нөхцөлд хамаарна: 1) нууцлалтай холбоотой хууль, журам зөрчигдөх бол; 2) тухайн мэдээлэл, арга хэмжээний агуулга нь түр буюу байнгын нууцлал шаардах; 3) түүнийг ил болгох, эсхүл хугацаанаас өмнө нийтлэх нь олон нийтийн ашиг сонирхолд хохирол учруулах, эсхүл аюултай гэж үзэгдэж байвал; 4) мэдээлэл нийтэлснээр явцын дундах хэрэг, захиргааны ажиллагааны зохистой явцыг саатуулах, хүндрүүлэх, хохироох, эсхүл саад учруулах эрсдэлтэй бол; 5) хувийн амьдралын нууц, хамгаалагдах ашиг сонирхлыг зөрчих магадлалтай бол.
- 4.3 дугаар зүйл: Төрийн байгууллагад хэвлэлд мэдээлэл өгөхийг бүхэлд нь хориглох ерөнхий шийдвэр, тушаал гаргахыг хориглоно.
- 4.4 дүгээр зүйл: Сонин, сэтгүүлийн хэвлэн нийтлэгчид төрийн байгууллагуудаас гаргасан албан мэдэгдэл, зарлалыг өрсөлдөгчидтэй ижил хугацаанд хүлээн авах эрхтэй.

БНСУ-ын зохицуулалт:

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Төрийн мэдээлэл ил тод болгох тухай хууль (Official Information Disclosure Act)²⁸

Хуулийн зорилго, зохицуулах харилцаа:

Энэхүү хуулийн зорилго нь иргэдийн мэдэх эрхийг хангах, төрийн үйл ажиллагаанд иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх, мөн төрийн үйл ажиллагааны ил тод байдлыг хангах явдал юм. Үүний тулд төрийн байгууллагуудын хадгалж, захирч буй мэдээллийг иргэд хүсэлт гарган авахтай холбоотой асуудал болон төрийн байгууллагуудын мэдээлэл нийтэд ил болгох үүргийн талаар шаардлагатай зохицуулалтыг тогтооно. Хуулийн хүрээнд мэдээллийг ил болгох зарчим нь төрийн байгууллагуудын хадгалж, удирдаж буй мэдээлэл нь иргэдийн мэдэх эрхийг хангах болно. Өөр хууль тогтоомжид нарийвчлан өөрөөр заагаагүй бол мэдээллийг ил болгох үйл ажиллагаанд иргэн, сэтгүүлч, иргэний нийгмийн байгууллага гэх мэт бүх этгээдэд ижил энэ хуулийн хүрээнд зохицуулагдана.

Голлох зохицуулалт:

Мэдээлэл нийтэд ил болгуулахыг хүссэн хүн тухайн мэдээллийг хадгалж, хариуцаж байгаа төрийн байгууллагад хүсэлт гаргана.

- Хүсэлтийг бичгээр гаргаж болохоос гадна, аман хэлбэрээр гаргах боломжтой. Хүсэлтэд хүсэлт гаргагчийн нэр, хаяг, холбоо барих мэдээлэл болон ил болгуулахыг хүсэж буй мэдээллийн агуулгыг тодорхой бичнэ.
- Өргөдөл гаргагчийн нэр, оршин суугчийн бүртгэлийн дугаар, хаяг болон холбоо барих мэдээлэл (утасны дугаар, цахим шуудангийн хаяг гэх мэт) шаардлагатай.

²⁸ БНСУ: (2013[2024], Төрийн мэдээлэл ил тод болгох тухай хууль (Official Information Disclosure Act), Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?lang=ENG&hseq=29982

- Өргөдөл гаргагчийн ил болгуулахыг хүсэж буй мэдээллийн агуулга болон мэдээллийг ил болгох хэлбэр (арга) бичигдсэн байх ёстой.
- Өргөдөл гаргагч аман хэлбэрээр хүсэлт гаргасан тохиолдолд, тэрээр мэдээлэл ил болгох асуудал хариуцсан төрийн албан хаагч, эсхүл ажилтанд хүсэлтээ хэлнэ. Хариуцсан албан хаагч нь мэдээлэл ил болгох хүсэлтийн бүртгэл хөтөлж, уг бүртгэлд өргөдөл гаргагч болон хариуцсан албан хаагч хоёул гарын үсэг зурж, тамга дардаг.
- Мэдээлэл нийтэд ил болгох хүсэлт гаргахтай холбоотой, дээрх хоёр хэсэгт заагаагүй бусад нарийвчилсан асуудлыг Үндэсний Ассамблейн журам, Дээд шүүхийн журам, Үндсэн хуулийн шүүхийн журам, Сонгуулийн төв комиссын журам, мөн Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тус тус тогтооно.

Япон Улсын зохицуулалт:

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Захиргааны байгууллагуудын эзэмшиж буй мэдээлэлд хандах тухай хууль (Act on Access to Information Held by Administrative Organs)²⁹

Хуулийн зорилго, зохицуулах харилцаа:

Хуулийн зорилго нь ард түмний бүрэн эрхт байдлын зарчмын (principle of sovereignty of the people) дагуу, төрийн захиргааны байгууллагуудын эзэмшиж буй мэдээлэл, баримт бичгийг иргэд хүсэлт гарган авах эрхийг баталгаажуулах, түүгээр дамжуулан төрийн үйл ажиллагаанд ил тод байдал, хариуцлагын тогтолцоог бэхжүүлэхэд оршино.

Тус хууль нь мэдээлэл ил болгох замаар төрийн хариуцлагыг ард иргэдэд тайлагнах үүрэгтэй болгох, мөн иргэдийн мэдээлэлд тулгуурласан ойлголт, дүн шинжилгээ, шүүмжлэлийг дэмжих замаар шударга, ардчилсан захиргааг төлөвшүүлэхэд хувь нэмэр оруулахыг зорьдог.

Голлох зохицуулалт:

Захиргааны байгууллагуудын эзэмшиж буй мэдээлэлд хандах тухай хуулийн дараах заалтын хүрээнд мэдээлэлд хандаж болно. Үүнд:

- 3 дугаар зүйл. Ил болгохыг хүсэх эрх: Хэн боловч энэхүү хуулийн дагуу захиргааны байгууллагын тэргүүнээс тухайн байгууллагын эзэмшиж буй захиргааны баримт бичгийг ил болгохыг хүсэж болно.
- 4 дүгээр зүйл. Ил болгох хүсэлт гаргах журам Захиргааны баримт бичгийг ил болгох хүсэлтийг бичгээр гаргах бөгөөд дараах мэдээллийг агуулна: хүсэлт гаргагчийн нэр, хаяг (эсхүл байгууллагын хувьд төлөөлөгчийн нэр, хаяг); ил болгохоор хүсэж буй захиргааны баримт бичгийн нэр, эсхүл тодорхой тодорхойлолт. Хэрэв хүсэлтэд дутагдал, тодорхой бус байдал байгаа бол тухайн захиргааны байгууллагын тэргүүн нь нэмэлт, засвар хийхийг шаардаж, зөв засвар хийхэд шаардлагатай заавар, зөвлөмж өгөх үүрэгтэй.
- 5 дугаар зүйл. Захиргааны баримт бичгийг ил болгох үүрэг Доорх ангилалд хамаарах ил болгохоос татгалзах мэдээллийг эс тооцвол, хүсэлт гаргасан захиргааны баримт бичгийг ил болгох ёстой: (i) хувь хүнийг тодорхойлох мэдээлэл; (ii) аж ахуйн нууц ба хуулийн этгээдийн мэдээлэл; (iii) үндэсний аюулгүй байдал, гадаад харилцаа, хэлэлцээрт хохирол учруулах эрсдэлтэй мэдээлэл; (iv) хууль сахиулах, нийтийн аюулгүй байдал, дэг журмыг хангахад саад учруулах мэдээлэл; (v) дотоод хэлэлцүүлэг,

²⁹ БНСУ: (1996[2023]), Захиргааны байгууллагуудын эзэмшиж буй мэдээлэлд хандах тухай хууль (Act on Access to Information Held by Administrative Organs), Хандах: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3765/en>

санал солилцооны үйл явцад хамаарах мэдээлэл; (vi) ил болговол байгууллагын үйл ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлөх мэдээлэл байна.

- 18-20 дугаар зүйл. Давж заалдах журам (Appeal Procedures) буюу хэрэв хүсэлт гаргагч захиргааны байгууллагын шийдвэрт сэтгэл ханамжгүй байвал, 1) мэдээлэл ил болгох талаарх лавлагаа, гомдол гаргах, 2) мөн Мэдээлэл ил болгох асуудлын хянан шийдвэрлэх зөвлөл (Information Disclosure Review Board)-д давж заалдах гомдол гаргах эрхтэй.

2.1.2.Сэтгүүлчийн эх сурвалжаа хамгаалахад холбогдох зохицуулалт

АНУ-ын зохицуулалт

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр нэмэлт, өөрчлөлт (U.S. Constitution - First Amendment)³⁰
- АНУ-ын муж тус бүрийн State Shield Laws (49 states + D.C.) зохицуулалтаас Нью-Йорк мужийн Иргэний эрхийн тухай хуулийн §79-h (Сэтгүүлчийн эх сурвалжийг хамгаалах) заалт³¹

Гол зохицуулалт:

Үндсэн хуулиар үг хэлэх ба хэвлэлийн эрх чөлөөг баталгаажуулдаг тул сэтгүүлчийг эх сурвалжаа илчлэхийг албадвал Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр нэмэлт, өөрчлөлт (U.S. Constitution - First Amendment)-ийг зөрчсөнд тооцогддог. Холбооны түвшинд тусгай хууль “shield law” байхгүй ч, бусад муж улс сэтгүүлчид эх сурвалжаа шүүхэд илчлэхээс татгалзах эрхийг хуульчилсан. Тухайлбал, Нью-Йорк мужийн Иргэний эрхийн тухай хуулийн §79-h (Сэтгүүлчийн эх сурвалжийг хамгаалах) зохицуулалтыг харвал:

(b) Сэтгүүлчийн мэдээллийн нууцлалыг хамгаалах эрх буюу ямар ч бусад хуулийн заалтыг үл харгалзан, мэргэжлийн сэтгүүлч, нэвтрүүлэгч, редактор, хэвлэл мэдээллийн ажилтныг ямар ч шүүх, хууль тогтоох байгууллага, эсхүл төрийн байгууллагын өмнө сэтгүүлчийг нийтлээгүй мэдээ мэдээлэл болон нууц эх сурвалжийн мэдээллийг илчлэхээс татгалзсан шалтгаанаар торгох, хорих, эсхүл гэм буруутайд тооцохыг хориглодог. Хуульд зааснаар, зөвхөн дараах дөрвөн нөхцөл нэгэн зэрэг биелсэн тохиолдолд л шүүх сэтгүүлчээс мэдээлэл илчлэхийг шаардах боломжтой. Үүнд:

- (1) тухайн мэдээлэл нь хэрэгт онцгой ач холбогдолтой, холбогдол бүхий байх;
- (2) мэдээлэл нь нотлох баримтаар зайлшгүй шаардлагатай байх;
- (3) мэдээллийг өөр эх сурвалжаас авах боломжгүй байх.
- (4) нөхцөлд гэрчийн мэдүүлгээс татгалзах эрхтэй.

ХБНГУ-ын зохицуулалт

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 53 дугаар зүйл (Strafprozessordnung, §53 Abs. 1 Nr. 5 StPO)³²
- Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль (Zivilprozessordnung, ZPO)³³

³⁰ АНУ: (1791), АНУ-ын Үндсэн Хууль - Нэгдүгээр нэмэлт, өөрчлөлт (First Amendment). Хандах: <https://constitution.congress.gov/constitution/amendment-1/>

³¹ Хандах: <https://law.justia.com/codes/new-york/cvr/article-7/79-h/>

³² ХБНГУ: (1877[2023]), Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 53 дугаар зүйл (Strafprozessordnung, §53 Abs. 1 Nr. 5 StPO), Хандах: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html

³³ ХБНГУ: (1877[2023]), Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль (Zivilprozessordnung, ZPO), Хандах: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/383.html>

Гол зохицуулалт:

Сэтгүүлчдийн эрх нь эх сурвалж буюу мэдээлэгчийг хамгаалах явдал юм. Үүнд, иргэний болон эрүүгийн хуулийн аль алиных нь дагуу мэдүүлэг өгөхөөс татгалзах эрх, мөн эд хөрөнгө хураахыг хориглох зэрэг багтана. Эрүүгийн хэрхэн хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн хүрээнд, сэтгүүлчид гэрчийн мэдүүлгээс татгалзах эрхтэй (Zeugnisverweigerungsrecht) буюу хуулийн 53 дугаар зүйлд “Гэрчийн мэдүүлгээс татгалзах эрх (Right to Refuse Testimony)”-ийг тусгасан. Энэ зүйлийн хүрээнд дараах хүмүүс гэрчийн мэдүүлгээс татгалзах эрхтэй: Тухайлбал:

53.1.5. “Хэвлэл мэдээлэл, радио, телевиз, баримтат кино, мэдээлэл болон харилцаа холбооны үйлчилгээ, боловсрол, олон нийтийн санаа бодлын төлөвшил зэрэг салбарт мэдээлэл бэлтгэх, боловсруулах, үйлдвэрлэх, түгээх ажлыг мэргэжлийн түвшинд гүйцэтгэдэг хүмүүс нь тухайн ажил үүргийнхээ явцад итгэж хүлээн авсан буюу мэдэж авсан мэдээллийн талаар гэрчийн мэдүүлэг өгөхөөс татгалзах эрхтэй”.

Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тухай хуулийн 383 дугаар зүйлд “Хувийн шалтгаанаар гэрчийн мэдүүлгээс татгалзах эрх (Zeugnisverweigerung aus persönlichen Gründen)” байна.

Энэхүү 383 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсэгт “Хэвлэл мэдээллийн ажилтнууд, тухайлбал:

- хэвлэмэл мэдээллийн хэрэгсэл (сонин, сэтгүүл гэх мэт);
- радио, телевизийн нэвтрүүлгийн бэлтгэл, үйлдвэрлэл, эсхүл түгээлтэд мэргэжлийн түвшинд оролцож буй, эсхүл өмнө нь оролцож байсан хүмүүс;
- тэдний редакцын ажлын хүрээнд итгэж өгсөн нийтлэлийн зохиогч, илгээгч, эх сурвалж, баримт бичиг, түүнчлэн редакцын хэсэгт зориулсан мэдэгдэл, мэдээлэл, эх сурвалжийн талаарх мэдээллийн талаар гэрчийн мэдүүлэг өгөхөөс татгалзах эрхтэй” хэмээн заасан.

Хуулийн 383 дугаар зүйлийн 6 дахь хэсэгт “Албан тушаал, мэргэжил, эсхүл ажил үүргийн хүрээнд нууц хадгалах үүрэгтэй хүмүүс нууцлал шаардлагатай буюу хуульд заасан нууцын хүрээнд хамаарах баримт, мэдээллийн талаар гэрчийн мэдүүлэг өгөхөөс татгалзаж болно” хэмээн заасан. Улмаар хуулийн 383 дугаар зүйлийн 4-6 дахь хэсэгт хамаарах хүмүүсийг мэдүүлэг өгөхөд, тэдний нууц хадгалах үүргийг зөрчихгүйгээр мэдүүлэг өгөх боломжгүй гэж үзвэл, шүүх тухайн баримтад холбоотой асуулт тавьдаггүй. ХБНГУ-д Сэтгүүлчдийн зөвлөл (Presserat) ба Хэвлэлийн ёс зүйн кодекс (Pressekodex) дахь зохицуулалтын хүрээнд эх сурвалжийн нууцыг хамгаалах ёс зүйн стандартыг тодорхойлдог. Энэ нь хуулийн нэгэн адил эрх хэмжээгүй ч мэргэжлийн ёс зүйн гол баримт бичигт тооцогддог.

БНСУ-ын зохицуулалт

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хуулийн 27 дугаар зүйл (Act on Press Arbitration and Damage Remedies, art 27)³⁴
- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 149 дүгээр зүйл (Criminal Procedure Act, Art. 149)³⁵
- Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 315 дугаар зүйл (Civil Procedure Act)³⁶

³⁴ БНСУ: (2005[2023]), Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль (Act on Press Arbitration and Damage Remedies), §27, Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=24492&type=part&key=17

³⁵ БНСУ: (1954[2023]), Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль (Criminal Procedure Act), §149, Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?lang=ENG&hseq=22535

³⁶ БНСУ: (1960[2023]), Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль (Civil Procedure Act), §315, Хандах: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/497868>

Гол зохицуулалт:

Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хуулийн 27 дугаар зүйлд дараах агуулга бүхий зохицуулалтыг тусгасан нь сэтгүүлч мэдээллийн эх сурвалжаа хамгаалах зохицуулалт хамаарна гэж үздэг байна.

- (1) Шүүх нь залруулга, няцаалт, эсхүл дараагийн мэдээ гаргах тухай нэхэмжлэлтэй хэргийг хүлээн авснаас хойш 3 сарын дотор шийдвэрлэх ёстой.
- (2) Хэрэв шүүх нэхэмжлэлийг үндэслэлтэй гэж үзвэл, залруулга, няцаалт, эсхүл дараагийн мэдээг нийтлүүлэхийг зөвшөөрсөн шийдвэр гаргаж болно.
- (3) Эдгээр журам нь 3 дугаар зүйлд заасан, Хэвлэл мэдээллийн арбитрчдын хороо, эсхүл шүүхэд хянан шийдвэрлэгдэж буй хэргүүдэд мөн адил үйлчилнэ.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 149 дүгээр зүйлд “Мэргэжлийн нууц ба гэрчийн мэдүүлгээс татгалзах эрх”-ийг хуульчилсан. Үүний хүрээнд “Хуульч, патентын өмгөөлөгч, нотариатч, дипломтой нягтлан бодогч, аудитор, татварын зөвлөх, хөдөлмөрийн зөвлөх, гаалийн зуучлагч, эмч, эм зүйч, эх баригч, сувилагч болон мэргэжлийн үйл ажиллагаандаа нууц хадгалах үүрэг бүхий аливаа хүн тухайн мэргэжлийн хүрээнд олж мэдсэн мэдээллийн талаар гэрчийн мэдүүлэг өгөхөөс татгалзах эрхтэй. Гэхдээ тухайн нууцад хамаарах этгээд нууц хадгалах үүргээс чөлөөлсөн тохиолдолд энэхүү хориг үйлчлэхгүй.”

Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 315 дугаар зүйлд зааснаар “энэ хуулийн 314 дүгээр зүйлийн заалтыг үл харгалзан, хуульч, патентын өмгөөлөгч, нотариатч болон мэргэжлийн үйл ажиллагаандаа нууц хадгалах үүрэгтэй бусад этгээд нь, тухайн нууцтай холбоотой этгээдээс нууц хадгалах үүргээс чөлөөлөгдөөгүй тохиолдолд, мэргэжлийн үйл ажиллагааны явцад олж мэдсэн нууц мэдээллийн талаар гэрчийн мэдүүлэг өгөхөөс татгалзах эрхтэй”.

Япон Улсын зохицуулалт

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Эрүүгийн хуулийн 149 дүгээр заалт (Criminal Procedure Code, Art. 149)³⁷

Гол зохицуулалт:

Эрүүгийн хуулийн 149 дүгээр зүйлд “Эмч, шүдний эмч, эх баригч, сувилагч, өмгөөлөгч (Японд бүртгэлтэй гадаад өмгөөлөгчийг оролцуулан), патентын өмгөөлөгч, нотариатч, эсхүл эдгээр мэргэжлүүдийн аль нэгийг өмнө нь эрхэлж байсан этгээд нь, өөрт нь мэргэжлийн үйл ажиллагааны явцад итгэж өгсөн нууцтай холбоотой асуудлын талаар гэрчийн мэдүүлэг өгөхөөс татгалзах эрхтэй. Харин тухайн мэдээллийг итгэж өгсөн этгээд мэдээллийг ил болгох зөвшөөрөл өгсөн тохиолдолд энэ эрх үйлчлэхгүй” хэмээн заасан байдаг. Хуулийн энэ заалтад “сэтгүүлч” гэж онцгойлон заагаагүй ч сэтгүүлчийн эх сурвалжаа хамгаалах эрхийн хууль зүйн үндэс болгон өргөжүүлэн хэрэглэгддэг бөгөөд Японы Дээд шүүхийн 2002 оны (Asahi Shimbun) шийдвэрээр сэтгүүлчийн эх сурвалжийн нууцлалыг хэвлэлийн эрх чөлөөний салшгүй хэсэг хэмээн албан ёсоор хүлээн зөвшөөрсөн байдаг. Тухайлбал, Японы Дээд шүүхийн 2002 оны 9 дүгээр сарын 30-ны өдрийн шийдвэрт (Asahi Shimbun Case, 56 Minshu 1551) “Хэвлэл мэдээллийн байгууллага нь ард иргэдийн мэдэх эрхийг хангах үүднээс эх сурвалжийн нууцыг хамгаалах үүрэгтэй. Энэ нь Үндсэн хуулийн 21 дүгээр зүйлд заасан үзэл бодлоо илэрхийлэх, хэвлэлийн эрх чөлөөний хүрээнд хамаарна” хэмээх гол агуулгыг дэвшүүлж сэтгүүлчийг мэдээллийн эх сурвалжаа хамгаалах эрхийг өргөжүүлсэн байдаг.

³⁷ Япон Улс: (1907 [2023]), Эрүүгийн хууль (Penal Code), §149, Хандах: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3739/en>

2.2. Цахим орчинд сэтгүүлчийн мэргэжлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх эрх, үүрэг

Цахим орчинд сэтгүүлчийн мэргэжлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх эрх, үүрэгт холбогдох зохицуулалтыг улс орнууд харилцан адилгүйгээр зохицуулдаг. Судалгааны энэхүү хэсэгт АНУ, ХБНГУ, БНСУ болон Япон Улсын цахим орчин дахь сэтгүүлчийн мэргэжлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх эрх, үүрэгтэй холбоотой эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулан судаллаа. Үүнд эдгээр улсын цахим орчныг болон цахим мэдээллийн харилцааг зохицуулж буй хууль, сэтгүүлчийн ёс зүйн кодексыг судалгааны эх сурвалж болгон ашиглаж, харьцуулалтын үр дүнг доорх хүснэгтэд нэгтгэн үзүүлэв.

2.2.1. Цахим орчинд сэтгүүлчийн мэргэжлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх эрхэд холбогдох зохицуулалт

АНУ-ын зохицуулалт

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Харилцаа холбооны зохистой байдлын тухай хуулийн 230 дугаар зүйл (Communications Decency Act, 1996, Section 230)³⁸

Хуулийн хамрах хүрээ:

АНУ-ын цахим орчинд хэвлэн нийтлэх эрх чөлөө болон контентын зохицуулалт нь голчлон хоёр суурь хуулийн хүрээнд хэрэгждэг:

- 1) АНУ-ын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр нэмэлт (First Amendment)
- 2) Харилцаа холбооны зохистой байдлын тухай хууль (Communications Decency Act, 1996) -ийн 230 дугаар зүйл (Section 230) байна.

1996 оны Холбооны Харилцаа Холбооны тухай хуулийн 230 дугаар зүйлд орсон заалт нь цахим үйлчилгээ үзүүлэгч болон контент байршуулагчдыг хэрэглэгчийн үүсгэсэн ихэнх агуулгын хуулийн хариуцлагаас (жишээ нь гүтгэлэг, худал мэдээллийн нэхэмжлэлүүдээс) чөлөөлдөг.

Хэвлэл мэдээллийг байгууллага, сэтгүүлч, нийтлэгчийн эрхэнд холбогдох зохицуулалт:

Харилцаа холбооны зохистой байдлын тухай хуулийн (Communications Decency Act) 230 дугаар зүйл нь “интерактив компьютерын үйлчилгээ” (interactive computer service) үзүүлэгч болон хэрэглэгчдэд (мэдээллийн байгууллага, хэвлэгч, цахим орчинд ажилладаг сэтгүүлчид зэрэг орно) гуравдагч этгээдийн байршуулсан контентод хуулийн хариуцлага хүлээлгэхээс өргөн хүрээтэй хамгаалалт (immunity) байна.

Хуулийн 230(с)(1)-д “Интерактив компьютерын үйлчилгээ үзүүлэгч, эсхүл хэрэглэгч нь өөр контент үүсгэгчийн байршуулсан мэдээллийн хувьд хэвлэгч, эсхүл яригч гэж тооцогдохгүй” гэж заасан. Энэ нь мэдээллийн байгууллага, хэвлэл, сэтгүүлчдэд хэрэглэгчийн үүсгэсэн контентыг (жишээлбэл: сэтгэгдэл, форумын бичлэг, хэлэлцүүлгийн самбарын пост гэх мэт) байршуулсан тохиолдолд, тэдгээрийн агуулгад хууль ёсны хариуцлага хүлээхгүй байх зохицуулалт байна. Гэвч дараах онцгой нөхцөлүүдэд хамаарахгүй:

- зохиогчийн эрхийн зөрчил;
- Холбооны Эрүүгийн хууль зөрчсөн үйлдэл;
- хүний наймаа болон бэлгийн мөлжлөгтэй холбоотой агуулга.

³⁸ АНУ: (1996[2018]) Холбооны харилцаа холбооны тухай хуулийн 230-р хэсэг (47 U.S.C. §230). Хандах: (<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/47/230>)

ХБНГУ-ын зохицуулалт

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль (Informationsfreiheitsgesetz - IFG, 2006)³⁹
- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль (Strafprozessordnung - StPO)⁴⁰
- Сэтгүүлчдийн ёс зүйн кодекс (German Press Code)⁴¹

Хуулийн хамрах хүрээ:

Мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн зорилго нь төрийн үйл ажиллагааг ил тод, хариуцлагатай байлгах; Иргэд болон сэтгүүлчдэд төрийн баримт, мэдээлэлд хандах эрхийг баталгаажуулах; Ардчилсан нийгэмд төрийн хяналт, ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх байна. Энэхүү хууль нь сэтгүүлчдэд төрийн байгууллагын шийдвэр, баримт бичиг, судалгааны дүн, төсвийн мэдээлэлд хандах эрхийг олгодог.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны зорилго нь үнэнийг тогтоох, хувь хүний эрхийг хамгаалах, шударга шүүхийн ажиллагааг хангахад оршдог. Сэтгүүлчид эх сурвалжаа хамгаалах, мэдээлэл задлахаас татгалзах эрхийг олгодог.

Сэтгүүлчдийн ёс зүйн кодексын зорилго нь хэвлэлийн эрх чөлөө, редакцын хараат бус байдлыг хамгаалах; мэдээллийн үнэн зөв байдал, олон нийтийн итгэлийг хадгалах; сэтгүүлчдийн ёс зүйн стандарт, хариуцлага, мэргэжлийн нэр хүндийг баталгаажуулах гэсэн байна.

Хэвлэл мэдээллийг байгууллага, сэтгүүлч, нийтлэгчийн эрхэнд холбогдох зохицуулалт:

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн “Эх сурвалжийн хамгаалалт” буюу 53.1.5 дугаар заалтын хүрээнд “Сэтгүүлч, хэвлэн нийтлэгч, редактор болон радио, телевизийн ажилтан нь тэдэнд нууц байдлаар дамжсан эх сурвалжийн мэдээллийг илчлэхээс татгалзах эрхтэй” байна.

Мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн 1(1) дүгээр зүйлд “Хүн бүр холбооны байгууллагуудаас албан ёсны мэдээлэл авах эрхтэй” хэмээн заасны хүрээнд мэдээлэл авах, хандах эрхтэй.

Сэтгүүлчдийн ёс зүйн кодекс нь редакцын хараат бус байдал, мэргэжлийн нууц, шударга тайлагнал, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх зэрэг сэтгүүлчийн мэргэжлийн эрхийг тодорхойлдог. Ёс зүйн кодекс дахь сэтгүүлчийн мэргэжлийн үйл ажиллагааны эрхэд холбогдох хэсгүүд нь:

- 1 дүгээр хэсэг - Үнэн ба хяналттай мэдээлэл: Сэтгүүлч баримтыг нягталж, үнэн зөв мэдээлэх үүрэгтэй;
- 2 дугаар хэсэг - Мэргэжлийн хараат бус байдал: Гаднын нөлөөллөөс ангид байх эрхтэй;
- 3 дугаар хэсэг - Эх сурвалжийн нууц: Сэтгүүлч нууц эх сурвалжийг ил болгохоос татгалзах эрхтэй;
- 8 дугаар хэсэг - Хувийн амьдрал ба нэр төрийн хамгаалалт: Хувийн мэдээлэлд хандахдаа нэр төрийг хүндэтгэнэ;

³⁹ ХБНГУ: (2005[2021]), Мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль (Informationsfreiheitsgesetz, IFG), Хандах: <https://www.gesetze-im-internet.de/ifg/>

⁴⁰ ХБНГУ: (1877[2023]), Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 53 дугаар зүйл (Strafprozessordnung, §53 Abs. 1 Nr. 5 StPO), Хандах: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html

⁴¹ ХБНГУ: (1973[2023]), Сэтгүүлчдийн ёс зүйн кодекс (German Press Code), Хандах: https://www.presscouncils.eu/codes/13_de/

- 16 дугаар хэсэг - Залруулга: Алдаа гарсан тохиолдолд залруулга гаргах эрх ба үүрэгтэй.

БНСУ-ын зохицуулалт

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Нэвтрүүлгийн тухай хууль (Broadcasting Act)⁴²
- Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль (Act on Press Arbitration and Damage Remedies)⁴³

Хуулийн хамрах хүрээ:

Нэвтрүүлгийн тухай хуулийн зорилго нь нэвтрүүлгийн эрх чөлөө ба хараат бус байдлыг баталгаажуулж, олон нийтийн ашиг сонирхол, ардчилсан хэлэлцүүлэг болон соёлын хөгжилд хувь нэмэр оруулахад оршино.

Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хуулийн зорилго нь хэвлэлийн эрх чөлөөг нийгмийн хариуцлагатай уялдуулж, нэр төр болон хууль ёсны эрх зөрчигдсөн тохиолдолд үр дүнтэй арбитр, нөхөн төлбөрийн тогтолцоог бүрдүүлэхэд оршино.

Хэвлэл мэдээллийг байгууллага, сэтгүүлч, нийтлэгчийн эрхэнд холбогдох зохицуулалт:

Нэвтрүүлгийн тухай хуулийн 32 дугаар зүйлд нэвтрүүлгийн ажилтнуудын эрх ба ашиг сонирхлыг хамгаалах буюу “Нэвтрүүлгийн байгууллага нь нэвтрүүлгийн үйл ажиллагаанд оролцож буй ажилтнуудын эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах, тэдний хараат бус байдал болон мэргэжлийн үр чадварыг баталгаажуулах арга хэмжээ авах үүрэгтэй” хэмээн заасан.

Түүнчлэн хуулийн 76 дугаар зүйлд “Нэвтрүүлэг түгээгч байгууллага, түүний ажилтныг мэргэжлийн үйл ажиллагаанд нь харш аливаа контент нэвтрүүлэхэд албадах, эсхүл үүнтэй холбоотойгоор хохироох, ялгаварлахыг хориглоно” гэж заасан. Энэ нь сэтгүүлч мэргэжлийн итгэл үнэмшилдээ харш контент бүтээхээс татгалзах эрх; ийм шалтгаанаар ажлын байр, хангамжаар хохироохыг хориглох, сэтгүүлчийн мэргэжлийн бие даасан байдлыг хамгаалах зохицуулалт байна.

Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хуулийн хүрээнд Хэвлэл мэдээллийн байгууллага буюу хэвлэн нийтлэгч нь залруулга, эсрэг байр суурийн мэдэгдэл, эсхүл дахин нийтлэл гаргах хүсэлттэй холбоотой асуудлаар дараах эрхүүдийг эдэлнэ.

Хэвлэл мэдээллийн байгууллага нь дараах тохиолдолд залруулгын мэдэгдэл гаргах хүсэлтийг хүлээн авахаас татгалзах эрхтэй:

- хохирогч нь залруулга шаардах хууль ёсны ашиг сонирхолгүй байх;
- залруулгын мэдэгдэлд орсон мэдээлэл нь илт худал байх;
- залруулгын мэдэгдэл нь хууль зөрчсөн агуулгатай байх;
- залруулга нь зөвхөн худалдааны зар сурталчилгаанд хамаарах;
- залруулга нь төрийн байгууллага, орон нутгийн захиргаа, шүүхийн ил хурал зэрэг олон нийтэд нээлттэй үйл явдлын баримт мэдээнд хамаарах тохиолдолд.

⁴² БНСУ: (1987[2025]), Нэвтрүүлгийн тухай хууль (Broadcasting Act), Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=2822&lang=ENG

⁴³ БНСУ: (2005[2023]), Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль (Act on Press Arbitration and Damage Remedies), §32, Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=24492&type=part&key=17

Хэвлэл мэдээллийн байгууллага (эсхүл хэвлэн нийтлэгч) нь маргаанд оролцогч талын хувьд дараах эрхтэй:

- эвлэрүүлэн зуучлалд хандах эрх;
- хүсэлтээ өөрчлөх эрх;
- арбитрын журмаар асуудлаа шийдвэрлүүлэх эрхтэй.

Хэрэв шүүхийн шийдвэрээр залруулга, эсрэг мэдэгдэл, эсхүл дахин нийтлэл гаргах үүрэг ногдуулсан боловч дараа нь уг шийдвэрийг давж заалдах журмаар хүчингүй болгосон бол:

- хэвлэл мэдээллийн байгууллага нь өөртэй нь холбоотой шүүхийн шийдвэр хүчингүй болсон тухай мэдээллийг нийтлүүлэхийг шаардах эрхтэй.
- хохирогч талаас тухайн анхны залруулга, эсхүл хүчингүй болсон тухай мэдэгдэл гаргах зардлыг хэвлэл мэдээллийн байгууллагад төлүүлэх. Тухайлбал, хэвлэл, нэвтрүүлгийн зардалд тохирох энгийн нийтлэлийн, эсхүл зар сурталчилгааны хураамжтай тэнцэх дээд хэмжээний төлбөр багтана.

Япон Улсын зохицуулалт

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Үндсэн хууль (Constitutional Act)⁴⁴
- Нэвтрүүлгийн тухай хууль (Broadcasting Act, 1950)⁴⁵

Хуулийн хамрах хүрээ:

Японы Улсын Үндсэн хуулийн 21 дүгээр зүйлд илтгэх, хэвлэл болон бусад бүх хэлбэрийн үзэл бодлоо эрх чөлөөг баталгаажуулсан. Энэ нь сэтгүүлчдэд чөлөөтэй мэдээлэх, нийтлэх, судалгаа хийх үндсэн нөхцөл болдог.

Нэвтрүүлгийн тухай хуулийн зорилго нь Нэвтрүүлгийн тухай хуулийн зорилго нь нэвтрүүлгийн үйл ажиллагааг олон нийтийн ашиг сонирхлын стандартад нийцүүлэх, нэвтрүүлгийн эрүүл хөгжлийг дэмжих, нэвтрүүлгийн илэрхийлэх эрх чөлөөг хангах, нэвтрүүлгийн үйл ажиллагаанд оролцогчдын хариуцлагыг тодорхойлох замаар олон нийтийн санаа бодлын төлөвшил болон эрүүл ардчиллын хөгжилд хувь нэмэр оруулах байна.

Хэвлэл мэдээллийг байгууллага, сэтгүүлч, нийтлэгчийн эрхэнд холбогдох зохицуулалт:

Нэвтрүүлгийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд Хөндлөнгийн оролцоог хориглох зарчим буюу “Нэвтрүүлэгт хуулиар тусгайлан зааснаас бусад тохиолдолд аливаа хяналт, оролцоо хийхийг хориглоно” хэмээн заасан нь сэтгүүлч болон нэвтрүүлгийн (түүний дотор дижитал контентын) агуулгад ямар нэгэн хөндлөнгийн оролцоо, хяналт байхгүй болохыг тодорхойлж сэтгүүлч мэргэжлийн үйл ажиллагаагаа эрхлэх боломжийг олгодог.

Хуулийн 4 дүгээр зүйлд Нэвтрүүлгийн хөтөлбөрийн найруулгын зарчим буюу “(1) Дотоодын болон олон улсын нэвтрүүлгийн агуулгыг найруулахдаа нэвтрүүлэгч нь дараах зарчмуудыг баримтлах ёстой. Үүнд, (i) нэвтрүүлэг нь олон нийтийн аюулгүй байдал болон ёс суртахуунд сөргөөр нөлөөлөхгүй байх; (ii) улс төрийн хувьд төвийг сахисан байх; (iii) мэдээ, мэдээлэл нь баримтыг гуйвуулахгүй байх; (iv) тухайн асуудлаар зөрүүтэй байр суурь байгаа тохиолдолд аль болох олон өнцгөөс авч үзэж, асуудлын мөн чанарыг тодорхой тайлбарлах” гэж заасан. Үүнд, нэвтрүүлэгч болон сэтгүүлч нь улс төрийн хувьд төвийг сахиж, баримтыг

⁴⁴ Япон Улс: (1946[2023]), Үндсэн хууль (Constitution of Japan), Хандах: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/174>

⁴⁵ Япон Улс: (1950[2023]), Нэвтрүүлгийн тухай хууль (Broadcasting Act), Хандах: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4509/en>

гуйвуулахгүй, асуудлыг олон өнцгөөс авч үзэх үүрэгтэй гэж тодорхойлсон. Энэ нь уламжлалт болон цахим орчинд адил мөрдөгдөнө.

2.2.2. Цахим орчинд сэтгүүлчийн мэргэжлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх үүрэгт холбогдох зохицуулалт

АНУ-ын зохицуулалт

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Харилцаа холбооны зохистой байдлын тухай хууль (Communications Decency Act, 1996, Section 230)⁴⁶
- Цахим харилцааны нууцлалыг хамгаалах тухай хууль (Electronic Communications Privacy Act, ECPA)⁴⁷
- Зохиогчийн эрхийн тухай хууль "Copyright Act, Title 17, U.S. Code §101 et seq."⁴⁸

Хуулийн хамрах хүрээ:

Харилцаа холбооны зохистой байдлын тухай хууль нь АНУ-ын Интернэт үйлчилгээ үзүүлэгч (ISP) болон цахим платформуудыг (жишээ нь, Facebook, X, YouTube гэх мэт) хэрэглэгчийн нийтэлсэн контентод холбогдох хариуцлагаас чөлөөлдөг. Цахим харилцааны нууцлалыг хамгаалах тухай хууль нь цахим холбоо, цахим шуудан, утас, өгөгдлийн сүлжээний харилцааны нууцлалыг хамгаалдаг. Зохиогчийн эрхийн тухай хууль нь уран бүтээлч, зохиогчийн бүтээлийн эрхийг хамгаалдаг.

Хэвлэл мэдээллийг байгууллага, сэтгүүлч, нийтлэгчийн үүрэгт холбогдох зохицуулалт:

Цахим харилцааны нууцлалыг хамгаалах тухай хуулийн 2511 дүгээр зүйлд "...Хэн ч санаатайгаар утас, аман, эсхүл цахим харилцааг зөвшөөрөлгүйгээр тасалдуулах, чагнах, эсхүл бусдад ингэхийг даалгах ёсгүй. Ийм үйлдэл гаргасан этгээд хуулийн дагуу шийтгэгдэнэ" гэж заасан.

Зохиогчийн эрхийн тухай хуулийн 101 дүгээр заалтад "Зохиогчийн бүтээлд дараах төрлүүд хамаарна: уран зохиолын бүтээл, хөгжим, жүжгийн болон тайзны бүтээл, дүрслэх урлагийн бүтээл, хөдөлгөөнт зураг, бусад дүрс бичлэг..." хэмээн заасан нь бусдын бүтээлийг (зураг, бичлэг, текст гэх мэт) ашиглахдаа хуульд нийцүүлэн зөвшөөрөл авах, зохиогчийн эрхийг хүндэтгэх үүрэгтэй.

Үйл ажиллагаанд хамаарах шаардлагууд:

Зохиогчийн эрхийн хуулийн хүрээнд: сэтгүүлчдэд дараах хууль ёсны болон ёс зүйн үүргийг ногдуулдаг:

- бусдын бүтээлийг зөвшөөрөлгүй ашиглахгүй байх (жишээлбэл: гэрэл зураг, дуу, видео зэргийг зөвшөөрөлгүй нийтлэх нь зохиогчийн эрх зөрчих үйлдэл болно);
- эшлэл болон сурвалжийг зөв тодорхойлох (сурвалжилгын материалд ашигласан бүтээл, баримтыг эх сурвалжийн хамт заавал дурдах); өөрийн бүтээлийг хамгаалах (өөрийн нийтлэл, фото, бичлэгийг бусад этгээд хууль бусаар ашигласан тохиолдолд эрхээ хамгаалах).

ХБНГУ-ын зохицуулалт

⁴⁶ АНУ: (1996[2018]) Холбооны харилцаа холбооны тухай хуулийн 230-р хэсэг (47 U.S.C. §230). Хандах: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/47/230>

⁴⁷ АНУ: (1986[2010]), Цахим харилцааны нууцлалыг хамгаалах тухай хууль (Electronic Communications Privacy Act, ECPA), Хандах: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/part-I/chapter-119>

⁴⁸ АНУ: (1976[2023]), Зохиогчийн эрхийн тухай хууль (Copyright Act, Title 17, U.S. Code §101 et seq.), Хандах: <https://www.copyright.gov/title17/>

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Үндсэн хууль (Grundgesetz - Basic Law);⁴⁹
- Эрүүгийн хууль (Criminal code)⁵⁰
- Хэвлэлийн Ёс Зүйн Кодексын (Pressekodex)⁵¹

Хуулийн хамрах хүрээ:

Үндсэн хуулийн зохицуулалтаар хэвлэлийн эрх чөлөөг баталгаажуулж, цахим орчинд сэтгүүлч нь мэдээлэл түгээх, илэрхийлэх эрхтэй боловч бусдын нэр төр, хувийн нууц, төрийн болон олон нийтийн ашиг сонирхлыг хүндэтгэх үүрэгтэй.

Эрүүгийн хуулийн хүрээнд цахим хэвлэл, нийгмийн сүлжээнд гүтгэлэг, доромжлол, хууль бус бичлэг, хувийн мэдээлэл, төрийн нууц задруулах зэрэг үйлдлийг хориглон, мэргэжлийн үйл ажиллагаанд хариуцлагын хүрээ тогтоодог.

Хэвлэлийн Ёс зүйн кодексын дагуу цахим орчинд үнэн зөв, тэнцвэртэй, ёс зүйтэй мэдээлэл түгээх, эх сурвалжийг нууцлах, хувийн нууцыг хамгаалах, ялгаварлан гадуурхахгүй байх зэрэг сэтгүүлчийн мэргэжлийн ёс зүйн үүргийг тодорхойлдог.

Хэвлэл мэдээллийг байгууллага, сэтгүүлч, нийтлэгчийн үүрэгт холбогдох зохицуулалт:

ХБНГУ-ын Үндсэн хуулийн 5 дугаар зүйл нь "...хэвлэлийн эрх чөлөө, мэдээлэл цуглуулах, түгээх эрхийг..." хамгаалдаг. Гэвч энэ эрх хуулиар хамгаалагдсан бусдын нэр төр, хувийн нууц, төрийн нууц, олон нийтийн дэг журмыг хамгаалах үүрэгтэй уялддаг. Үндсэн хуулийн энэ зохицуулалтын хүрээнд сэтгүүлч дараах үндсэн зарчмуудыг баримтлах ёстой:

- мэдээлэл цуглуулахдаа хууль ёсны аргыг хэрэглэх (хууль бусаар бичлэг хийх, хувийн мэдээлэл задруулахгүй байх);
- бусдын нэр төр, хувийн амьдралд хүндэтгэлтэй хандах;
- төрийн болон бизнесийн нууцыг зөрчихгүй байх.

Холбооны түвшинд Эрүүгийн хуулийн 185-187 дугаар зүйлд заасны дагуу доромжилсон, гүтгэсэн, худал мэдээ тараасан тохиолдолд эрүүгийн хариуцлага хүлээдэг.

Холбооны түвшинд Иргэний хуулийн 201 дүгээр зүйл буюу Хууль бус дуу, дүрс бичлэг хийх, 202a-d дугаар зүйл буюу мэдээлэл, өгөгдөлд хууль бусаар нэвтрэх, 353b дугаар зүйл буюу төрийн нууц задруулсан тохиолдолд хариуцлага хүлээдэг.

Үйл ажиллагаанд хамаарах шаардлагууд:

Цахим орчинд сэтгүүлчийн мэргэжлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх үүрэгт холбогдох зохицуулалтыг Холбооны түвшний хуулиар зохицуулаагүй. Харин бүх 16 холбооны муж улс (Land) тус бүр өөрийн буюу Хэвлэлийн тухай хууль (Landespressegesetz)-тай байна. Эдгээр хуулиуд нь сэтгүүлчийн мэргэжлийн үйл ажиллагаанд хамаарах шууд шаардлагуудыг агуулдаг. Тухайлбал, Берлин муж улсын Хэвлэлийн тухай хуульд дараах агуулга бүхий зохицуулалт байна. Үүнд:

⁴⁹ ХБНГУ: (1949) Үндсэн Хууль (Grundgesetz - Basic Law). Хандах: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html

⁵⁰ ХБНГУ: (1871[2024]), Эрүүгийн хууль (Criminal Code, Strafgesetzbuch, StGB), Хандах: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html

⁵¹ ХБНГУ: (1973[2023]), Сэтгүүлчдийн ёс зүйн кодекс (German Press Code), Хандах: https://www.presscouncils.eu/codes/13_de/

- “Хэвлэл мэдээлэл нь мэдээллийг нийтлэхээс өмнө мэдээллийн үнэн зөв, эх сурвалжийг шалгах үүрэгтэй. Сэтгүүлч нь шалгагдаагүй, баталгаагүй мэдээллийг нийтлэхгүй байх ёстой.”⁵²
- Нийтлэг хэвлэлийн хэвлэл (сонин, сэтгүүл гэх мэт)-ийн хариуцлагатай редакторууд болон хэвлүүлж буй этгээдүүд нь тухайн хэвлэлд гарсан баримтад тулгуурласан мэдэгдэлд нэр холбогдсон этгээдийн залруулгыг хэвлэх үүрэгтэй.⁵³
- Залруулгыг тухайн мэдээлэл гарсан хэвлэл дараагийн хэвлэлтэд, ижил хэсэг, ижил хэмжээний фонтоор, өгөгдсөн мэдээллийн дараа шууд хэвлэх ёстой. Залруулга оруулсан хэсэгт өөрчлөлтгүй, нэмэлт тайлбаргүй байх ёстой.⁵⁴

БНСУ-ын зохицуулалт

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль (Act on Press Arbitration and Damage Remedies)⁵⁵

Хуулийн хамрах хүрээ:

Хуулийн зорилго нь хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөг олон нийтийн өмнө хүлээх хариуцлагатай нь уялдуулахад оршино. Үүний тулд нэр хүнд, эрх, эсхүл бусад хууль ёсны ашиг сонирхол нь хэвлэл мэдээллийн байгууллагын аливаа мэдээ, мэдээллээр зөрчигдсөн тохиолдолд тэдгээртэй холбоотой маргааныг зуучлал, арбитрын зэрэг үр нөлөөтэй нөхөн арга хэмжээний тогтолцоогоор шийдвэрлэх нөхцөлийг бүрдүүлэхэд чиглэнэ. Энэ хуулийн хүрээнд “Хэвлэл мэдээлэл” гэдэгт нэвтрүүлэг, сонин, сэтгүүл, мэдээний агентлаг, цахим сонин зэрэг бүхий л хэлбэр багтана.

Хэвлэл мэдээллийг байгууллага, сэтгүүлч, нийтлэгчийн үүрэгт холбогдох зохицуулалт:

Хэвлэл мэдээллийн байгууллага, интернэт мэдээний үйлчилгээ үзүүлэгч, эсхүл интернэт мультимедиа нэвтрүүлгийн оператор (“хэвлэл мэдээлэл гэх мэт”) нь бусдын эрх, нэр төрийг зөрчих ёсгүй. Хэрэв зөрчил гарсан бол хохирлыг энэ хуульд заасан журмын дагуу нэн даруй барагдуулах ёстой.

- Интернэт мэдээний үйлчилгээний тусгай журам: Интернэт мэдээний үйлчилгээ үзүүлэгч нь залруулга, эсрэг байр суурь, эсхүл дахин нийтлэл гаргах хүсэлт хүлээн авмагц шууд олон нийтэд ийм хүсэлт ирснийг мэдэгдэж, тухайн мэдээллийг гаргасан байгууллагад хүсэлтийн дэлгэрэнгүйг мэдэгдэх үүрэгтэй.
- Нийтлэлийн арга хэлбэр: Залруулгын мэдэгдлийг анхны нийтлэлтэй ижил нөлөө үзүүлэхүйц байдлаар, тухайн вэбсайт, хуудас, эсхүл платформын ижил хэсэгт нийтлэх ёстой. Энэ нь олон нийтийн санаа бодлыг шударга, тэнцвэртэй байлгах зорилготой.

Үйл ажиллагаанд хамаарах шаардлагууд:

Цахим орчинд сэтгүүлчийн мэргэжлийн үйл ажиллагаанд дараах журам, шаардлагууд хамаарна:

- Мэдээлэл хадгалах үүрэг: Цахим сонин эрхлэгч болон интернэт мэдээний үйлчилгээ үзүүлэгч нь нийтэлсэн мэдээллийн эх хувилбар, эсхүл хуулбарыг, мөн тухайн мэдээ

⁵² ХБНГУ: (2021), Берлин мужийн Хэвлэлийн тухай хууль (Landespressegesetz Berlin, PresseG BE) - §6, Хандах: <https://gesetze.berlin.de/bsbe/document/jlr-PresseGBEV15P21>

⁵³ Мөн тэнд.

⁵⁴ ХБНГУ: (2021), Берлин мужийн Хэвлэлийн тухай хууль (Landespressegesetz Berlin, PresseG BE) - §6, Хандах: <https://gesetze.berlin.de/bsbe/document/jlr-PresseGBEV15P21>

⁵⁵ БНСУ: (2005[2023]) Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль (Act on Press Arbitration and Damage Remedies). Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=24492&type=part&key=17

хэрхэн боловсруулагдсан талаарх цахим бүртгэлийг нийтэлснээс хойш зургаан сар хадгалах үүрэгтэй. Энэ үүргийг биелүүлээгүй тохиолдолд торгууль ногдуулна.

- Мэдээлэл залруулах хүсэлтийн боловсруулалт: Хэрэв цахим сонин, эсхүл интернэт мэдээний үйлчилгээний нийтлэлд залруулга, эсрэг байр суурийн мэдэгдэл гаргах хүсэлт ирвэл, залруулгыг хүсэлттэй зэрэгцүүлэн нийтлэх боломжтой.

Япон Улсын зохицуулалт

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Нэвтрүүлгийн тухай хууль (Broadcasting Act, 1950)⁵⁶

Хуулийн хамрах хүрээ:

Энэхүү хуулийн зорилго нь өргөн нэвтрүүлгийн үйл ажиллагааг олон нийтийн ашиг сонирхолд нийцүүлэн зохицуулах, мөн өргөн нэвтрүүлгийн зөв, эрүүл хөгжлийг дэмжихэд оршино. Энэ зорилгыг дараах зарчмуудын дагуу хэрэгжүүлнэ:

- өргөн нэвтрүүлгийн үйлчилгээг аль болох олон нийтэд хүргэж, түүний ашиг тусыг бүрэн дүүрэн хүртээмжтэй болгох;
- өргөн нэвтрүүлгийн илэрхийллийн эрх чөлөөг баталгаажуулж, шударга байдал, үнэн зөв байдал, бие даасан байдлыг хангах;
- өргөн нэвтрүүлэгт оролцогч бүх этгээдийн хариуцлагыг тодорхой болгож, нэвтрүүлгийн үйл ажиллагааг эрүүл ардчиллын хөгжилд хувь нэмэр оруулахуйц байлгах.

Хэвлэл мэдээллийг байгууллага, сэтгүүлч, нийтлэгчийн үүрэгт холбогдох зохицуулалт:

Нэвтрүүлгийн тухай хуулийн дагуу сэтгүүлчийн мэргэжлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх үүрэгт дараах заалтууд хамаарна. Үүнд:

- 4 дүгээр зүйл: Өргөн нэвтрүүлэгч нь дотоод өргөн нэвтрүүлгийн болон дотоод-гадаад нэвтрүүлгийн хөтөлбөрийг (цаашид “дотоод нэвтрүүлэг гэх”) найруулахдаа дараах шаардлагыг хангах ёстой: (i) нэвтрүүлэг нь олон нийтийн аюулгүй байдал, ёс суртахуунд сөргөөр нөлөөлөхгүй байх; (ii) улс төрийн хувьд шударга байх; (iii) баримтыг гуйвуулахгүй, мэдээлэл нь үнэн зөв байх; (iv) хэрэв тухайн асуудлаар эсрэг байр суурь, санал зөрөлдөөн байгаа бол, аль болох олон өнцгөөс асуудлыг тодруулж үзүүлэх. Өргөн нэвтрүүлэгч нь харааны бэрхшээлтэй иргэдэд дүрс болон хөдөлгөөнт зурагт дүрслэгдэж буй үйл явдлыг тайлбарласан дуу авиаг ойлгох боломжтой хөтөлбөрүүдийг, мөн сонсголын бэрхшээлтэй иргэдэд дуу авиаг дүрс, бичвэрээр илэрхийлсэн орчуулгатай нэвтрүүлгүүдийг аль болох олноор бүтээж, нэвтрүүлэх үүрэгтэй.

Үйл ажиллагаанд хамаарах шаардлагууд:

- Хуулийн 5 дугаар зүйл: Өргөн нэвтрүүлэгч нь өргөн нэвтрүүлгийн хөтөлбөрийг найруулахдаа мөрдөх стандарт (цаашид “хөтөлбөрийн стандарт” гэх)-ыг тогтоох ёстой. Эдгээр стандарт нь хөтөлбөрийн төрөл (соёл, боловсрол, мэдээ, зугаа цэнгэл гэх мэт) болон зорилтот үзэгчдийн ангилалд нийцсэн байх ёстой. Дотоод нэвтрүүлгийн хөтөлбөрийн стандарт тогтоосон тохиолдолд, өргөн нэвтрүүлэгч нь тэдгээр стандартыг нийтэд мэдээлж, дараа нь өөрчлөлт оруулсан бол мөн адил нийтэд мэдээлэх үүрэгтэй.
- 9 дүгээр зүйл: Хэрэв нэвтрүүлгийн агуулга бодит баримтад нийцээгүй бөгөөд уг нэвтрүүлгээр хохирол амссан этгээд, эсхүл түүнтэй шууд холбоотой этгээд нэвтрүүлгийн өдрөөс хойш гурван сарын дотор гомдол гаргасан бол, өргөн нэвтрүүлэгч

⁵⁶ Япон Улс: (1950[2023]) Нэвтрүүлгийн тухай хууль (Broadcasting Act). Хандах: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4509/en>

нь нэн даруй шалгалт явуулж, баримт бодит бус болох нь тогтоогдвол, хоёр хоногийн дотор ижил нэвтрүүлгийн хэрэгслээр залруулга буюу няцаалт (correction or revocation) хийх ёстой. Өргөн нэвтрүүлэгч өөрийн санаачилгаар нэвтрүүлэгт бодит бус мэдээлэл байсныг илрүүлбэл, мөн адил засвар буюу залруулга хийх үүрэгтэй.

2.3. Сэтгүүлчийн ёс зүйн хэм хэмжээ ба хариуцлагын тогтолцоо

Хэвлэл мэдээллийн ёс зүйн зохицуулалт улс орон бүрт хууль эрх зүй, мэргэжлийн хэм хэмжээ, өөрийн зохицуулалтын механизмын хэлбэрээр ялгаатай хэрэгждэг. Доорх хүснэгтэд АНУ, ХБНГУ, БНСУ болон Япон Улсын хэвлэл мэдээллийн ёс зүйн тогтолцоог харьцуулан, сэтгүүлчийн ёс зүйн хариуцлагын хэмжээг тогтоосон зохицуулалтыг харьцуулан харууллаа. Мөн улс бүрийн хэвлэл мэдээлэл, сэтгүүл зүй, сэтгүүлчийн ёс зүйд холбогдох дүрмийг энэ хэсэгт тайлбарлав.

2.3.1. Сэтгүүлчийн ёс зүйн хэм хэмжээнд холбогдох зохицуулалт

АНУ-ын зохицуулалт:

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Мэргэжлийн сэтгүүлчдийн нийгэмлэгийн (Society of Professional Journalists, SPJ) Ёс зүйн кодекс⁵⁷

Сэтгүүлчийн ёс зүйн хэм хэмжээнд холбогдох зохицуулалт:

Ёс зүйн кодексын дараах хэсгүүд сэтгүүлчийн ёс зүйн хэм хэмжээ ба хариуцлагатай холбоотой байна. Үүнд:

Үнэнийг эрэлхийлж, үнэн зөвөөр мэдээлэх (Seek Truth and Report It)

Энэ хэсэгт сэтгүүлчдийн хувьд мэдээлэл дамжуулах үйл ажиллагаанд үнэнч байдал, нарийвчлал, шударга байдлыг сахих үүргийг заасан. Ёс зүйн хувьд чухал мэдээлэл баримтыг шалгаж баталгаажуулах, мэдээллийг зохих агуулгатайгаар хүргэх, гарсан алдааг нээлттэйгээр засах, эх сурвалжийн талаар ил тод байх, шаардлагатай тохиолдолд эх сурвалжийн нууцыг хамгаалах, мэдээлэлд дурдагдсан этгээдэд хариу өгөх боломж олгох, баримтыг гуйвуулах болон хуулбарлах (plagiarism) үйлдлээс зайлсхийх зэрэг орно.

Хохирлыг багасгах (Minimize Harm)

Сэтгүүлчид мэдээллийн эх сурвалж, нийтлэлд оролцогч этгээд, хамтран ажиллагчид болон олон нийттэй харилцахдаа хүндэтгэл, ёс зүйтэй хандлага баримтлах ёстой. Мэдээллийн хэрэгцээ ба үүнээс үүдэж болзошгүй хохирлын хооронд тэнцвэр олох, эмзэг бүлгийн хүмүүст энэрэнгүй хандах, мөн хууль ёсны хүрээнд мэдээлэл авах боломж байгаа нь тухайн мэдээллийг заавал нийтлэх ёстой гэсэн утга биш гэдгийг ухамсарлах шаардлагатай. Мөн хувийн нууцыг хамгаалах, хэтрүүлсэн сенсац (sensationalism)-ээс зайлсхийх, соёлын ялгааг хүндэтгэх, мэдээллийн богино болон урт хугацааны нөлөөг үнэлэх зэрэг нь ёс зүйн хувьд чухал ач холбогдолтой.

Бие даан үйлдэх (Act Independently)

Энэхүү зарчим нь сэтгүүлч олон нийтийн эрх ашгийг аливаа хувийн, эсхүл гаднын ашиг сонирхлоос дээгүүр тавих ёстой. Сэтгүүлчид ашиг сонирхлын бодит болон харагдах зөрчлөөс зайлсхийж, бэлэг, хөнгөлөлт, тусгай үйлчилгээ зэргээс татгалзах, сурталчилгаа болон бусад ашиг сонирхлын нөлөөнд автахгүй байх, редакцын контентыг сурталчилгаа, төлбөртэй мэдээллээс тодорхой ялгаж салгах ёстой.

Хариуцлагатай, ил тод байх (Be Accountable and Transparent)

Сэтгүүлчид өөрсдийн ажил, шийдвэрийн төлөө хариуцлага хүлээж, ёс зүйн үйлдлээ тайлбарлаж, олон нийтийн санал шүүмжлэлд нээлттэй хандах, алдаа гаргасан тохиолдолд

⁵⁷ АНУ: (2014), Мэргэжлийн сэтгүүлчдийн нийгэмлэгийн Ёс зүйн кодекс (Society of Professional Journalists, SPJ Code of Ethics), Хандах: <https://www.spj.org/spj-code-of-ethics/>

нэн даруй засвар хийх, зүй бус үйлдлийг илчлэх, бусдаас шаардаж буй ёс зүйн стандартыг өөрсдөө ч баримтлах ёстой. Засвар болон ёс зүйн шийдвэрийн ил тод байдал нь олон нийтийн итгэлийг нэмэгдүүлэх үндсэн нөхцөл бөгөөд энэ нь сэтгүүлчийн хамгийн чухал ёс зүйн үүрэг болно.

ХБНГУ-ын зохицуулалт:

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Үндсэн хууль (Grundgesetz - Basic Law);⁵⁸
- Муж улсын хууль (жишээ нь Берлин муж улсын Хэвлэлийн тухай хууль (Landespressegesetz (LPresseG Berlin))⁵⁹
- Хэвлэлийн ёс зүйн кодексын” (Pressekodex).⁶⁰

Сэтгүүлчийн ёс зүйн хэм хэмжээнд холбогдох зохицуулалт:

ХБНГУ-д сэтгүүлчийн ёс зүйн хэм хэмжээ, хариуцлагын тогтолцоо нь нэгдсэн холбооны хууль (Bundesgesetz) болон муж улсын түвшний хууль (Landespressegesetz), түүнчлэн мэргэжлийн ёс зүйн дүрэм (Pressekodex) гэсэн гурван үндсэн шатлалт тогтолцоогоор зохицуулагддаг. Үүнээс Холбооны түвшний зохицуулалт нь Үндсэн хуулийн 5 дугаар зүйл байна. Харин хэвлэл мэдээллийн хууль нь федерацийн бүтэцтэй тул 16 муж тус бүр өөрийн “Хэвлэлийн тухай хууль”-тай буюу “Landespressegesetz”-тай байна. Тухайлбал, Берлин муж улсын Хэвлэлийн тухай хууль (Landespressegesetz (LPresseG Berlin)-д:

- Хэвлэл чөлөөтэй байна. Энэ нь чөлөөт, ардчилсан үндсэн дэг журмын дагуу байна (§1.1);
- Хэвлэлийн эрх чөлөө нь зөвхөн Үндсэн хууль (Grundgesetz)-д заасан, мөн түүний хүрээнд хүчин төгөлдөр хуулиар зөвшөөрөгдсөн хязгаарлалтад хамаарна (§1.2);
- Хэвлэл нь олон нийтийн үүрэг гүйцэтгэнэ (§3.1);
- Хэвлэл мэдээлэл нь аливаа мэдээг нийтлэхийн өмнө тухайн нөхцөл байдлыг харгалзан түүний агуулга, үнэн зөв байдал, эх сурвалжийг нягт нямбай шалгах үүрэгтэй (§3.2);
- Хэвлэл мэдээллийн байгууллага нь олон нийтийн ашиг сонирхлын асуудлаар мэдээлэл цуглуулах, түгээх, санал бодол илэрхийлэх, шүүмжлэл гаргах, эсхүл нийгмийн үзэл бодол бүрэлдүүлэх зэрэг үйл ажиллагаа явуулах үедээ ХБНГУ-ын Эрүүгийн хуулийн §193-д заасан “хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалж байгаа”-д тооцогдоно (§3.3).

ХБНГУ-ын сэтгүүлчдийн холбоо (Deutscher Presserat)-ын “Хэвлэлийн Ёс Зүйн Кодексын” (Pressekodex) нь бүх сэтгүүлчдэд баримтлах ёс зүйн стандарт тогтоодог. Хэвлэлийн Ёс Зүйн Кодексын дараах хэсгүүдэд Хэвлэл мэдээллийг байгууллага, сэтгүүлч, нийтлэгчийн үүрэгт холбогдох зохицуулалт тусгасан. Үүнд:

- үнэн зөв байдал ба хүний нэр төрийг хамгаалах (хэсэг 1);
- мэдээлэл шалгах үүрэг (хэсэг 2);
- залруулга хийх үүрэг (хэсэг 3);
- мэргэжлийн нууцлалыг хадгалах үүрэг (хэсэг 5);
- үйл ажиллагаа ба ашиг сонирхлын зөрчлөөс ангид байх (хэсэг 6);
- сурталчилгаа ба редакцын контентын агуулгыг тусгаарлах үүрэг (хэсэг 7);
- хувийн амьдрал, нэр төр, эрхийг хамгаалах (хэсэг 8);

⁵⁸ ХБНГУ: (1949) Үндсэн Хууль (Grundgesetz - Basic Law). Хандах: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html

⁵⁹ ХБНГУ: (2021), Берлин мужийн Хэвлэлийн тухай хууль (Landespressegesetz Berlin, PresseG BE) - §6, Хандах: <https://gesetze.berlin.de/bsbe/document/jlr-PresseGBEV15P21>

⁶⁰ ХБНГУ: (1973[2023]), Сэтгүүлчдийн ёс зүйн кодекс (German Press Code), Хандах: https://www.presscouncils.eu/codes/13_de/

- хээл хахууль, ашиг сонирхлын нөлөөнөөс татгалзах (хэсэг 15); ёс зүйн шийдвэр, анхааруулгыг нийтэд ил тод мэдээлэх (хэсэг 16).

БНСУ-ын зохицуулалт:

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль (Act on Press Arbitration and Damage Remedies)⁶¹

Сэтгүүлчийн ёс зүйн хэм хэмжээнд холбогдох зохицуулалт:

Хуульд хэвлэл мэдээллийн ёс зүйн үндсэн үүргийг дараах байдлаар тодорхойлсон байдаг. Эдгээр нь сэтгүүлч болон хэвлэл мэдээллийн байгууллагын ёс зүйн хэм хэмжээг тогтоодог.⁶²

- Төвийг сахисан, бодит байх: Хэвлэл мэдээлэлээр хүргэж буй мэдээ, сурвалжилга нь төвийг сахисан, баримтад тулгуурласан байх ёстой.
- Иргэдийн эрхийг хамгаалах: Хэвлэл мэдээлэл нь иргэдийн мэдэх эрх, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг хамгаалж, өргөжүүлэх ёстой.
- Хүний нэр төр, эрхэм чанарыг хүндэтгэх: Хэвлэл мэдээлэл нь хүний нэр төр, нэр хүнд, эрхэм чанарыг хүндэтгэх үүрэгтэй.
- Хүний эрх зөрчихгүй байх: Хэвлэл мэдээлэл нь бусдын эрх, нэр төр, ёс зүй, нийгмийн хэв журмыг зөрчихгүй байх ёстой.
- Нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах: Хэвлэл мэдээлэл нь олон нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалж, ардчилсан нийгмийн үнэт зүйлсийг дэмжинэ.
- Нийтийн үүргээ биелүүлэх: Мэдээлэл цуглуулах, дамжуулах, тайлбар бичих зэрэг үйл ажиллагаагаар дамжуулан ардчилсан олон нийтийн санаа бодол бүрэлдэхэд хувь нэмэр оруулах нь хэвлэл мэдээллийн үүрэг, ёс зүй гэж үздэг.

Хяналтын байгууллага буюу дотоод ёс зүйн хяналтын тогтолцоо (6 дугаар зүйл): Томоохон хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд (жишээлбэл, телевиз, өдөр тутмын сонин, мэдээний агентлагууд) нь өөрийн хариуцлагыг хянах дотоод ёс зүйн механизм буюу хяналтын тогтолцоотой байх үүрэгтэй.

- байгууллага нь дотроо хяналтын байгууллага ажиллуулах үүрэгтэй;
- байгууллага нь хяналтын байгууллагын үйл ажиллагааны бие даасан байдлыг баталгаажуулах ёстой;
- хяналтын байгууллагын гаргасан зөвлөмжийг үндэслэлгүйгээр татгалзахгүй, аль болох хүлээн авах үүрэгтэй.

Хяналтын байгууллага нь дараах чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:

- баримтад тулгуурлаагүй, нэр төрд халдсан нийтлэлийг шалгах;
- алдаатай нийтлэлийг залруулахыг зөвлөмж өгөх;
- нэр төрийн хохирлыг барагдуулах арга хэмжээ санал болгох.

Нөхөн олговор, залруулгын ажиллагаанд хамрагдах ёс зүйн үүрэг: Хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд нь нөхөн төлбөр, маргааны үйл явцад хамтран ажиллах, ил тод байх ёс зүйн үүрэгтэй.

⁶¹ БНСУ: (2005[2023]), Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль (Act on Press Arbitration and Damage Remedies), §14.1, Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=24492&type=part&key=17

⁶² БНСУ: (2005[2023]), Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль (Act on Press Arbitration and Damage Remedies), §14.1, Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=24492&type=part&key=17

Баримт хадгалах үүрэг:⁶³ Телевиз, сонин, сэтгүүл, мэдээний агентлаг, цахим сонин, интернэт мэдээний үйлчилгээ эрхлэгчид нийтэлсэн мэдээний эх хувилбар болон цахим бүртгэлийг нийтэлснээс хойш зургаан сар хадгалах ёстой. Энэ нь хариуцлага, баримт нотолгоог баталгаажуулах зорилготой бөгөөд үүргээ биелүүлээгүй тохиолдолд торгууль ногдуулна.

Хурдан хариу өгөх үүрэг:⁶⁴ Залруулгын мэдэгдэл ирсэн бол хэвлэл мэдээллийн байгууллагын төлөөлөгч гурван өдрийн дотор хүсэлтийг хүлээн зөвшөөрөх эсэхээ мэдэгдэх үүрэгтэй.

Япон Улсын зохицуулалт:

Зохицуулж буй хуулийн нэр:

- Нэвтрүүлгийн тухай хууль (Broadcast Act)⁶⁵

Сэтгүүлчийн ёс зүйн хэм хэмжээнд холбогдох зохицуулалт:

Хуулийн 4 дүгээр зүйлд заасны дагуу өргөн нэвтрүүлгийн хөтөлбөрийн найруулга болон түүнтэй холбоотой асуудлын хүрээнд нэвтрүүлэгч нь дотоодын нэвтрүүлгийн хөтөлбөр болон дотоод, олон улсад зориулсан нэвтрүүлгийн хөтөлбөрийг найруулахдаа дараах шаардлагуудыг мөрдөх ёстой байна. Үүнд:

1. нэвтрүүлэг нь олон нийтийн аюулгүй байдал болон ёс суртахуунд сөргөөр нөлөөлөхгүй байх;
2. улс төрийн хувьд төвийг сахисан байх;
3. мэдээ, мэдээлэл нь баримтыг гуйвуулахгүй байх;
4. тухайн асуудлаар зөрүүтэй байр суурь байгаа бол аль болох олон өнцгөөс авч үзэж, асуудлын мөн чанарыг тодорхой тайлбарлах.

⁶³ БНСУ: (2005[2023]), Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль (Act on Press Arbitration and Damage Remedies), §6, Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=24492&type=part&key=17

⁶⁴ Мөн тэнд, §15.2-3.

⁶⁵ Япон Улс: (1950[2023]) Нэвтрүүлгийн тухай хууль (Broadcasting Act). Хандах: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4509/en>

АНУ-ын Мэргэжлийн сэтгүүлчдийн нийгэмлэгийн Ёс зүйн кодекс

АНУ-ын Мэргэжлийн сэтгүүлчдийн нийгэмлэгийн (Society of Professional Journalists, SPJ) Ёс зүйн кодекс нь сэтгүүлчийн мэргэжлийн үйл ажиллагааг чиглүүлдэг хамгийн чухал баримт бичгийн нэг бөгөөд сэтгүүл зүйн эрх чөлөө, хариуцлага, ёс суртахууны зарчмыг нэгтгэн тодорхойлсон үндэсний түвшний стандарт гэж тооцогддог (SPJ, 2014). АНУ-д сэтгүүлчийн ёс зүйн асуудлыг хууль тогтоомжоор бус, салбарын дотоод өөрийн зохицуулалтын тогтолцоо (self-regulation)-оор хэрэгжүүлдэг. Энэ тогтолцоо нь Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр нэмэлт, өөрчлөлтөд тулгуурладаг бөгөөд төрөөс хэвлэл мэдээллийн агуулгад хяналт тавих, цензур хэрэглэх, эсхүл сэтгүүлчийн мэргэжлийн үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс оролцохыг хориглодог (Columbia Law Review, 1980). Иймээс АНУ-д сэтгүүлчийн ёс зүйн зарчмуудыг төрөөс бус, харин мэргэжлийн холбоо, редакцын бодлого болон хэвлэл мэдээллийн байгууллагын дотоод дүрэм, хэм хэмжээ тодорхойлдог онцлогтой. Мэргэжлийн сэтгүүлчдийн нийгэмлэгийн Ёс зүйн кодекс нь анх 1926 онд батлагдсан бөгөөд 1996, 2014 онуудад шинэчлэгдэн, сэтгүүл зүйн орчны технологийн өөрчлөлт, мэдээллийн урсгалын шинэ нөхцөлд нийцүүлэн боловсронгуй болгосон (SPJ, 2014) (RCFP, 2023) байдаг. Сэтгүүлчийн ёс зүйн кодекс нь сэтгүүлчдийн үндсэн ёс зүйн баримт бичиг бөгөөд дараах дөрвөн гол зарчимтай:

- 1) Үнэн мэдээллийг эрэлхийлж, үнэн зөвөөр мэдээлэх (Seek Truth and Report It) - Сэтгүүлч нь олон нийтэд хүргэх мэдээллийг бодит баримтад тулгуурлан шалгаж баталгаажуулах, худал мэдээлэл түгээхээс зайлсхийх үүрэгтэй. Энэ зарчим нь сэтгүүл зүйн мэргэжлийн итгэлцэл, найдвартай байдлын үндэс бөгөөд мэдээллийн эх сурвалжийг ил тод, хариуцлагатай ашиглахыг шаарддаг (SPJ, 2014).
- 2) Хохирлыг багасгах (Minimize Harm) - Сэтгүүлч нь мэдээлэл түгээхдээ хувь хүний нэр төр, хувийн нууц, эмзэг байдлыг хүндэтгэх үүрэгтэй. Хэвлэлийн эрх чөлөө нь хязгааргүй эрх биш бөгөөд ёс зүйн үүднээс хувь хүний нэр хүнд, нийгмийн тогтвортой байдалд хор хохирол учруулахгүй байх зарчим үйлчилдэг (Plaisance, 2021).
- 3) Бие даасан байдлаа хадгалах (Act Independently) - Сэтгүүлч нь улс төр, бизнес, соёлын аливаа бүлэглэл болон ашиг сонирхлын зөрчлөөс ангид байж, редакцын хараат бус шийдвэрийг хамгаалах ёстой. Энэ нь “редакцын бие даасан байдал” хэмээх Үндсэн хуулиар хамгаалагдсан эрхийн бодит илэрхийлэл бөгөөд сэтгүүлч олон нийтийн эрх ашгийг аливаа хувийн ашиг сонирхлоос дээгүүр тавих үүрэгтэй (*Miami Herald v. Tornillo*, 418 U.S. 241, 1974).⁶⁶
- 4) Хариуцлагатай, нээлттэй байх (Be Accountable and Transparent) - Сэтгүүлч нь өөрийн үйл ажиллагаанд хариуцлага хүлээж, алдаа гаргасан тохиолдолд ил тод засвар хийж, олон нийтийн итгэлцлийг хамгаалах ёстой. Ил тод байдлыг хангах нь хэвлэл мэдээллийн байгууллагын ёс зүйн хяналт, нийгмийн итгэлцлийн үндсэн нөхцөл болдог (Ward, 2019).

Эдгээр дөрвөн зарчим нь АНУ-ын сэтгүүл зүйн ёс зүйн суурь тогтолцоог бүрдүүлдэг бөгөөд хууль эрх зүйн зохицуулалтаас илүүтэй мэргэжлийн хариуцлага, олон нийтийн итгэлцэл, өөрийн зохицуулалтын зарчимд тулгуурладаг (McBride, 2022) хэмээн үздэг.

ХБНГУ-ын Хэвлэлийн ёс зүйн дүрэм

ХБНГУ-ын сэтгүүлчийн мэргэжлийн ёс зүй, хэвлэл мэдээллийн хариуцлагыг хангах тогтолцоо нь Хэвлэлийн зөвлөл (Deutscher Presserat) болон Хэвлэлийн ёс зүйн кодекс (Pressekodex)-оор дамжуулан хэрэгждэг. Энэхүү тогтолцоо нь төрийн оролцоогүй, салбар доторх өөрийн хяналтын (self-regulation) зарчмаар ажилладаг бөгөөд сэтгүүлчдийн эрх чөлөө ба олон нийтийн итгэлийг хамгаалахад чиглэдэг (Presserat, 2022); (Schulz, 2018). Өөрөөр

⁶⁶ Miami Herald Publishing Co. v. Tornillo, 418 U.S. 241 (1974).

хэлбэл, сэтгүүл зүйн мэргэжлийн ёс зүйн хяналтыг Хэвлэлийн зөвлөл (Deutscher Presserat) хэрэгжүүлж, Хэвлэлийн ёс зүйн кодекс (Pressekodex)-оор мэдээллийн үнэн зөв, тэнцвэртэй байдлыг хангадаг. Хэвлэлийн зөвлөл нь 1956 онд байгуулагдсан бөгөөд хэвлэл мэдээллийн ёс зүйн зөрчил, гомдлыг хянан шийдвэрлэх төв байгууллага гэж тооцогддог. Тус байгууллага нь ХБНГУ-ын Үндсэн хуулийн (Grundgesetz) 5 дугаар зүйлд заасан “үзэл бодлоо илэрхийлэх ба хэвлэлийн эрх чөлөөг” хамгаалдаг үндсэн зарчмын хүрээнд үйл ажиллагаа явуулдаг. Гэвч энэхүү эрх чөлөө нь ёс зүйн хариуцлага, олон нийтийн ашиг сонирхол, хувь хүний нэр төрийн хамгаалалттай хосолж байх ёстой гэж үздэг (Haas, 2016).

Хэвлэлийн зөвлөлийн (Deutscher Presserat) үүрэг, чиг үүрэг:

Хэвлэлийн зөвлөлийн үндсэн зорилго нь:

- хэвлэл мэдээллийн байгууллага, сэтгүүлчдийн үйл ажиллагааг ёс зүйн үүднээс хянах;
- нийтийн гомдлыг шийдвэрлэх;
- ёс зүйн сургалт, зөвлөмж гаргах;
- хэвлэлийн эрх чөлөөг хамгаалах зэрэг болно (Deutscher Presserat, 2023).

Гомдлын дүнг үндэслэн зөвлөл нь:

- албан ёсны сануулга (Hinweis);
- анхааруулга (Missbilligung);
- эсхүл нийтийн донгодолт (öffentliche Rüge) зэрэг сахилгын арга хэмжээ авдаг.

Эдгээр шийдвэр нь хууль эрх зүйн шийтгэл биш боловч олон нийтийн итгэл, хэвлэлийн нэр хүндэд шууд нөлөөтэй байдаг (Schröder, 2019). Хэвлэлийн ёс зүйн кодекс (Publizistische Grundsätze, “Pressekodex”) нь ХБНГУ-ын сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудын мэргэжлийн ёс зүйн үндсэн баримт бичиг юм. Энэхүү кодексыг Deutscher Presserat 1973 онд анх баталж, 1987, 2006, 2017 онуудад шинэчлэн боловсруулсан. Кодекс нь нийтдээ 16 үндсэн зарчим (Grundsätze) бүхий бүтэцтэй бөгөөд эдгээр нь дараах гол чиглэлүүдийг хамардаг:⁶⁷

- 1) үнэн зөв байдал ба хүний нэр төрийг хүндэтгэх (truthfulness and preserving human dignity);
- 2) анхаарал, нягт нямбай байдал (care);
- 3) засвар ба залруулга хийх (corrections);
- 4) судалгааны хязгаар (limits of research);
- 5) мэдээ ба тайлбарыг ялгах (separating news and commentary);
- 6) нууц эх сурвалжийг хамгаалах (confidential sources);
- 7) хүүхдийг хамгаалах (protection of minors);
- 8) хүчирхийллийн агуулгыг мэдээлэхэд болгоомжтой байх (distance in reporting violent content);
- 9) нас барсан хүнийг хүндэтгэх (respect for the deceased);
- 10) хувийн нууцын хамгаалалт (privacy);
- 11) хувийн эрх ба нэр хүндийг хамгаалах (personal rights and reputation);
- 12) оюуны өмчийн эрхийг хүндэтгэх (intellectual property);
- 13) зар сурталчилгаа ба редакцын агуулгыг тусгаарлах (advertising and editorial content separation);
- 14) улс төрийн сурталчилгаа ба сонгуулийн сурвалжилга (political advertising and election coverage);
- 15) өрсөлдөөн ба зах зээлийн нөлөөлөл (competition and market influence);

⁶⁷ ХБНГУ: (1973[2023]), Сэтгүүлчдийн ёс зүйн кодекс (German Press Code), Хандах: https://www.presscouncils.eu/codes/13_de/

16) шилжилтийн ба эцсийн зохицуулалт (transitional and final provisions).

Эдгээр зарчмууд нь мэдээллийн үнэн зөв байдал, олон нийтийн итгэлцэл, хувь хүний эрхийн хамгаалал гэсэн гурван тулгуурт суурилдаг (Möller, 2020). ХБНГУ-ын Хэвлэлийн зөвлөл (Deutscher Presserat) болон Хэвлэлийн ёс зүйн кодекс (Pressekodex) нь сэтгүүлчийн мэргэжлийн хариуцлагыг баталгаажуулж, хэвлэл мэдээллийн ёс зүйн хяналтын бие даасан тогтолцоог бүрдүүлдэг. Энэ тогтолцоо нь: төрийн цензургүй, олон нийтийн итгэлцэлд тулгуурласан, сэтгүүл зүйн мэргэжлийн хариуцлагыг дэмжсэн хэлбэр (Möller, 2020) байна.

БНСУ-ын Хэвлэл мэдээллийн ёс зүйн тунхаг:

БНСУ-д сэтгүүл зүйн ёс зүйн зохицуулалт нь хууль эрх зүйн хяналт ба салбарын дотоод өөрийн зохицуулалтын хосолмол загвар дээр тулгуурладаг. “Хэвлэл мэдээллийн ёс зүйн тунхаг” нь энэхүү дотоод зохицуулалтын норматив баримт бичгийн үндэс бөгөөд БНСУ-ын Сэтгүүлчдийн холбоо 2020 онд шинэчлэн баталсан.⁶⁸ Тус тунхаг нь “сэтгүүл зүйн эрх чөлөө нь хариуцлагатайгаар хэрэгжих ёстой” гэсэн либерал-эрх зүйн үзэл баримтлалд тулгуурласан бөгөөд сэтгүүлчдийг нийгмийн шударга ёс, хүний эрх, ардчиллын үнэт зүйлсийг хамгаалах иргэний үүрэг бүхий мэргэжилтэн гэж тодорхойлдог. Энэ утгаараа БНСУ-ын хэвлэл мэдээллийн ёс зүйн систем нь “эрх чөлөөний баталгаа” болон “хариуцлагын механизм” гэсэн хоёр тулгуурт хандлагаар онцлог. Тунхгийн бүтэц нь удиртгал, есөн үндсэн зарчим, дагалдах заалт гэсэн гурван хэсгээс бүрддэг бөгөөд дараах үндсэн үнэт зүйлсийг тусгасан:⁶⁹

Хүснэгт 3. БНСУ-ын Хэвлэл мэдээллийн ёс зүйн тунхгийн бүтэц

№	Үндсэн зарчим	Гол агуулга
1	Үнэн ба нарийвчлал	Баримтыг бүрэн, өргөн хүрээнд нягт шалгаж дамжуулна; нарийвчлал нь хурднаас дээгүүр зүйл бөгөөд эх сурвалжийг гуйвуулахгүй, баримт ба үзэл бодлыг ялгаж мэдээлнэ.
2	Ил тод мэдээлэх ба хариуцлагатай тайлбарлах	Эх сурвалж, сурвалжилгын үйл явцыг боломжийн хэрээр ил тод болгож, алдааг тодорхой залруулна; гаднын дэмжлэг, ашиг сонирхлын нөлөөг үнэнчээр мэдээлнэ.
3	Хүний эрх ба нэр төрийн хамгаалалт	Нийгмийн ашигт мэдээлэхдээ хувь хүний нэр төр, эрхийг гэмтээхгүй; ялангуяа эмзэг эх сурвалжид өндөр хүний эрхийн мэдрэмж, хууль ёсны ажиллагааг баримтална.
4	Шударга ба тэнцвэртэй мэдээлэл	Нэг талыг баримтлахгүй, олон байр суурийг тэнцвэртэй тусгаж, баримтыг сонгон мушгин дөвийлгөхөөс зайлсхийж; хохирол учирч болзошгүй талд эсэргүүцэл, тайлбарлах эрх олгоно.
5	Хараат бус байдал	Аливаа эрх мэдэл, арилжааны нөлөөнөөс ангид, олон нийтийн ашиг сонирхолд нийцүүлэн мэргэжлийн бие даан шийдвэрлэж, редакц, менежментийн салангид байдал сахина.
6	Нийтийн хэлэлцүүлэг ба итгэлцэл	Олон талын оролцоо, шударга дамжуулалтыг ханган нийтийн хэлэлцүүлгийн талбар бүрдүүлж, ялгаатай үзлийг зохистойгоор зохицуулан нийгмийн итгэлцлийг дэмжинэ.
7	Олон янз байдал ба ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх	Хүйс, нас, угсаа, шашин, бэлгийн чиг баримжаа зэрэгт үндэслэсэн ялгавар, өрөөсгөлийг бууруулж, доромж, хэвшмэл, хүнийг объектчилсон илэрхийллээс зайлсхийдэг.
8	Ёс суртахуун ба ашиг сонирхлын зөрчлөөс ангид байх	Хувийн ашигт эрх мэдэл дур зоргоороо ашиглахгүй, эх сурвалжтай мэргэжлийн зайгаа хадгалж, үндэслэлгүй ашиг, бэлэг, дарамт шахалтаас ангид байна.
9	Дижитал сэтгүүл зүйн ёс зүй	Цахим орчинд баталгаажуулалтыг чангатгаж, хуулбарлахаас татгалзан, сенсаций гарчиг хэрэглэхгүй; засварыг ил тод тэмдэглэж, цахим контентын зохиогчийн эрхийг хүндэтгэнэ.

⁶⁸ БНСУ: (2013 [2021]), Сэтгүүлчдийн ёс зүйн кодекс (Journalists Association of Korea, Code of Ethics), Хандах: https://www.journalist.or.kr/news/section4.html?p_num=18

⁶⁹ Мөн тэнд.

БНСУ-ын хэвлэл мэдээллийн ёс зүйн хэрэгжилт нь хууль эрх зүй болон салбарын өөрийн зохицуулалтын (self-regulation) хосолсон тогтолцоонд тулгуурладаг бөгөөд тунхаг нь хууль зүйн хүчин чадалгүй “зөөлөн эрх зүйн” (soft law) шинжтэй боловч хэрэгжилтийг Хэвлэл мэдээллийн ёс зүйн комисс (Korea Press Ethics Commission, KPEC) хянадаг (Youn, 2024). Энэхүү комисс нь 1961 онд сонин, сэтгүүлчдийн холбоод, сурталчилгааны байгууллагуудын хамтын санаачилгаар байгуулагдсан бие даасан, төрийн бус институци юм (KPEC, 2023). Комиссын гол зорилго нь хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудыг сэтгүүл зүйн ёс зүйн зарчмыг хэрэгжүүлэхэд дэмжих, хяналт тавих явдал (Youn, 2024) юм. Мөн “Хэвлэлийн ёс зүйн код” (Code of Press Ethics) болон “Хэрэгжилтийн стандарт” (Standards of Practice)-ын дагуу ажилладаг бөгөөд эдгээр баримт бичгүүд нь үнэн зөв байдал, шударга байдал, хүний эрхийн хүндэтгэл, олон нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах зэрэг зарчмуудыг тодорхойлдог (KPEC, 2023). Комисс нь албадлага бус, засах чиглэлтэй хяналтын механизм бүхий байгууллага бөгөөд ёс зүйн зөрчлийг илрүүлбэл “Сануулга” (경고), “Анхааруулга” (주의), “Шүүмжлэл” (비판), “Залруулга санал” (권고) гэх зэрэг сайн дурын засах арга хэмжээ гэх дөрвөн төрлийн арга хэмжээг авдаг. Эдгээр шийдвэрийг олон нийтэд ил тод зарлаж, тухайн хэвлэл мэдээллийн байгууллагад засвар хийх боломж олгодог. Энэ нь хориглох бус, засах ба итгэл сэргээх зорилготой “soft regulation” загвар гэж судлаачид тодорхойлдог (Youn, 2024).

Комисс нь нийт 15 гишүүнтэй бөгөөд эдгээрийн дийлэнх нь сэтгүүл зүй, хууль, ёс зүй, олон нийтийн харилцааны салбарын мэргэжлийн төлөөллөөс бүрддэг. Санхүүжилт нь гол төлөв БНСУ-ын сонины холбоо (Korea Newspaper Association) болон хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудаас гаргасан гишүүнчлэлийн татвараар бүрддэг тул төрийн шууд хяналтаас ангид байдаг (KPEC, 2022). Комисс нь өргөдөл, гомдлын системээр дамжуулан иргэдийн санал хүсэлтийг хүлээн авч, тухайн хэвлэл мэдээллийн ёс зүйн зөрчлийг хянан дүгнэдэг. Гомдол шийдвэрлэлт нь зуучлалын шинжтэй бөгөөд шийтгэл бус, ёс зүйн хариуцлага хүлээлгэх хэлбэртэй байдаг. Ийм загвар бүхий комиссын бүтэц нь Европын “Presserat” (ХБНГУ) болон Японы “Press Council”-ийн загвартай төстэй гэж үздэг Түүнчлэн БНСУ-ын хэвлэл мэдээллийн ёс зүйн тогтолцоо нь АНУ-ын “Хараат бус мэргэжлийн ёс зүй (independent professional ethics)” болон Европын “Институцийн өөрийн зохицуулалт (institutional self-regulation)” хоёрын дундах холимог хэлбэр гэж судлаачид дүгнэдэг (Youn, 2024); (Seo, 2022).

Япон Улсын Сэтгүүл зүйн ёс зүйн дүрэм

Япон Улсын сэтгүүлзүйн салбар нь ёс зүйн зохицуулалтаа голчлон салбар доторх өөрийн зохицуулалтын системээр хэрэгжүүлдэг. 2000 онд шинэчлэн батлагдсан “Сэтгүүл зүйн канон” (Canon of Journalism) нь Японы Хэвлэл нийтлэгчид ба редакторуудын холбоо (The Japan Newspaper Publishers and Editors Association, NSK)-ны боловсруулсан үндсэн ёс зүйн баримт бичиг бөгөөд сэтгүүлчдийн мэргэжлийн үүрэг, хэвлэлийн эрх чөлөө ба хариуцлагын хоорондын тэнцвэрийг тодорхойлох зорилготой юм (NSK, 2000). Энэхүү канон нь хууль зүйн хүчин чадалтай бус, харин салбарын бүх гишүүдийн дагаж мөрдөх ёс зүйн стандартын тунхаглал бөгөөд сонин, мэдээллийн агентлагууд редакцын үйл ажиллагаандаа үүнийг баримтлах үүрэгтэй байдаг (Hida, 2021); (Brislin, 2002). “Сэтгүүл зүйн канон”-д таван үндсэн зарчим багтдаг бөгөөд эдгээр нь Японы хэвлэл мэдээллийн ёс зүйн тулгуур хэм хэмжээг бүрдүүлдэг. Үүнд:

- 1) Эрх чөлөө ба хариуцлага (Freedom and Responsibility) - Хэвлэл мэдээлэл нь нийгмийн ашиг сонирхлыг хамгаалж, ардчиллын суурь болох үзэл бодлын олон янз байдлыг хангахын тулд эрх чөлөөгөө ухамсарлан хэрэгжүүлэх ёстой.
- 2) Үнэн зөв байдал ба шударга байдал (Accuracy and Fairness) - Мэдээлэл нь бодит баримтад тулгуурлах бөгөөд хуурамч, гүтгэлэгт мэдээлэл гаргахгүй байх үүрэгтэй.

- 3) Бие даасан байдал ба хүлээцтэй байдал (Independence and Tolerance) - Улс төр, эдийн засгийн нөлөөллөөс ангид, янз бүрийн үзэл бодлыг хүндэтгэн нийтлэх зарчим.
- 4) Хүний эрхийн хүндлэл (Respect for Human Rights) - Хувийн амьдрал, нэр төрийг хүндэтгэж, ялгаварлан гадуурхах, гутаан доромжлох агуулгаас зайлсхийх.
- 5) Ёс зүй ба зохистой байдал (Decency and Moderation) - Нийгмийн ёс суртахууны хэм хэмжээг сахин, нийгэмд хор хохирол учруулахуйц илэрхийлэл, мэдээллээс татгалзах.

Эдгээр зарчмууд нь зөвхөн сэтгүүлчдэд бус, хэвлэлийн байгууллагын нийт ажилтнуудад хамаарах бөгөөд өөрийн хяналтын (self-regulation) тогтолцооны үндэс суурь болдог (NSK, 2000). “Сэтгүүл зүйн канон” нь хууль бус, ёс зүйн баримт бичиг тул албан ёсны төрийн хяналт байхгүй. Харин сонин, агентлаг бүрийн дэргэдэх ёс зүйн хороо, редакцын зөвлөл, эсхүл олон нийтийн редактор (ombudsman)-ын тогтолцоогоор хэрэгждэг (NHK, 2021); (Yomiuri Shimbun, 2017). Эдгээр байгууллагууд нь гомдол, залруулга, хариу мэдэгдэл гаргах механизм бүхий дотоод хяналтын тогтолцоог бүрдүүлж, мэдээллийн алдаа болон ёс зүйн зөрчлийг засах үйл ажиллагаа явуулдаг. Ингэснээр Японд хэвлэл мэдээллийн хариуцлагын тогтолцоо нь “хууль зүйн хяналт” болон “мэргэжлийн өөрийн зохицуулалт” гэсэн хосолмол бүтэцтэй байдалд хөгжсөн гэж судлаачид тэмдэглэдэг (Benedict, 1995); (Reporters Without Borders, 2023). “Сэтгүүл зүйн канон”-ны ач холбогдол нь Японы хэвлэл мэдээллийн системийг төрийн хяналтаас ангид, мэргэжлийн хариуцлагын зарчимд суурилсан байлгах нөхцөлийг бүрдүүлдэгт оршино. Түүнчлэн энэ баримт бичиг нь сэтгүүлчийн үүрэг, эрх чөлөөний заагийг тодорхойлж, олон нийтийн итгэлийг хамгаалах институцийн механизмын үндэс болж өгдөг (Hida, 2021); (Brislin, 2002).

2.4. Цахим орчин дахь хуурамч мэдээлэл ба баримт нягтлах эрх зүйн зохицуулалт

АНУ-ын зохицуулалт:

Хууль тогтоомжийн нэр:

- Харилцаа холбооны тухай хууль (47 U.S.C. §230)⁷⁰
- Холбооны худалдааны комиссын тухай хууль (15 U.S.C. §45-FTC Act)⁷¹
- Холбооны Харилцаа холбооны комиссын дүрэм (FCC Broadcast Rules)⁷²

Хууль дахь зохицуулалт:

АНУ-д Холбооны түвшинд “хуурамч мэдээлэл (fake news)-ийн эсрэг зохицуулалт бүхий хууль байхгүй, харин олон чиглэлтэй, салангид зохицуулалт бүхий тогтолцоо байна. Харилцаа холбооны тухай хууль (47 U.S.C. §230) нь АНУ-ын цахим орчны хамгийн чухал хуулийн нэг бөгөөд платформуудыг хэрэглэгчийн нийтэлсэн контентын хариуцлагаас чөлөөлдөг. Мөн тэдэнд “зүй бус, буруу, доромж” гэх мэт контентыг устгах, хязгаарлах эрхийг сайн санааны үүднээс олгодог. Худалдааны холбооны комиссын тухай хууль (15 U.S.C. §45)-ийн хүрээнд худал сурталчилгаа, хэрэглэгчийн залилан зэрэг цахим орчны төөрөгдүүлсэн мэдээлэлд хяналт тавих эрхийг Холбооны Харилцаа Холбооны Комисс (FCC)-д олгодог. Холбооны Харилцаа холбооны комиссын дүрмийн дагуу ямар ч нэвтрүүлгийн станцын зөвшөөрөл эзэмшигч буюу эрх бүхий этгээд дараах нөхцөлд гэмт хэрэг, эсхүл гамшгийн талаар хуурамч мэдээлэл дамжуулах ёсгүй: (1) хэрэв тухайн этгээд энэхүү мэдээлэл нь худал болохыг мэдэж байсан; (2) энэхүү хуурамч мэдээллийг нэвтрүүлэх нь олон нийтийн дунд бодит, ноцтой хор хөнөөл үүсгэх нь урьдчилан таамаглагдахуйц байсан; (3) тус мэдээллийг нэвтрүүлсний үр дүнд үнэхээр шууд, бодит хор хөнөөл олон нийтэд учирсан тохиолдолд.

Баримт нягтлахад холбогдох зохицуулалт:

АНУ-д төрөөс баримт нягтлах үүргийг хуульчлаагүй тул энэхүү үүрэг цахим платформуудын сайн дурын хяналт, зах зээлийн өөрийн зохицуулалтад тулгуурладаг. Платформууд (жишээлбэл, Facebook, X, YouTube) автомат илрүүлэлт (AI) болон хүний хяналтыг ашиглан хуурамч мэдээллийг шошголох, бууруулах, устгах арга хэмжээ авдаг. Тухайлбал, PolitiFact, FactCheck.org зэрэг гуравдагч этгээдийн нягтлагчидтай хамтран ажиллаж, хэрэглэгчдэд “fact-check” шошготой мэдээлэл үзүүлдэг.

Хяналт тавих байгууллага:

Холбооны агентлагууд болох Худалдааны холбооны комисс (FTC), Холбооны харилцаа холбооны комисс (FCC), Хууль зүйн яам (DOJ) зэрэг байгууллагууд хуурамч мэдээлэлтэй холбоотой тодорхой асуудалд чиглэсэн зохицуулалт хэрэгжүүлдэг. Үүнд, хэрэглэгчийн төөрөгдүүлэлт, нэвтрүүлгийн хуурамч агуулга, цахим гэмт хэрэг зэрэг ордог.

Дотоод хяналт хэрэгжүүлэх байгууллага:

АНУ-д баримт нягтлалт нь хувийн хэвшлийн хараат бус байгууллагууд, мэдээллийн агентлагууд, сэтгүүлчдийн санаачилга хэлбэрээр хэрэгждэг. Үүнд:

- factcheck.org;
- politifact;

⁷⁰ АНУ: (1996[2018]) Холбооны харилцаа холбооны тухай хуулийн 230-р хэсэг (47 U.S.C. §230). Хандах: (<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/47/230>)

⁷¹ АНУ: (1914[2023]), Холбооны худалдааны комиссын тухай хууль (Federal Trade Commission Act, 15 U.S.C. §45-FTC Act), Хандах: (<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/15/45>)

⁷² АНУ: (1934[2023]), Холбооны харилцаа холбооны комиссын дүрэм (Federal Communications Commission-FCC Broadcast Rules), Хандах: (<https://www.fcc.gov/about-fcc/rulemaking-process>)

- snopes;
- the washington post fact checker;
- reuters fact check зэрэг байгууллагууд байна.

ХБНГУ-ын зохицуулалт:

Хууль тогтоомжийн нэр:

- Муж улсын хууль (жишээ нь Берлин муж улсын Хэвлэлийн тухай хууль (Landespressegesetz (LPresseG Berlin))⁷³
- Хэвлэлийн ёс зүйн кодексын" (Pressekodex)⁷⁴

Хууль дахь зохицуулалт:

Холбооны түвшний зохицуулалт байхгүй, тухайлбал, Берлин муж улсын Хэвлэлийн тухай хуульд хуурамч мэдээлэл, баримт нягтлахад холбогдох дараах зохицуулалт байна.

- хэвлэл мэдээлэл нь аливаа мэдээг нийтлэхийн өмнө тухайн нөхцөл байдлыг харгалзан түүний агуулга, үнэн зөв байдал, эх сурвалжийг нягт нямбай шалгах үүрэгтэй (§3.2);
- энэ хуулийн үйлчлэх хүрээнд хэвлэгдэж буй бүх хэвлэмэл бүтээл дээр хэвлэгч болон нийтлэгчийн нэр (эсхүл хуулийн этгээдийн нэр); оршин суугаа газар, эсхүл байгууллагын хаяг. Хэрэв тухайн бүтээл өөрийн нэрийн дор (өөрөө хэвлэгч) гаргагдсан бол зохиогч, эсхүл редакторын нэрийн мэдээлэл заавал байх ёстой (§7.1);
- тогтмол хэвлэл дээр нэмэлтээр: хариуцлагатай редакторуудын нэр, хаягийг заавал бичнэ; Хэрэв хэд хэдэн редактор хариуцаж байвал, тус бүрийн хариуцаж буй хэсэг эсхүл сэдвийн чиглэлийг тодорхой зааж бичнэ; зар сурталчилгааны хэсгийн хувьд тусад нь нэг хариуцлагатай хүн зааж, түүнд хариуцлагатай редакторт тавигдах шаардлагууд ижил үйлчилнэ (§7.2);
- хэвлэмэл бүтээл хураагдсан хугацаанд тухайн хэвлэлийг түгээх, эсхүл хураахад хүргэсэн хэсгийг дахин хэвлэхийг хатуу хориглоно (§14.2);
- хэвлэмэл бүтээлийн зарим хувь нь нотлох баримт хадгалах зорилгоор хураагдсан тохиолдолд, дээрх (14.1)-д заасан хориг хамаарахгүй (§14.2);
- хэвлэмэл бүтээл ашиглан үйлдсэн гэмт хэргийн хариуцлагыг ерөнхий хуулиудын дагуу тогтооно.

Баримт нягтлахад холбогдох зохицуулалт:

Берлин муж улсын Хэвлэлийн тухай хуульд хуурамч, худал, алдаатай мэдээллийг залруулах агуулга бүхий дараах зохицуулалт байна. Үүнд:

- Тогтмол хэвлэл гаргадаг байгууллагын хариуцлагатай редактор болон хэвлэн нийтлэгчид нь тухайн хэвлэлд нийтлэгдсэн мэдээлэл бодит баримтын биш байвал, хохирсон хүн, эсхүл байгууллагын хүсэлтээр хариу мэдэгдлийг (залруулгыг) хэлэх үүрэгтэй (§10.1). Энэ үүрэг нь тухайн баримт, мэдээлэл нийтлэгдсэн бүх хавсралт болон тусгай дугаарт мөн адил үйлчилнэ.
- Залруулгыг хэвлэх үүрэг дараах тохиолдолд хамаарахгүй: 1) хэрэв тухайн хүн, эсхүл байгууллага нийтлэл гаргах хууль ёсны ашиг сонирхолгүй бол; 2) хариу мэдэгдлийн урт, хэмжээ нь хэтэрхий их бол; 3) эсхүл тухайн нийтлэл нь зөвхөн бизнесийн зар сурталчилгааны зориулалттай байвал (§10.2).

⁷³ ХБНГУ: (2021), Берлин мужийн Хэвлэлийн тухай хууль (Landespressegesetz Berlin, PresseG BE) - §3.2-14.2 Хандах: <https://gesetze.berlin.de/bsbe/document/jlr-PresseGBEV15P21>

⁷⁴ ХБНГУ: (1973[2023]), Сэтгүүлчдийн ёс зүйн кодекс (German Press Code), Хандах: https://www.presscouncils.eu/codes/13_de/

- Хэрэв хариу мэдэгдэл нь анхны нийтлэлийн хэмжээг давахгүй бол, энэ нь зүй зохистой хэмжээтэй гэж тооцно. Хариу мэдэгдэл нь зөвхөн бодит мэдээлэлд тулгуурлах ёстой бөгөөд гэмт хэргийн шинжтэй, хууль зөрчсөн агуулга агуулах ёсгүй (§10.2).
- Мөн хариу мэдэгдэл нийтлүүлэхийг шаардах эрхийг тухайн хүн, эсхүл байгууллага, эсхүл тэдний төлөөлөгч гурван сарын дотор, нийтлэл гарснаас хойш нэн даруй бичгээр хүргүүлсэн тохиолдолд л эдэлнэ (§10.2).
- Хариу мэдэгдлийг дараагийн боломжит дугаарт, хэвлэлд орж амжаагүй хугацаанд, анхны нийтлэл нийтлэгдсэн ижил хэсэгт, ижил үсгийн хэмжээ, хэлбэр, байрлалтайгаар, өөрчлөлт, хасалтгүйгээр нийтлэх ёстой. Хариу мэдэгдэл нь уншигчийн захидал хэлбэрээр нийтлэгдэх ёсгүй. Хариу мэдэгдэл нийтлэх нь үнэгүй, гэхдээ энэ нь төлбөртэй зар сурталчилгаанд хамаарахгүй. Хэрэв редакц тухайн дугаарт хариу мэдэгдэлд хариу тайлбар өгөх бол, зөвхөн бодит баримтад тулгуурласан тайлбар гаргах ёстой (§10.3).

Хяналт тавих байгууллага:

Берлин муж улсын Хэвлэлийн тухай хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавих байгууллага нь:

- захиргааны зөрчилд хяналт тавих эрх бүхий байгууллага нь Берлиний цагдаа байна (§21.4);
- хэвлэлийн хууль зөрчигдсөн тохиолдолд (§19, §20 - эрүүгийн шинжтэй зөрчил) прокурорын байгууллага (staatsanwaltschaft) хяналт тавина;
- хууль ёсны хяналт биш харин мэргэжлийн ёс зүйн хяналтыг ХБНГУ-ын хэвлэлийн зөвлөл (deutscher presserat) хэрэгжүүлнэ;
- иргэд болон байгууллагууд 10 дугаар зүйлд заасны дагуу (залруулга нийтлүүлэх эрх)-ийг хэрэгжүүлэхийн тулд иргэний хэргийн шүүхэд нэхэмжлэл гаргаж болно.

Дотоод хяналт хэрэгжүүлэх байгууллага:

Хэвлэлийн ёс зүйн кодексын хүрээнд редакцын байгууллага бүр дотоод хяналт буюу “хариуцлагатай редактор (“Verantwortliche Redakteur”)-тай байх ётой. Тухайлбал, Берлин муж улсын Хэвлэлийн тухай хуулийн 7 дугаар зүйлд “Нийтлэл бүрт заавал “хариуцлагатай редактор”-ын нэр, хаягийг заах үүргийг хэвлэлийн байгууллага хариуцна” гэж заасан. Мөн хуулийн 8 дугаар зүйлд “хариуцлагатай редактор”-т “Зөвхөн мэргэжлийн чадвартай, хуулийн хариуцлага хүлээж чадах этгээд байх ёстой. Редактор нь нийтлэлийн хууль, ёс зүй, үнэн зөв байдлын төлөө хариуцлага хүлээнэ” хэмээн заасан.

БНСУ-ын зохицуулалт:

Хууль тогтоомжийн нэр:

- Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль (Act on Press Arbitration and Damage Remedies)⁷⁵

Хууль дахь зохицуулалт:

Хуурамч буюу бодит байдалд нийцээгүй мэдээлэлтэй холбоотой гол зохицуулалт нь залруулгын мэдэгдэл гаргуулах эрх (§14) дэх “баримттай холбоотой мэдээний үнэн зөв байдал”-ын зохицуулалттай холбоотой байна.

Хуульд “залруулгын мэдэгдэл” гэдгийг дараах байдлаар тодорхойлсон:

⁷⁵ БНСУ: (2005[2023]) Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль (Act on Press Arbitration and Damage Remedies). Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=24492&key=17&type=part

Хэрэв хэвлэл мэдээллийн байгууллагаас гаргасан мэдээний агуулга бүхэлдээ эсхүл хэсэгчлэн үнэн биш бол, тухайн мэдээллийг үнэн зөв болгож залруулсны дараа дахин нийтэлсэн мэдээ гэж үзнэ.

Хэрэв аливаа этгээд хэвлэл мэдээллийн байгууллага, интернэт мэдээний үйлчилгээ, эсхүл интернэт мультимедиа нэвтрүүлгээс гаргасан буруу буюу худал мэдээллээс болж хохирол амссан бол, тухайн хохирсон этгээд залруулгын мэдэгдэл (өөрийгөө өмгөөлөх) гаргуулах эрхтэй.

- Буруу мэдээлэлд буруутай эсэхээс үл хамаарна: Залруулгын мэдэгдэл гаргуулах хүсэлт нь тухайн хэвлэл мэдээллийн байгууллага санаатай, эсхүл болгоомжгүй байсан эсэхээс үл хамаарна.
- Төрийн болон байгууллагын оролцоо: Хэрэв буруу мэдээлэл нь төрийн байгууллага, орон нутгийн захиргаа, эсхүл хуулийн этгээдийн үйл ажиллагаатай холбоотой бол, эдгээр байгууллагууд мөн залруулгын мэдэгдэл гаргуулах эрхтэй.
- Баримтад нийцэхгүй залруулгыг татгалзах: Хэвлэл мэдээллийн байгууллага нь залруулгын хүсэлтийг “илт худал, эсхүл баримтад нийцэхгүй” гэж үзвэл, уг хүсэлтийг хүлээн авахаас татгалзах эрхтэй байна.

Баримт нягтлахад холбогдох зохицуулалт:

Хуульд заасан “цахим сонин, интернэт мэдээний үйлчилгээ, интернэт мультимедиа нэвтрүүлэг” зэрэг нь дижитал хэвлэл мэдээлэлд бүрэн хамаарна.

- Цахим орчинд залруулга хийх үүрэг: Цахим сонин, эсхүл интернэт мэдээний үйлчилгээ өөрийн вэбсайтаар дамжуулан мэдээллийг тогтмол хүргэдэг бол, залруулгыг бичгээр хүсэлт гаргахтай зэрэгцүүлэн цахимаар хийнэ.
- Мэдээлэл хадгалах үүрэг: Цахим сонин эрхлэгч, интернэт мэдээний үйлчилгээ үзүүлэгч нь нийтэлсэн мэдээний эх хувилбар болон зохион байгуулалтын цахим бүртгэлийг нийтэлснээс хойш зургаан сар хадгалах үүрэгтэй. Энэ үүргийг биелүүлэхгүй бол торгууль ногдуулна.

Хяналт тавих байгууллага:

Хууль нь хуурамч мэдээллийг зөвхөн хориглох замаар бус, баримтыг нягтлах, залруулга хийх, хяналт тавих институцийн тогтолцоогоор зохицуулдаг.

- Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах комисс (хууль ёсны баримт нягтлалт): Хэвлэл мэдээллийн Комисс нь нэр төр, эрхийн зөрчилтэй холбоотой маргааныг шийдвэрлэх зорилгоор байгуулагдсан.
- Баримт шалгах ажиллагаа: Залруулгын мэдэгдэлтэй холбоотой эвлэрүүлэн зуучлалын үеэр Комисс нотлох баримт шалгах, талуудын гаргасан мэдээлэл болон нийтлэлүүдийг нэхэх эрхтэй. Энэ нь хууль ёсны, гуравдагч этгээдийн баримт нягтлахтай дүйцэх ажиллагаа болно.
- Хуурамч мэдээлэлд шүүхийн дүгнэлт гаргах: Хэрэв асуудал шүүхэд шилжвэл, шүүх нь мэдээлэл худал эсэхийг тогтоож, залруулгын мэдэгдэл гаргах шийдвэр гаргаж болно (§27. 2). Комисс нь олон нийтийн ашиг сонирхол, нийгмийн, эсхүл хувь хүний эрхэд хохирол учруулсан мэдээлэлд хяналт тавьж, залруулга хийхийг зөвлөх эрхтэй.
- Зөвлөмжийн шинжтэй шийдвэр: Эдгээр зөвлөмж нь Зөвлөмжийг хууль ёсны үүрэг биш, харин тухайн мэдээлэлд залруулга хийх шаардлагатайг албан ёсоор тогтоосон дүгнэлт гэж үздэг.

Дотоод хяналт хэрэгжүүлэх байгууллага:

Томоохон хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд (жишээ нь телевиз, өдөр тутмын сонин, мэдээний агентлагууд) өөрийн хяналтын тогтолцоо буюу дотоод хяналтын байгууллага ажиллуулах үүрэгтэй.

Дотоод хяналтын байгууллагын чиг үүрэг нь:

- хэвлэл мэдээллийн зөрчлийг судлах;
- баримтад тулгуурлаагүй, эсхүл нэр төрд халдсан нийтлэлд залруулга хийхийг зөвлөмж өгөх;
- нэр хүндэд халдсан мэдээлэлд нөхөн олговор, эсхүл уучлал шаардах байна.

Энэ нь хэвлэл мэдээллийн байгууллагын дотоод баримт нягтлалт, ёс зүйн хяналтын тогтолцоо юм.

Япон Улсын зохицуулалт:

Хууль тогтоомжийн нэр:

- Нэвтрүүлгийн тухай хууль (Broadcast Act)⁷⁶
- Иргэний хууль (Civil Code, Act No. 89 of 1896)⁷⁷
- Эрүүгийн хууль (Penal Code)⁷⁸
- Харилцаа холбооны үйлчилгээ үзүүлэгчийн хариуцлагыг хязгаарлах тухай хууль (Provider Liability Limitation Act)⁷⁹

Хууль дахь зохицуулалт:

Нэвтрүүлгийн тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлд худал, алдаатай нэвтрүүлгийг засварлах, няцаах зохицуулалтыг хуульчилсан. Үүнд:

- (1) Хэрэв нэвтрүүлгийн агуулга бодит бус бөгөөд тухайн нэвтрүүлгийн улмаас хохирсон этгээд (эсхүл түүнтэй шууд холбоотой хүн) нэвтрүүлгийн өдрөөс хойш гурван сарын дотор гомдол гаргавал, өргөн нэвтрүүлэгч нь нэн даруй шалгалт хийж, нэвтрүүлгийн агуулга үнэн биш болох нь тогтоогдсон тохиолдолд, хоёр хоногийн дотор тухайн нэвтрүүлгийн хэрэгслийг ашиглан залруулга, эсхүл няцаалт хийх үүрэгтэй.
- (2) Хэрэв өргөн нэвтрүүлэгч өөрийн санаачилгаар нэвтрүүлэгт бодит бус мэдээлэл байсныг илрүүлбэл мөн адил арга хэмжээ авна.
- (3) Дээрх хоёр заалт нь Иргэний хуулийн дагуу хохирлын нөхөн төлбөр нэхэмжлэх эрхийг хязгаарлахгүй.

Иргэний хуулийн дагуу хэрэв хэн нэгний нэр төр, эрх ашигт худал мэдээлэл, нэвтрүүлэг, нийтлэлээр халдсан бол тухайн этгээд хохирлын нөхөн төлбөр шаардах эрхтэй. 709 дүгээр зүйл (Tort Liability) болон түүнтэй холбоотой бусад заалтын дагуу бодит бус мэдээ, гүтгэлэг, нэр төрд халдсан үйлдэлд хохирсон этгээдэд иргэний нэхэмжлэл гаргах эрхтэй.

Эрүүгийн хууль (Penal Code) 230 дугаар зүйл (гүтгэлэг) болон 233 дугаар зүйл (хуурамч мэдээллээр үйл ажиллагаанд саад учруулах) нь санаатайгаар худал мэдээлэл түгээсэн үйлдэлд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх боломжийг олгодог.

⁷⁶ Япон Улс: (1950[2023]) Нэвтрүүлгийн тухай хууль (Broadcasting Act). Хандах: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4509/en>

⁷⁷ Япон Улс: (1896 [2023]), Иргэний хууль (Civil Code, Act No. 89 of 1896), Хандах: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/174>

⁷⁸ Япон Улс: (1907 [2023]), Эрүүгийн хууль (Penal Code), Хандах: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3581/en>

⁷⁹ Япон Улс: (2001 [2023]), Харилцаа холбооны үйлчилгээ үзүүлэгчийн хариуцлагыг хязгаарлах тухай хууль (Provider Liability Limitation Act), Хандах: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3346/en>

Баримт нягтлахад холбогдох зохицуулалт:

Япон Улсын баримт шалгах санаачилга (FactCheck Initiative Japan, FIJ) ашгийн бус байгууллагын 2019 онд боловсруулсан “Баримт шалгах гарын авлага (Fact-Checking Guidelines) байна. “Баримт шалгах гарын авлага (Fact-Checking Guidelines)-ын үйл ажиллагаа дараах таван үндсэн зарчимд үндэслэдэг. Үүнд:

- улс төрийн төвийг сахих ба шударга байх;
- эх сурвалжийн ил тод байдал;
- санхүүгийн болон байгууллагын ил тод байдал;
- арга зүйн ил тод байдал;
- нээлттэй, шударга загвар бүхий бодлого хэрэглэх болно.

Япон Улсын баримт шалгах санаачилга (FactCheck Initiative Japan, FIJ) ашгийн бус байгууллага нь хэвлэл мэдээллийн орчинд: редакцын дотоод факт шалгалтын системийг сайжруулах, худал ба хуурамч мэдээлэлтэй тэмцэх, бодлого боловсруулахад мэргэжлийн дэмжлэг үзүүлэх, сэтгүүлчдэд зориулсан сургалт, арга зүйн гарын авлага гаргах чиглэлээр онцгой үүрэг гүйцэтгэдэг.

Хяналт тавих байгууллага:

Японы Нэвтрүүлгийн тухай хууль нь нэвтрүүлэгч байгууллагуудын үйл ажиллагаанд тавих хууль зүйн хяналт, хариуцлагын тогтолцоог тодорхойлдог бөгөөд хуулийн хэрэгжилт, ёс зүйн болон бодит байдлын хяналтыг голчлон Дотоод хэргийн болон харилцаа холбооны яам (Ministry of Internal Affairs and Communications, MIC) хариуцдаг. Хяналт дараах чиглэлүүдийг хамардаг:

- нэвтрүүлгийн үнэн зөв, шударга байдлыг шалгах (factual accuracy, impartiality);
- хуурамч мэдээ болон гуйвуулсан мэдээлэлд холбогдох хяналт;
- алдаа бүхий нэвтрүүлгийг залруулах тухай хуулийн (broadcasting act, article 9) хэрэгжилтэд хяналт тавих;
- зөрчил илэрсэн тохиолдолд албан ёсны анхааруулга, заавар (guidance), эсхүл захиргааны шийтгэл (administrative order) авах.

Харилцаа холбооны үйлчилгээ үзүүлэгчийн хариуцлагыг хязгаарлах тухай хууль (Provider Liability Limitation Act) 2024 онд нэмэлт, өөрчлөлт орсон уг хууль нь нийгмийн сүлжээ болон цахим платформуудыг хэрэглэгчийн гомдлын дагуу гүтгэлэг, хор хөнөөлтэй, эсхүл худал мэдээлэл бүхий контентыг устгах, эсхүл засварлах сувгийг (deletion request channel) заавал ажиллуулахыг үүрэг болгосон. Энэхүү хууль нь голчлон цахим орчныг (social media, website) хамарч, Нэвтрүүлгийн тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлтэй ижил механизмаар хуурамч мэдээлэлд залруулга хийх боломжийг олгодог.

Дотоод хяналт хэрэгжүүлэх байгууллага:

Салбарын дотоод ёс зүйн хяналт (Self-Regulation): Өргөн нэвтрүүлгийн ёс зүй ба хөтөлбөрийн сайжруулалтын байгууллага (Broadcast Ethics & Program Improvement Organization, BPO) байна. Тус байгууллага нь бие даасан, салбарын сайн дурын хяналтын байгууллага бөгөөд өргөн нэвтрүүлэгчдийн ёс зүйн болон мэргэжлийн хариуцлагыг дэмжих зорилготой.⁸⁰ Тус байгууллага нь гомдлыг хүлээн авч, судалгаа явуулж, дүгнэлт болон зөвлөмж гаргах боловч хууль зүйн шийтгэл оногдуулах эрхгүй. Харин салбарын нийтлэг стандарт тогтоож, сэтгүүлзүйн ёс зүй, бодит байдлын үнэн зөв байдлыг хангах дотоод механизм хэлбэрээр ажилладаг.

⁸⁰ Broadcasting Ethics & Program Improvement Organization (BPO). (2003). Japan Commercial Broadcasters Association website. Хандах: <https://www.bpo.gr.jp/?lang=en> Хандсан огноо: 2025-10-13.

ГУРАВ. СЭТГҮҮЛЧИЙН ӨӨРИЙН ЦЕНЗУР БА ЭРХ ЗҮЙН ХАМГААЛАЛТ

3.1. Сэтгүүлчийн хараат бус байдал, редакцын бие даасан байдлыг хамгаалах зохицуулалт

Судалгааны энэ хэсэгт сэтгүүлчийн хараат бус байдал болон редакцын бие даасан байдлыг хамгаалах эрх зүйн зохицуулалтыг улс орнуудаар харьцуулан үзүүлсэн болно. Харьцуулалтын зорилго нь хэвлэл мэдээллийн салбарт төрийн оролцоо, сэтгүүл болон редакцын хараат бус байдлын зохицуулалт ямар хэлбэрээр хэрэгжиж буйг тухайн улсын хууль тогтоомжийн хүрээнд тодруулах явдал болно. Иймээс дараах хүснэгтэд АНУ, ХБНГУ, БНСУ болон Япон Улсын сэтгүүлчийн хараат бус байдал, редакцын бие даасан байдлыг хамгаалах эрх зүйн болон ёс зүйн кодексын зохицуулалтуудыг харьцуулан харуулсан болно.

АНУ-ын зохицуулалт:

Зохицуулж буй хууль тогтоомжийн нэр:

- Америкийн Мэргэжлийн сэтгүүлчдийн нийгэмлэгийн (Society of Professional Journalists, SPJ) Ёс зүйн кодекс⁸¹

Зохицуулалт:

АНУ нь сэтгүүл зүйн хараат бус байдал, редакцын бие даасан байдлыг хамгаалах нэг цогц, холбооны түвшний хууль байхгүй. Харин эдгээр зарчим нь Үндсэн хуулийн хүрээнд болон зарим салбар, муж улсын түвшинд хууль зүйн зохицуулалтаар хэсэгчлэн хамгаалагддаг онцлогтой. АНУ-ын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр нэмэлт, өөрчлөлт нь хэвлэлийн эрх чөлөөг хамгаалж, төрөөс мэдээллийн агуулгад нөлөөлөх, редакцын шийдвэр гаргах үйл явцад хөндлөнгөөс оролцохыг хориглодог. Энэ нэмэлт, өөрчлөлт нь сэтгүүлчдийн мэргэжлийн хараат бус байдал, үзэл бодлын илэрхийллээ чөлөөтэй хэрэгжүүлэх эрхийг баталгаажуулсан үндсэн баримт бичиг бөгөөд редакцын шийдвэрийг “төрийн хяналтгүй бүс” гэж үздэг. Холбооны түвшинд эдгээр зарчмыг тодорхой хэмжээнд тусгасан Олон улсын Нэвтрүүлгийн тухай хууль (International Broadcasting Act) байдаг. Энэхүү хууль нь олон улсын хэмжээний нэвтрүүлэг (Voice of America, Radio Free Europe/Radio Liberty) буюу олон улсын мэдээллийн агентлагуудын редакцын хараат бус байдалд төрийн зүгээс нөлөөлөхгүй байх зохицуулалтыг агуулдаг. Муж улсын түвшинд 39 муж “shield laws” буюу эх сурвалжийн нууцыг хамгаалах хуулиудыг хэрэгжүүлдэг. Энэ төрлийн хууль нь сэтгүүлчид эх сурвалжаа илчлэхээс татгалзах эрх олгож, улмаар мэдээллийн эх сурвалжийн аюулгүй байдлыг хангах замаар сэтгүүл зүйн хараат бус байдалд дэмжлэг үзүүлдэг.

Америкийн Мэргэжлийн сэтгүүлчдийн нийгэмлэгийн (Society of Professional Journalists, SPJ) Ёс зүйн кодекс нь сэтгүүлчдийн мэргэжлийн хариуцлага, нийгмийн өмнө хүлээх үүргийг тодорхойлдог хамгийн түгээмэл баримт бичиг юм. Энэхүү кодекс нь хуулийн нэгэн адил заавал биелүүлэх шинжгүй ч, сэтгүүл зүйн практикт мэргэжлийн стандарт, хариуцлагын шалгуур, зарчим болдог.

Ёс зүйн кодекс нь дөрвөн үндсэн зарчимд тулгуурлагдгийн 3 дугаарт нь “Бие даан үйлдэх” гэх зарчим байна. Тус зарчимд:

⁸¹ АНУ: (2014), Мэргэжлийн сэтгүүлчдийн нийгэмлэгийн Ёс зүйн кодекс (Society of Professional Journalists, SPJ Code of Ethics), Хандах: <https://www.spj.org/spj-code-of-ethics/>

Ёс зүйт сэтгүүл зүйн хамгийн дээд бөгөөд үндсэн үүрэг бол олон нийтэд үйлчлэх явдал юм. Сэтгүүлч дараах зүйлийг мөрдөх ёстой:

- ашиг сонирхлын зөрчлөөс зайлсхийх, бодит, эсхүл боломжит аливаа зөрчлийг ил тод мэдэгдэх;
- бэлэг, хөнгөлөлт, үнэ төлбөргүй аялал, тусгай үйлчилгээ зэргээс татгалзах; шударга байдал болон төвийг сахисан байр суурийг алдагдуулах аливаа улс төрийн, эсхүл гадны үйл ажиллагаанд оролцохоос зайлсхийх; итгэлцэлд сэв суулгах аливаа үйлдэл хийхгүй байх;
- мэдээлэл өгөхдөө хариуд нь ашиг, мөнгө шаардаж буй эх сурвалжуудтай болгоомжтой харьцах; мэдээлэлд нэвтрэх, авахын тулд төлбөр төлөхөөс татгалзах. Гадны эх сурвалжаас авсан контентыг төлбөртэй эсэхээс үл хамааран тодорхой тэмдэглэх;
- зар сурталчилгаа, ивээн тэтгэгч, хандивлагч болон тусгай ашиг сонирхлын бүлэгт давуу байдал олгохоос татгалзах, мөн мэдээллийн агуулгад дотоод болон гадаад дарамт нөлөөлөхөөс сэргийлэх;
- мэдээ болон сурталчилгааг ялгаж таних, хоорондын шугамыг бүдгэрүүлсэн холимог хэлбэрээс зайлсхийх. Ивээн тэтгэсэн контентыг тодорхой, ил тод тэмдэглэх.

ХБНГУ-ын зохицуулалт:

Зохицуулж буй хууль тогтоомжийн нэр:

- Хэвлэлийн ёс зүйн кодекс (German Press Code)⁸²

Зохицуулалт:

ХБНГУ-ын муж улсын хуулиудад редакцын бие даасан байдлыг баталгаажуулсан заалтууд тусгагдсан байдаг. Энэ хэсэгт зөвхөн Хэвлэлийн ёс зүйн кодексыг авч үзэв.

Хэвлэлийн ёс зүйн кодексын дараах хэсгүүдэд сэтгүүлчийн хараат бус байдал, редакцын бие даасан байдлыг хамгаалах зохицуулалтыг тусгасан. Үүнд:

- Сэтгүүлчид болон хэвлэн нийтлэгчид нь өөрийн нэр хүнд, хэвлэл мэдээллийн итгэлцлийг алдагдуулах аливаа үйл ажиллагаа эрхлэхээс татгалзах ёстой.
- Хэрэв сэтгүүлч эсхүл хэвлэн нийтлэгч нь сэтгүүлчийн ажлынхаа хажуугаар өөр ажил, албан тушаал (жишээлбэл, төрийн байгууллага, олон нийтийн байгууллага эсхүл хувийн компани зэрэгт) эрхэлж байгаа бол, оролцогч бүх талууд эдгээр үүргийг бүрэн тусгаарлан ялгаж хэрэгжүүлэхэд онцгой анхаарах ёстой. Энэ зарчим эсрэг чиглэлд ч мөн адил үйлчилнэ (өөр салбарын албан тушаалтнууд сэтгүүлчийн ажилд оролцох тохиолдолд ч тусгаарлалт заавал хийгдэнэ).
- Хэвлэл мэдээллийн байгууллага олон нийтэд хариуцлагатай тул түүний редакцын контент нь гуравдагч этгээдийн хувийн эсхүл бизнесийн ашиг сонирхлоор, эсхүл сэтгүүлчийн хувийн эдийн засгийн ашиг сонирхлоор нөлөөлөгдөх ёсгүй. Хэвлэн нийтлэгчид болон редакторууд ийм нөлөөллийн аливаа оролдлогыг татгалзаж, редакцын агуулгыг арилжааны (advertising) агуулгаас тодорхой ялгах үүрэгтэй. Хэрэв тухайн нийтлэл нь хэвлэлийн байгууллагын өөрийн бизнесийн ашиг сонирхолтой холбоотой бол, энэ нь тодорхой танигдахаар нийтлэгдэх ёстой.
- Төлбөртэй нийтлэл, зар сурталчилгаа нь уншигчийн хувьд тодорхой танигдахаар хэлбэржсэн байх ёстой. Тэдгээрийг редакцын хэсгээс дизайн, тэмдэглэгээ, эсхүл бичвэрийн ялгарал ашиглан тусгаарлаж болно. Үүнээс гадна зар сурталчилгааны хуулийн зохицуулалт мөн хүчинтэй.

⁸² ХБНГУ: (1973[2023]), Сэтгүүлчдийн ёс зүйн кодекс (German Press Code), Хандах: https://www.presscouncils.eu/codes/13_de/

- Сэтгүүлч, хэвлэн нийтлэгчид нь мэргэжлийн үйл ажиллагааныхаа хүрээнд авсан мэдээллийг нийтлэлийн өмнө зөвхөн сэтгүүл зүйн зорилгоор ашиглах, харин өөрийн, эсхүл бусдын хувийн ашиг олоход ашиглахыг хориглоно.
- Сэтгүүлч, редактор, хэвлэн нийтлэгчийн шийдвэр гаргах эрх чөлөөг нөлөөлөхүйц аливаа давуу эрх, хөнгөлөлт, ашиг хүлээн авах нь хэвлэл мэдээллийн нэр хүнд, хараат бус байдал, хариуцлагатай байдлын үнэ цэнийг үгүйсгэдэг үйлдэл юм.
- Сэтгүүлч, редакцын ажилтнууд нь шийдвэр гаргахдаа ямар нэгэн байдлаар нөлөөлөгдөж байна гэсэн сэтгэгдэл төрүүлэхээс зайлсхийх ёстой. Тиймээс тэд ажлын шаардлагаас давсан, өндөр үнэ цэнтэй бэлэг, урилга, хөнгөлөлт зэргийг хүлээн авах ёсгүй.
- Бизнесийн харилцаанд түгээмэл байдаг жижиг хэмжээний бэлэг, эсхүл сурталчилгааны зүйлсийг авах нь зөвшөөрөгдөх боловч тэдгээр нь сэтгүүлчийн мэдээлэл цуглуулах, сурвалжилга хийх, нийтлэл бичих шийдвэрт нөлөөлж болох ёсгүй. Хэвлэл мэдээллийн байгууллага болон сэтгүүлчид нь бэлэг, урилга зэрэгт баригдалгүйгээр, хараат бус байдлаар мэдээлэл авах, сурвалжилга хийх үүрэгтэй.

БНСУ-ын зохицуулалт:

Зохицуулж буй хууль тогтоомжийн нэр:

- Хэвлэл мэдээллийг дэмжих тухай хууль (Act on the Promotion of Newspapers, Etc.)⁸³
- “Нэвтрүүлгийн тухай хууль” (Broadcasting Act)⁸⁴
- Дижитал үйлчилгээний тухай хууль (DDG)⁸⁵

Зохицуулалт:

Хэвлэл мэдээллийг дэмжих тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд “Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөө ба хариуцлага”-ын зохицуулалт тусгасан. Үүнд:

1. хэвлэл мэдээллийн байгууллага болон цахим сонин, цахим хэвлэлийн эрх чөлөө, хараат бус байдал баталгаатай байна;
2. хэвлэл мэдээлэл, сонин, цахим сонин нь мэдээллийн эх сурвалжид чөлөөтэй нэвтрэх эрхтэй бөгөөд авсан мэдээллээ чөлөөтэй нийтлэх эрхтэй;
3. хэвлэл мэдээлэл нь хүний нэр төр, үнэ цэнийг хүндэтгэж, ардчилсан тогтолцооны үндсийг хамгаална.

Хуулийн 4 дүгээр зүйлд Редакцын эрх чөлөө ба хараат бус байдлыг хуульчилсан. Үүнд:

1. хэвлэл мэдээллийн редакцын эрх чөлөө, хараат бус байдал баталгаатай байна;
2. хэвлэл мэдээллийн байгууллага болон цахим сонины редакторуудыг өөрсдийн мэргэжлийн ёс зүй, хариуцлагаар бие даан шийдвэр гаргахыг баталгаажуулна.

Нэвтрүүлгийн тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд “Нэвтрүүлгийн эрх чөлөө, хараат бус байдал ба хариуцлага”-ыг зохицуулсан. Үүнд:

1. нэвтрүүлгийн эрх чөлөө, хараат бус байдлыг баталгаажуулна. Нэвтрүүлгийн агуулгад хуульд заасан тохиолдлоос бусад нөхцөлд аливаа зохицуулалт буюу хөндлөнгийн оролцоо хийхийг хориглоно;

⁸³ БНСУ: (2009[2023]), Хэвлэл мэдээллийг дэмжих тухай хууль (Act on the Promotion of Newspapers, Etc.), Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=42723&lang=ENG

⁸⁴ БНСУ: (2000[2023]), Нэвтрүүлгийн тухай хууль (Broadcasting Act), Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=2822&lang=ENG

⁸⁵ ХБНГУ: (2024), Дижитал үйлчилгээний тухай хууль (Digitale-Dienste-Gesetz, DDG), Хандах: <https://www.gesetze-im-internet.de/ddg/>

2. нэвтрүүлгийн байгууллага, түүний ажилтнууд болон холбогдох этгээдийг мэргэжлийн үнэлгээ, дүгнэлтэд нь харш аливаа контент нэвтрүүлэхэд албадлага үйлдэх, эсхүл ийм үндэслэлээр хохироохыг хориглоно;
3. нэвтрүүлэгч болон ажилтнууд нь хувь хүний эрхийг хүндэтгэх, нийгмийн шударга ёсыг дэмжих, ардчиллын хөгжилд хувь нэмэр оруулах үүрэгтэй.

Мөн хуулийн 6 дугаар зүйлийн дагуу (1) нэвтрүүлгийн байгууллага нь үйл ажиллагаа, бүтэц, нэвтрүүлгийн агуулгад шударга байдал, олон нийтийн ашиг сонирхол, соёлын олон янз байдлыг хангах ёстой; (2) нэвтрүүлгийн хөтөлбөрүүд нь үнэн зөв, төвийг сахисан, бодит мэдээлэл өгөх бөгөөд олон нийтийн ашиг сонирхолд нийцсэн байх ёстой. Энэхүү хууль нь сэтгүүлч болон редакцын хараат бус байдлыг хуулиар баталгаажуулсан бөгөөд төр, нам, бизнесийн нөлөөнөөс ангид байх, мэдээллийн эх сурвалжид саадгүй хандах, редакторын шийдвэрт гаднаас хөндлөнгөөс оролцохгүй байх зарчмыг тогтоодог. Дижитал үйлчилгээний тухай хуулийн 1 дүгээр зүйлийн 10 дахь хэсэгт “Редакцын хариуцлага - нэвтрүүлэг болон түүний каталогийг эмхлэн, хүргэх үйл явцад үр ашигтай хяналт хэрэгжүүлэхийг хэлнэ” хэмээн заасан.

Япон Улсын зохицуулалт:

Зохицуулж буй хууль тогтоомжийн нэр:

- Нэвтрүүлгийн тухай хууль (Broadcasting Act, 1950 оны 132 дугаар хууль)⁸⁶

Зохицуулалт:

Нэвтрүүлгийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд “Хөндлөнгийн оролцоог хориглох зарчим (Non-interference Principle)”-ыг “Нэвтрүүлгийн үйл ажиллагаанд хуульд тусгайлан зааснаас бусад тохиолдолд аливаа зохицуулалт, хяналт, эсхүл хөндлөнгийн оролцоо хийхийг хориглоно” хэмээн заасан.

Нэвтрүүлгийн тухай хууль нь нэвтрүүлэгчдэд зохицуулалтын хүрээнд бие даасан байдлыг олгодог (Sugaya, 2021). Хуулийн 3 дугаар зүйлд “хуульд тусгайлан зааснаар бусад тохиолдол” гэж тодорхойлон заасанд Нэвтрүүлгийн тухай хууль, Радиогийн тухай хууль, Төрийн албан тушаалын сонгуулийн тухай хууль, мөн байгалийн гамшгийн үед хэрэгжих Цаг уурын албаны тухай хууль зэрэг хуулиудыг багтдаг. Гэвч эдгээр хуулийн дагуу хөндлөнгийн оролцоо хийх эрх хэмжээ нь хязгаартай (Sugaya, 2021).

Хуулийн 4 дүгээр зүйлд, мэдээллийн үнэн зөв байдал, улс төрийн төвийг сахисан байр суурь, мөн олон өнцгөөс тэнцвэртэй мэдээлэх үүргийг хангах үүднээс “(1) Дотоод болон олон улсын нэвтрүүлгийн агуулгыг найруулахдаа дараах зарчмыг баримтлах ёстой: Үүнд, (i) Олон нийтийн аюулгүй байдал, ёс суртахуунд сөргөөр нөлөөлөхгүй байх; (ii) Улс төрийн хувьд төвийг сахих; (iii) Мэдээлэл, сурвалжлагд баримтыг гуйвуулахгүй байх; (iv) Аль нэг асуудлын талаар зөрүүтэй байр суурь байвал, боломжит олон өнцгөөс тайлбарлан, асуудлын мөн чанарыг тодорхой болгох” гэж заасан. Эдгээр зарчмын зорилго нь үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө болон олон нийтийн ашиг сонирхлын тэнцвэрийг хадгалах явдал бөгөөд нэвтрүүлгийн нийгмийн нөлөөллийн цар хүрээг харгалзан үзэхэд чиглэдэг (Sugaya, 2021). Хуулийг зөрчсөн тохиолдолд Радиогийн тухай хуулийн 76 дугаар зүйлд зааснаар нэвтрүүлгийн байгууллагын үйл ажиллагааг зогсоох шийтгэл оногдуулдаг боловч уг зохицуулалт маш нарийн, хязгаартай хэрэглэгддэг. Тухайлбал, Нэвтрүүлгийн тухай хууль батлагдсанаас хойш бараг 70 жилийн хугацаанд нэвтрүүлгийн үйл ажиллагааг зогсоох шийдвэр гарч байгаагүй байна. Хэрэв нэвтрүүлэгч байгууллага зөрчил гаргаснаа өөрөө хүлээн зөвшөөрсөн тохиолдолд, асуудлыг

⁸⁶ Япон Улс: (1950[2023]) Нэвтрүүлгийн тухай хууль (Broadcasting Act). Хандах: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4509/en>

дахин давтагдахаас сэргийлэх зорилгоор захиргааны зөвлөмж өгдөг боловч энэ зөвлөмжийг маш болгоомжтойгоор хянуур хандаж гаргадаг (Sugaya, 2021).

3.2. Өөрийн цензур (self-censorship) ба түүнээс ангид байхад холбогдох зохицуулалт

Өөрийгөө цензурдэх гэж хувь хүн нийгмийн, улс төрийн, эсхүл хувийн үр дагаврыг урьдчилан тооцоолсны үндсэн дээр өөрийн үзэл бодол, санаа, илэрхийлэл, бүтээл зэргийг зориудаар хязгаарлах, дарах үйлдлийг хэлдэг (Cook, 2013). Энэ нь “гадны цензур”-ээс ялгаатай бөгөөд хүний өөрийн санаачилгаар хийгддэг, өөрөөр хэлбэл ямар нэгэн байгууллага, төр, эсхүл албан ёсны эрх мэдэл шахалт үзүүлээгүй үед (Messina, 2023). Жишээлбэл, хүн тодорхой нийгмийн дүрэм, эсхүл бусдын шүүмжлэлээс айсандаа маргаантай сэдвийг ярихаас зайлсхийх үед өөрийгөө цензурдэж байна гэж үздэг (Schimpfössl, 2020).

Судлаачид өөрийгөө цензурдэх үзэгдлийг ихэвчлэн “олон нийтийн” (public) ба “хувийн” (private) хоёр төрөлд хуваадаг.

- Олон нийтийн өөрийгөө цензурдэх нь гадны дарамт, хяналт, эсхүл бусдын хариу үйлдлээс эмээх үед үүсдэг. Хүн бусдын (жишээ нь хамт олон, ажил олгогч, төрийн байгууллага) магадгүй үзүүлэх хариу үйлдлийг дотроо төсөөлөн, өөрийгөө хязгаарладаг (Cook, 2013).
- Хувийн өөрийгөө цензурдэх нь бүрэн дотоод сэдлээс үүдэлтэй бөгөөд ямар нэгэн гадны дарамтгүйгээр хүн өөрийн үзэл бодлыг илэрхийлэхгүй байхыг сонгодог (Messina, 2023).

Эдгээрийн ялгаа нь үг хэлэх эрх чөлөөний тухай хэлэлцүүлэгт чухал ач холбогдолтой. Учир нь зөвхөн олон нийтийн өөрийгөө цензурдэх тохиолдолд л бодит нийгмийн дарамт, саад оролцдог гэж үздэг (Cook, 2013). Өөрийгөө цензурдэх үзэгдлийг тайлбарладаг гол онолын нэг нь “дуугүй байдлын спираль” (spiral of silence) юм. Энэ онолоор бол, хүн өөрийн үзэл бодлыг олонхын дунд цөөнхийн байр суурь гэж үзвэл түүнийгээ илэрхийлэхээс зайлсхийдэг. Учир нь нийгмээс тусгаарлагдах, эсхүл сөрөг хариу авах айдас төрдөг (Burnett, 2022). Энэ нь олон нийтийн дунд давамгайл байр суурь бүхий үзэл бодлыг улам бэхжүүлж, эсэргүү байр суурийг илэрхийлэх боломжийг багасгадаг. Үүний улмаас нийгмийн хэлэлцүүлэгт үзэл бодлын олон талт байдал буурч, ардчилсан хэлэлцүүлэгт сөргөөр нөлөөлдөг (Schimpfössl, 2020).

Олон улс орон өөрийн засгийн газраас үүсэх цензурийг Үндсэн хууль болон хуулиар хамгаалсан үг хэлэх эрх чөлөөний баталгаагаар сэргийлдэг. Тухайлбал, АНУ-ын Үндсэн хууль нь үг хэлэх эрх чөлөөг Нэгдүгээр нэмэлт, өөрчлөлтөөр хамгаалдаг буюу “Конгресс үг хэлэх эрх чөлөө, эсхүл хэвлэлийн эрх чөлөөг хязгаарлах тухай хууль баталж үл болно.” хэмээн заасан нь өөрийгөө цензурдэхээс сэргийлсэн зохицуулалт байна. Ардчилсан орнуудын Үндсэн хууль болон хүний эрхийн олон улсын баримт бичгүүд, тухайлбал, Европын хүний эрхийн конвенц (ECHR) ба ИБУТЭОУП (ICCPR) зэрэгт нь цензурийг хориглох хамгаалалтыг тусгаж өгдөг (судалгааны 1.1 дэх хэсэгт дэлгэрэнгүй авч үзсэн).

Фрийдом Хаусын 2024 оны “Интернэтийн эрх чөлөөний байдалд хийсэн үнэлгээ” тайланд дараах асуулт бүхий шалгуураар дэлхийн 75 улсын хэвлэлийн эрх чөлөөг үнэлсэн байна. Харьцуулсан судалгаагаар судлагдаж буй АНУ, ХБНГУ, БНСУ, Япон Улсын тус үнэлгээнд дараах байрыг болон оноог авсан байна.

Хүснэгт 4. Интернэтийн эрх чөлөөний байдалд хийсэн үнэлгээ (АНУ, ХБНГУ, БНСУ, Япон Улс)

Улсын нэр	Авсан оноо	Статус
АНУ	76/100	Эрх чөлөөтэй (Free)
ХБНГУ	77/100	Эрх чөлөөтэй (Free)

БНСУ	66/100	Хэсэгчилсэн чөлөөтэй (Partly Free)
Япон Улс	78/100	Эрх чөлөөтэй (Free)

Эх сурвалж: Фрийдом Хаус (Freedom House)

“Интернэтийн эрх чөлөөний байдалд хийсэн үнэлгээ” тайлангийн шалгуур үзүүлэлт нь 3 бүлэг, нийт 21 дэд асуулттай байна. Үүнд:

- А. Цахим орчны хандалтын саад бэрхшээл (5 дэд асуулттай);
- В. Агуулгын хязгаарлалт(8 дэд асуулттай);
- С. Хэрэглэгчийн эрхийн зөрчил (8 дэд асуулттай).

Дээрхээс (В) Агуулгын хязгаарлалтад хамаарах шалгуурт өөрийн цензур (self-censorship) ба түүнээс ангид байх зохицуулалттай холбоотой “Цахим орчин дахь сэтгүүлчид, нийтлэлчид болон хэрэглэгчид өөрийгөө цензурддэг үү? (Do online journalists, commentators, and ordinary users practice self-censorship?)” хэмээх дэд асуулт байна. Энэхүү асуултын хүрээнд Фрийдом Хаусын 2024 оны “Интернэтийн эрх чөлөөний байдалд хийсэн үнэлгээ” тайланд АНУ, ХБНГУ, БНСУ, Япон Улс хэрхэн үнэлэгдсэн болохыг тайлбарын хамт дараагийн хэсэгт оруулав.

АНУ-ын зохицуулалт:

Фрийдом Хаусын 2024 оны “Интернэтийн эрх чөлөөний байдалд хийсэн үнэлгээ” тайланд дурдсанаар, тус улс цахим (интернэт) эрх чөлөөг хамгийн өндөр түвшинд хадгалж буй орны нэг хэвээр байгаа боловч цахим дарамт, худал мэдээллийн тархалт, хяналтын арга хэмжээ болон улс төрийн дарамт нь цахим орчин дахь үг хэлэх эрх чөлөө ба хувийн нууцын хамгаалалтад шинэ сорилт үүсгэж буйг онцолсон (Freedom House, 2024) байна.

“Цахим орчин дахь сэтгүүлчид, нийтлэлчид болон хэрэглэгчид өөрийгөө цензурддэг үү? (Do online journalists, commentators, and ordinary users practice self-censorship?)” хэмээх асуултад дараах байдлаар хариулжээ (Freedom House, 2024).

Хүснэгт 5. Цахим орчин дахь сэтгүүлчид, нийтлэлчид болон хэрэглэгчид өөрийгөө цензурддэг үү?

Асуулт - “Цахим орчин дахь сэтгүүлчид, нийтлэлчид болон хэрэглэгчид өөрийгөө цензурддэг үү? (Do online journalists, commentators, and ordinary users practice self-censorship?)” Оноо: 3/4
АНУ-д сэтгүүлчид, нийтлэлчид болон ердийн интернэт хэрэглэгчдийн дунд өөрийн цензур түгээмэл үзэгдэл биш. Гэсэн хэдий ч эмэгтэйчүүд, ЛГБТ+ хүмүүс болон нийгмийн бусад эмзэг бүлгийнхэн цахим орчин дахь дарамт, доромжлолын бай болдог нь өөрийгөө цензурдэхэд хүргэх сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй (С7-г үзнэ үү). Түүнчлэн төрийн хяналт, тагнуулын үйл ажиллагаа нь мөн өөрийн цензурийг дэмжих хүчин зүйл болж болох юм. <div style="text-align: right;">(Freedom House, 2024).</div>

Дээрх хариултад дурдсан С7 дугаар асуултын⁸⁷ хариултыг харахад цахим орчин дахь хууль бус дарамт, сүрдүүлэг, бие махбодын хүчирхийллийг тайлбарлаж өөрийн цензур үүсгэх боломжит нөхцөлүүдийг дараах байдлаар тайлбарласан байна. Үүнд, АНУ-д төрийн байгууллагын зүгээс цахим орчны иргэдийг хууль бус айлган сүрдүүлэх, бие махбодын хүчирхийлэл үйлдэх тохиолдол ерөнхийдөө байдаггүй (Freedom House, 2024). Гэсэн хэдий ч цахим дарамт, заналхийлэл, хувийн мэдээлэл тараах зэрэг цахим хүчирхийллийн хэлбэрүүд нь тогтвортойгоор өссөөр байгаа нь анхаарал татаж байна. Пью Судалгааны Төв (Pew Research Center, 2021)-ийн судалгаагаар насанд хүрсэн америкчуудын 41 хувь нь цахим

⁸⁷ С7 дугаар асуулт: Хүмүүсийн цахим үйл ажиллагаатай холбоотойгоор төрийн байгууллага, эсхүл бусад этгээдүүдийн зүгээс хууль бус дарамт, сүрдүүлэг, бие махбодын хүчирхийлэл үйлдэгддэг үү? (Are individuals subject to extralegal intimidation or physical violence by state authorities or any other actor in relation to their online activities?) (ХБНГУ үүнд, 3/5 оноо авсан) (Freedom House, 2024).

дарамт, доромжлолд өртөж байсан бол Бреннаны Шударга ёсны Төв (Brennan Center for Justice, 2024)-ийн судалгаанд оролцсон сонгуулийн албан тушаалтнуудын 38 хувь нь заналхийлэл, дарамтад өртсөн (Freedom House, 2024) гэжээ. Эдгээр заналхийлэл нь ихэвчлэн нийгмийн сүлжээгээр дамжин ирдэг бөгөөд сонгуулийн шударга байдлын талаарх хуйвалдааны онол, худал мэдээлэлтэй шууд холбоотой байдаг. Цахим дарамт нь ялангуяа эмэгтэйчүүд, өнгөт арьстнууд, ЛГБТ+ хүмүүсийн хувьд илүү хүчтэй илэрдэг. Гүтгэлгийн Эсрэг Лиг (Anti-Defamation League, 2024)-ийн тайлангаар трансжендер хүмүүсийн 65 хувь нь, Pew Research Center (2021)-ийн судалгаагаар 35-аас доош насны эмэгтэйчүүдийн 33 хувь нь цахим дарамтад өртсөн гэжээ (Freedom House, 2024). Түүнчлэн сэтгүүлчид ч цахим болон бодит дарамтад өртөж буйг Олон Улсын Эмэгтэй Сэтгүүлчдийн Сан (International Women's Media Foundation, 2023) онцолсон бөгөөд орон нутгийн сэтгүүлчдийн гуравны нэг орчим нь “дигитал хүчирхийлэл”-д өртөж байсан гэж мэдүүлжээ. Төрийн байгууллагын зүгээс чиглэсэн хүчирхийлэл ховор ч, зарим тохиолдолд эсэргүүцлийн жагсаал сурвалжилж буй сэтгүүлчид цагдаагийн биеийн хүчний дарамтад өртдөг жишээнүүд (Freedom House, 2024) байна хэмээн Фрийдом Хаус 2024 оны “Интернэтийн эрх чөлөөний байдалд хийсэн үнэлгээ” тайландаа АНУ-ыг тодорхойлжээ.

Мөн АНУ-ын Харилцаа, холбооны тухай хууль (Communications Act - 47 U.S. Code)-ийн 326 дугаар зүйлд “Цензур”-т холбогдуулан “Энэ бүлэгт заасан аливаа зүйл нь Харилцаа холбооны комисст (Federal Communications Commission, FCC) ямар нэгэн радио холбоо, эсхүл радио станцаар дамжуулж буй дохио, нэвтрүүлэгт цензур тавих эрхийг олгоно гэж ойлгож эсхүл, тайлбарлагдаж болохгүй. Мөн Комиссоос гаргах аливаа журам, нөхцөл нь радио холбоогоор дамжуулан үг хэлэх эрх чөлөөнд халдах, саад болох ёсгүй” хэмээн заасан.⁸⁸ Энэхүү заалт нь холбооны засгийн газрын байгууллага болох Харилцаа холбооны комисс (FCC) нь радио, телевиз, цахим мэдээллийн агуулгад цензур тогтоох, хянах эрхгүй болохыг хуульчилсан. Энэ нь АНУ-ын үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө ба хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөг хамгаалах үндсэн заалт гэж үзэгддэг.

Харилцаа, холбооны тухай хуулийн 326 дугаар зүйлээр Холбооны харилцаа холбооны комисс (FCC)-т өргөн нэвтрүүлгийн агуулгад цензур тавих эрх олгохыг хориглодог. Энэ нь өргөн нэвтрүүлгийн орчин дахь үг хэлэх эрх чөлөөний үндсэн баталгаа болж өгдөг ч, хэвлэлийн эрх чөлөөнөөс илүү хязгаарлагдмал болох эрсдэлийг үүсгэдэг. Цахим сэтгүүл зүйн хувьд хамгийн чухал өөрчлөлт нь 1996 оны Харилцаа холбооны ёс зүйн тухай хууль (Communications Decency Act)-аар нэмэгдсэн 47 U.S.C. §230 дугаар заалт юм. Энэ заалт нь цахим (интернэт) үйлчилгээ үзүүлэгч болон цахим платформуудыг гуравдагч этгээдийн нийтэлсэн контентын хариуцлагаас чөлөөлдөг, өөрөөр хэлбэл цахим хэвлэл, нийгмийн сүлжээ, мэдээллийн цахим хуудсууд өргөн хүрээтэй хэвлэлийн эрх чөлөө, редакцын бие даасан байдал олгож байгаа гол хамгаалалт болдог байна.⁸⁹

ХБНГУ-ын зохицуулалт:

Фрийдом Хаусын 2024 оны “Интернэтийн эрх чөлөөний байдалд хийсэн үнэлгээ” тайланд дурдсанаар, ХБНГУ-д цахим (интернэт) эрх чөлөө өндөр түвшинд хараат бусаар хадгалагдаж байгаа нь өргөн хүрээнд цахим орчинд нэвтрэх боломжтой, идэвхтэй мэдээллийн орчинтой, мөн цахим орчинд үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг хамгаалсан шүүхийн шийдвэрүүдтэй холбоотой гэж дүгнэжээ (Freedom House, 2024).

⁸⁸ АНУ: (1996[2018]) Холбооны харилцаа холбооны тухай хуулийн 230-р хэсэг (47 U.S.C. §230). Хандах: (<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/47/230>)

⁸⁹ АНУ: (1934), Холбоо харилцааны тухай хууль (Communications Act of 1934), Хандах: (<https://www.ebsco.com/research-starters/law/communications-act-1934>)

ХБНГУ “Цахим орчин дахь сэтгүүлчид, нийтлэлчид болон хэрэглэгчид өөрийгөө цензурддэг үү? (Do online journalists, commentators, and ordinary users practice self-censorship?)” хэмээх асуултад (оноо 4/4) дараах байдлаар хариулжээ (Freedom House, 2024).

Нэгдүгээрт, өнөөгийн байдлаар, төрөөс хууль бус буюу үндэслэлгүй хязгаарлалт хийхээс айж өөрийгөө цензурдэх үзэгдэл ХБНГУ-д ноцтой асуудал болоогүй байна. Гэсэн хэдий ч 2023 оны 12-р сард олон нийтийн санаа бодлын судалгаа, ардчиллын үнэт зүйл, медиа хэрэглээ, хэвлэл мэдээлэлд итгэх итгэл, үзэл бодлын илэрхийлэл ба өөрийн цензурийн байдал зэрэг нийгэм, улс төрийн сэдвээр судалгаа хийдэг Ардчилал ба хэвлэл мэдээллийн Алленсбах хүрээлэн (Allensbach Institute for Democracy and Media) байгууллагаас явуулсан судалгаагаар зөвхөн ХБНГУ-ын иргэдийн 40 хувь нь “өөрийн үзэл бодлыг чөлөөтэй илэрхийлж чадна” гэж хариулсан нь 1953 оноос хойших хамгийн доод үзүүлэлт болсон (Freedom House, 2024).

Хоёрдугаарт, ХБНГУ-ын хэвлэл мэдээллийн салбарт мөрддөг хэвлэлийн ёс зүйн зарчим нь зарим сэтгүүлчийн цахим илэрхийллийн хүрээг хязгаарлаж болзошгүй гэж (Freedom House, 2024) үздэг. Энэ нь өөрөө хүлээсэн ёс зүйн үүрэг бүхий кодекс бөгөөд олон нийтээс ирэх гомдлыг үнэлэх үндэс болдог. Кодекс нь 16 зүйлтэй бөгөөд хүний нэр төрийг хамгаалахад төвлөрдөг.⁹⁰

Гуравдугаарт, 2020 оны 5-р сард батлагдсан Холбооны мужуудын хэвлэл мэдээллийн гэрээ (Interstate Media Treaty, MStV) нь өөрийн зохицуулалтын байгууллагуудад худал мэдээллийг давтан нийтэлсэн тохиолдолд хариуцлага тооцох үүрэг оноосон. Энэ нь зарим тохиолдолд шийтгэлээс зайлсхийхийн тулд өөрийгөө цензурдэх нөхцөл бүрдүүлэх магадлалтай (Freedom House, 2024) байна.

Дөрөвдүгээрт, Сүлжээний хууль (NetzDG) нь цахим контентын талаарх “айдас төрүүлэх нөлөө” (chilling effect) бий болгож болзошгүй хэмээн шүүмжлэлд өртсөн (ВЗ-г үзнэ үү). Гэсэн хэдий ч энэ нь бодитой, өргөн хүрээний өөрийн цензурийн үзэгдэлд хүргэсэн гэх нотолгоо байхгүй. 2024 оны 3-р сард Facebook-ийн нийтлэл, сэтгэгдлийн талаарх судалгаа явуулахад ийм нөлөөг илрүүлээгүй боловч хуулийн нөлөөг яг таг хэмжихэд хүндрэлтэй болохыг тэмдэглэжээ (Freedom House, 2024).

Тавдугаарт, 2023 оны 10-р сард Хамас бүлэглэл Израйльд халдлага үйлдсэний дараа, ХБНГУ-ын хэмжээнд мусульман сүм (mosque) болон синагог (synagogue) руу чиглэсэн халдлага, заналхийлэл нэмэгдсэн (Freedom House, 2024) байна. Үүнтэй зэрэгцэн нийгмийн сүлжээнд еврейн эсрэг (antisemitic) болон мусульман эсрэг (anti-Muslim) нийтлэл, бичвэр эрс өссөн нь өөрийн цензур нэмэгдэхэд хүргэж болзошгүй нөхцөл бүрдүүлсэн (Freedom House, 2024).

Хууль тогтоомжийн хүрээнд харвал, ХБНГУ-ын Үндсэн хуулийн (Grundgesetz - GG) 5 дугаар зүйлийн эхний хэсгийн гурав дахь өгүүлбэрт “...цензурийг хориглоно” гэж заасан байдаг. Гэхдээ энэ заалт нь өөрөө “үндсэн эрх” биш, харин үг хэлэх эрх чөлөөг хязгаарлаж болзошгүй нөхцөлд тавигдах хязгаарлалт дээр тавигдсан өөр нэг хязгаарлалт буюу “Schranken-Schranke” (хязгаарлалтад тавигдсан хязгаар) гэсэн ойлголт юм. Үндсэн хуулийн 5 дугаар зүйлийн хоёр дахь хэсэг нь үг хэлэх эрх чөлөөг ямар нөхцөлд хязгаарлаж болохыг тодорхойлдог. Энэ нь 5 дугаар зүйлийн 1 дүгээр хэсэгт заасан эрхүүдэд хууль ёсны хязгаар тавих ерөнхий шалгуур болдог. Уг зүйлд зааснаар үг хэлэх эрх чөлөөг дараах үндэслэлээр хязгаарлаж болно:

- Хүүхдийг хамгаалах;

⁹⁰ ХБНГУ: (1973[2023]), Сэтгүүлчдийн ёс зүйн кодекс (German Press Code), Хандах: https://www.presscouncils.eu/codes/13_de/

- Нэр төр, алдар хүндийг хамгаалах;
- Бусад ерөнхий хуулиудын дагуу.

Эдгээр ерөнхий хуулиуд нь тодорхой нэг үзэл бодол, эсхүл мэдээллийг шууд хориглодоггүй, харин өөр нэг эрх зүйн үнэт зүйлсийг хамгаалах зорилгоор дам байдлаар нөлөөлдөг. Иймээс эдгээр нь хууль ёсны, зорилготой хязгаарлалт гэж тооцогддог. Жишээлбэл, дараах хуулиуд үг хэлэх эрх чөлөөнд хууль ёсны хязгаар тавьдаг:

- ХБНГУ-ын Иргэний хууль (Bürgerliches Gesetzbuch - BGB)-ийн 826 дугаар зүйл - бусдад санаатайгаар хор хөнөөл учруулсан үйлдлийг хориглодог;
- ХБНГУ-ын Эрүүгийн хууль (Strafgesetzbuch - StGB)-ийн 185 дугаар зүйл - хүнийг гутаах, доромжлох үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцдог.

Хэт хязгаарлалт үүсэхээс сэргийлэхийн тулд ХБНГУ-ын Үндсэн хуулийн шүүх (Bundesverfassungsgericht) дараах зарчмыг тогтоосон байдаг. Үүнд: хууль ёсны хязгаарлалт ба үг хэлэх эрх чөлөө нь бие биеэ харилцан тэнцвэржүүлдэг харилцаанд оршдог; өөрөөр хэлбэл, нэг нь нөгөөгөө дангаар нь хязгаарладаг бус, харин хоорондоо уялдаатайгаар хэрэгжинэ (Wechselwirkung).

Харин Фрийдом Хаус (Freedom House)-ын 2024 оны “Интернэтийн эрх чөлөөний байдалд хийсэн үнэлгээ” тайланд дурдсанаар Сүлжээний тухай хууль (NetzDG) нь цахим контентын талаарх “айдас төрүүлэх нөлөө” (chilling effect) бий болгож болзошгүй хэмээх шүүмжлэлд өртсөн. Энэхүү шүүмжлэлийн гол утга нь Сүлжээний тухай хуулийн заалтаар нийгмийн сүлжээний платформуудыг “илт хууль бус контентыг” 24 цагийн дотор устгах үүрэгтэй болгосон, эс тэгвээс 50 сая еврог хүртэл торгууль ногдуулах зохицуулалтаас үүдэлтэй.⁹¹ Судлаачид болон Фрийдом Хаусын үзэж буйгаар, ийм хатуу хариуцлагын тогтолцоо нь платформуудыг илэрхийллийг хэтрүүлэн хязгаарлах, өөрөөр хэлбэл эрсдэлээс зайлсхийхийн тулд хуулийн хүрээнд зөвшөөрөгдөх контентыг ч устгах хандлагад хүргэж, үүний үр дүнд хууль ёсны үг хэлэх эрх чөлөөг хохироох аюултай байна.⁹²

БНСУ-ын зохицуулалт:

Фрийдом Хаусын 2024 оны “Интернэтийн эрх чөлөөний байдалд хийсэн үнэлгээ” тайланд дурдсанаар, БНСУ-д цахим (интернэт) орчин харьцангуй нээлттэй боловч цахим сүлжээнд тавигдсан хууль эрх зүйн хязгаарлалт (Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль, гүтгэлгийн үйлдэлд холбогдох эрүүгийн хариуцлага, сэтгүүлчдэд чиглэсэн мөрдөн шалгах ажиллагаа гэх мэт) нь үг хэлэх болон дижитал (цахим) сэтгүүл зүйн эрх чөлөөнд томоохон сорилт хэвээр (Freedom House, 2024) байна. Мөн тус тайланд улс төрийн дарамт, гүтгэлгийн хэрэг, хуурамч мэдээлэл болон хиймэл оюунт контентын (AI) зохицуулалттай холбоотойгоор өөрийн цензур нэмэгдэж буйг онцолсон (Freedom House, 2024) байна. Цахим орчин дахь үйл ажиллагааг гэмт хэрэгт тооцож, эрүүгийн болон иргэний хариуцлага ногдуулдаг, тэдгээрийн зарим нь олон улсын хүний эрхийн стандартаар хамгаалагддаг илэрхийллийн хэлбэрүүдэд ч хамаардаг хэмээгээд хэд хэдэн нотолгоог БНСУ-ын хууль тогтоомжийг эшлэн тайлбарласан (Freedom House, 2024) байна. БНСУ-ын “Цахим орчин дахь сэтгүүлчид, нийтлэлчид болон хэрэглэгчид өөрийгөө цензурддэг үү? (Do online journalists, commentators, and ordinary users

⁹¹ Mchangama, J., & Alkiviadou, N. (2020, January 10). The Digital Berlin Wall - How Germany (Accidentally) Created a Prototype for Global Online Censorship - Act Two. The Future of Free Speech. Хандах: <https://futurefreespeech.org/the-digital-berlin-wall-how-germany-accidentally-created-a-prototype-for-global-online-censorship-act-two/>.

⁹² Lee, D. (2017, October 10). Germany's NetzDG and the threat to online free speech. Media Freedom & Information Access Clinic, Yale Law School. Хандах: <https://law.yale.edu/mfia/case-disclosed/germanys-netzdg-and-threat-online-free-speech>

practice self-censorship?)” хэмээх асуултад (оноо 4/4) дараах байдлаар хариулжээ (Freedom House, 2024).

Нэгдүгээрт, 1948 оны Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль (National Security Act) байна. Энэ хуульд зааснаар, Хойд Солонгосын дэглэмийг магтах, эсхүл түүнд өрөвдөх сэтгэл илэрхийлэх аливаа үйлдэлд долоо хүртэл жилээр хорих ял оноохоор заасан байдаг. Хууль нь цахим болон цахим бус орчинд аль алинд нь хүчин төгөлдөр үйлчилдэг (Freedom House, 2024).

Хоёрдугаарт, Үндэсний Ассамблей 2024 оны 1 дүгээр сард “Олон нийтийн албан тушаалтны сонгуулийн тухай” хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж 2024 оны 1 дүгээр сард хиймэл оюун ухааны технологи ашиглан бүтээсэн “deepfake” төрлийн улс төрийн кампанит бичлэгийг сонгуулиас өмнөх 90 хоногийн хугацаанд түгээхийг хориглосон нэмэлт, өөрчлөлтийг баталсан (Freedom House, 2024) байна. Энэ зохицуулалтын хүрээнд 1) 90 хоногийн хугацаанаас гадуур ч хиймэл оюунаар бүтээгдсэн контентыг тодорхой тэмдэглэгээтэй байлгахыг заавал болгосон; 2) Сонгуулийн хяналтын байгууллагад зөрчилтэй контентыг устгуулах эрх олгосон. Улмаар зөрчил гаргасан этгээдэд долоо хүртэл жил хорих ял, эсхүл 50 сая воноос (ойролцоогоор \$39,000) хэтрэхгүй торгууль ногдуулахаар тогтоосон (Freedom House, 2024).

Гуравдугаарт, гүтгэлэг, доромжлол нь БНСУ-д эрүүгийн гэмт хэрэгт тооцогддог. Тухайлбал, гүтгэлэг үйлдсэн этгээдэд 5 хүртэл жил хорих ял, эсхүл 10 сая воноос (\$7,700) хэтрэхгүй торгууль онооно. Энэхүү хариуцлага нь өгүүлсэн зүйл үнэн байсан эсэхээс үл хамаарна (Freedom House, 2024). Харин мэдээлэл, харилцаа холбооны сүлжээгээр (ICT) гүтгэлэг үйлдсэн тохиолдолд илүү хатуу шийтгэл ногдох буюу 7 хүртэл жил хорих, эсхүл 50 сая воноос (\$39,000) хэтрэхгүй торгууль оногдуулна. Үүнээс, Сүлжээний тухай хууль (Network Act) нь цахим орчны мэдээллийн тархалт хурдан, нөлөө өргөн цар хүрээтэй байдаг тул ийм ял ногдуулахыг үндэслэлтэй гэж үздэг байна. Мөн Гүтгэлгээс ялгаатай нь доромжлолын хэрэг нь зөвхөн хохирогчийн гомдлоор үүсдэг буюу ял шийтгэлийн хэмжээ нь шүүхийн дээд хэмжээний ял нь 1 жил хүртэл хорих, эсхүл 2 сая воноос (\$1,500) хэтрэхгүй торгууль (Freedom House, 2024) байдаг.

Дөрөвдүгээрт, Ардчиллын хөдөлгөөний тухай тусгай (The Special Act on the May 18 Democratization Movement)⁹³ хуульд холбогдох зохицуулалт байна (Freedom House, 2024). Энэхүү тусгай хуулиар 1980 онд Кванжү хотод болсон ардчиллын төлөөх бослогын талаар худал мэдээлэл тараасан этгээдийг, мэдээлэл, харилцаа холбооны сүлжээгээр түгээсэн эсэхээс үл хамааран 5 жилээс илүүгүй хугацаагаар хөдөлмөр эрхлүүлэн хорих, эсхүл 50 сая воноос хэтрэхгүй торгууль оногдуулна хэмээн заасан⁹⁴ байдаг.

Тавдугаарт, БНСУ-ын “Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль”-д “өөрийн цензур (self-censorship)” гэсэн нэр томъёог шууд дурдсан эсхүл тодорхойлсон заалт байхгүй. Гэсэн хэдий ч уг хууль нь олон нийтийн өмнө хүлээх хариуцлага, хохирол барагдуулах тогтолцоо, байгууллагын дотоод хяналтын үүрэг зэрэг цогц зохицуулалтаар дамжуулан сэтгүүлчид болон хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудыг өөрийн хяналттай, хариуцлагатай үйл ажиллагаа явуулах (өөрөөр хэлбэл, хууль зөрчихөөс урьдчилан сэргийлэх дотоод зохицуулалт хэрэгжүүлэх) орчныг бүрдүүлдэг хэмээн үздэг.

Хууль нь нэг талаас хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөг баталгаажуулж, нөгөө талаас хариуцлагын хатуу шаардлагууд тогтоосноор хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудыг дотооддоо хяналт, шалгалт хийх буюу “өөрийн цензур”-ийн хэлбэрээр ажиллахад хүргэдэг. БНСУ-ын хувьд “өөрийн цензур”-ийг дээрх агуулгаар хэрэглэдэг бол “айдас төрүүлэх нөлөө (chilling

⁹³ БНСУ: (1995 [2021]), Май 18 Ардчилал хөдөлгөөний тусгай хуулийн тухай (Special Act on the May 18 Democratization Movement), Хандах:

https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=56035&type=part&key=9

⁹⁴ https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=56035&type=part&key=9 Мөн тэнд, §8.1.

effect) хэмээн бас нэг нэр томьёо байна. Энэ нь сэтгүүлчид болон хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудыг хууль зөрчих, торгууль төлөх, эсхүл нэр хүндэд сөрөг нөлөө үзүүлэхээс зайлсхийхийн тулд эмзэг, эсхүл эрсдэлтэй сэдвийг нийтлэхээс болгоомжлох нөхцөл бий болгохыг хэлдэг. Ингэснээр уг хууль нь айдас төрүүлэх буюу “chilling effect”-ийг үүсгэж болохуйц орчныг бүрдүүлдэг хэмээн үздэг. Доорх зохицуулалт, механизм нь энэ үзэгдэлд нөлөөлөх үндсэн хүчин зүйлүүд юм.

Учир нь **нэгт**, хууль нь мэдээллийн үнэн зөв байдалд маш өндөр шалгуур тавьж, хэвлэл мэдээллийн байгууллагыг бүрэн баталгаажуулах, эсхүл эргэлзээтэй мэдээлэл нийтлэхээс зайлсхийх (өөрийгөө цензурдах) нөхцөлд хүргэдэг. Үүнд:

1. Буруу мэдээлэлд залруулга гаргах үүрэг:⁹⁵ хэрэв хэн нэгэн этгээд баримтад нийцээгүй мэдээллээс болж хохирол амссан бол, тухайн хэвлэл мэдээллийн байгууллага залруулгын мэдэгдэл гаргах үүрэгтэй.
2. Санаатай, санаагүйгээс үл хамаарна:⁹⁶ энэхүү залруулгын хүсэлт нь тухайн байгууллага санаатай байсан эсэх, эсхүл болгоомжгүй байсан эсэхээс үл хамаарна.

Дээрх зохицуулалтын үр дагавраар хэвлэл мэдээллийн байгууллага нь тухайн мэдээний үнэн эсэхээс л хамааран залруулга гаргах үүрэгтэй болдог. Иймээс баримт нь бүрэн баталгаажуулах, эсхүл маргаантай нөхцөл байдалд хэвлэл мэдээллийнхэн эрсдэлтэй мэдээ гаргахаас татгалзах хандлагатай ихэсдэг. Энэ нь ялангуяа эрэн сурвалжлах сэтгүүл зүй, эсхүл эмзэг сэдвийн тайлан гаргах явцад бий болгодог.

Хоёрт, хууль нь маргааныг хурдан шийдвэрлэх болон залруулгын мэдэгдэл гаргахыг заавал биелүүлэх үүрэгтэй болгосноор хэвлэл мэдээллийн байгууллагад үйл ажиллагааны дарамт үүсгэдэг. Улмаар:

1. Хохирлыг яаралтай барагдуулах үүрэг: хэрэв хэвлэл мэдээлэл хүний “хувийн эрх”-ийг (нэр төр, нууцлал гэх мэт) зөрчсөн бол уг хохирлыг хуульд заасан журмын дагуу нэн даруй барагдуулах ёстой.⁹⁷
2. Хугацааны хатуу шаардлага: Хэвлэл мэдээллийн байгууллага залруулгын мэдэгдэл гаргуулах хүсэлт хүлээн авснаас 3 хоногийн дотор хариу өгөх,⁹⁸ хүлээн зөвшөөрсөн тохиолдолд 7 хоногийн дотор залруулга гаргах үүрэгтэй.⁹⁹

Дээрх зохицуулалтын үр дагавар буюу ийм богино хугацааны шаардлага нь хэвлэл мэдээллийн байгууллагыг мэдээгээ баталгаажуулах, нотлох баримт цуглуулах ажиллагаанд цаг гаргах боломжгүй болгож, нарийн, маргаантай асуудлыг хөндөхөөс болгоомжлох нөхцөл бүрдүүлдэг. Үүний оронд хэвлэл мэдээлэл зөвхөн аюулгүй, баталгаатай мэдээлэл нийтлэхийг илүүд үзэх хандлагатай байдаг.

Гуравт, хуульд туссан торгууль, хариуцлага, байгууллагын дотоод үүрэг нь хэвлэл мэдээллийн байгууллагад эрсдэлтэй мэдээлэл нийтлэхээс татгалзах санхүүгийн сэдэл бий болгодог.

⁹⁵ БНСУ: (2005[2023]), Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль (Act on Press Arbitration and Damage Remedies), §14.1, Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=24492&type=part&key=17

⁹⁶ Мөн тэнд, §14.2-14.3

⁹⁷ БНСУ: (2005[2023]), Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль (Act on Press Arbitration and Damage Remedies), §5.1, Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=24492&type=part&key=17

⁹⁸ Мөн тэнд, §15.2.

⁹⁹ Мөн тэнд, §15.3.

1. Торгууль ногдуулах: хэрэв хэвлэл мэдээллийн байгууллага залруулгын мэдэгдэл гаргахаас татгалзсан, эсхүл мэдээллийн эх хувийг хадгалаагүй бол 30 сая воноос хэтрэхгүй хэмжээний торгууль ногдуулдаг.¹⁰⁰
2. Дотоод хяналтын байгууллага буюу дотоод хяналтын бүтэц:¹⁰¹ Томоохон хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд дотоод хяналтын байгууллагын ажиллуулах үүрэгтэй. Тус хяналтын байгууллагын үүрэг нь:
 - Хэвлэл мэдээллээс гарах аливаа зөрчлийг урьдчилан сэргийлэх,
 - Баримтад тулгуурлаагүй мэдээг залруулахыг зөвлөмж өгөх байдаг.

Дээрх зохицуулалтын үр дагавар буюу дотоод хяналтын бүтэц нь мэдээлэл нийтлэхээс өмнө эрсдэлтэй контентыг дарах, засах, эсхүл хасах дотоод дарамтыг хэвлэл мэдээллийн байгууллага дотор үүсгэдэг.

Дээрх хүчин зүйлс, хууль тогтоомжийг олон улсын хүний эрхийн стандартын дагуу хамгаалагдах үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөнд хязгаар тавьж, өөрийн цензур (self-censorship) үүсэх нөхцөл бүрдүүлдэг хэмээн үзсэн байна.

Япон Улсын зохицуулалт:

Фрийдом Хаусын 2024 оны “Интернэтийн эрх чөлөөний байдалд хийсэн үнэлгээ” тайланд дурдсанаар, Япон Улс нь дэлхийд хамгийн өндөр түвшний цахим (интернэт) эрх чөлөөтэй орнуудын нэг бөгөөд цахим контентын зохиомол мэдээлэл, манипуляцийн тархалт буурсан нь эрх чөлөөний үнэлгээг улам сайжрахад нөлөөлжээ (Freedom House, 2024). Үндэсний парламент 2024 оны 5 дугаар сард 2001 оны Мэдээлэл дамжуулагчийн хариуцлагыг хязгаарлах тухай хууль (PLLA)-д өөрчлөлт оруулж, цахим платформуудыг цахим доромжлолын шинжтэй контентыг устгах ил тод журам боловсруулах, мөн цахим доромжлолын гомдолд хурдан хариу өгөх үүрэгтэй болгосон нь мөн тус улсын “эрх чөлөөтэй” статусаа хадгалан авч үлдэхэд нөлөөлсөн байна. Япон Улсын “Цахим орчин дахь сэтгүүлчид, нийтлэлчид болон хэрэглэгчид өөрийгөө цензурддэг үү? (Do online journalists, commentators, and ordinary users practice self-censorship?)” хэмээх асуултад (оноо 3/4) дараах байдлаар (Freedom House, 2024) хариулжээ. Япон Улсад цахим орчинд тодорхой хэмжээнд өөрийн цензур (self-censorship) ажиглагддаг бөгөөд энэ нь ялангуяа түүхэн болон нийгмийн мэдрэг сэдвүүдэд илүү илэрдэг байна. Тайланд тэмдэглэснээр, Япон Улсын нийгэм “эв нэгдэл” болон “зөв зохицол”-ыг чухалчилдаг соёлын онцлогтой тул иргэд, тэр дундаа сэтгүүлчид эзэн хааны тухай болон Дэлхийн II дайны түүхэн асуудлуудтай холбоотой шүүмжлэлээс зайлсхийх хандлагатай (Freedom House, 2024) байдаг.

Мөн төрийн байгууллагуудын зүгээс үзүүлэх шууд бус нөлөөлөл болон киша клуб (kisha kurabu) хэмээх хэвлэл мэдээллийн дотоод тогтолцоо нь мэдээлэлд хандах боломжийг гишүүн хэвлэлүүдэд хязгаарлан олгодог тул мэдээллийн хаалттай байдал болон өөрийн цензурийн соёлыг бий болгоход нөлөөлдөг гэж үзжээ (Freedom House, 2024). Авлига, бэлгийн дарамт, нийтийн эрүүл мэнд, байгаль орчны бохирдол зэрэг төрийн хариуцлагатай холбоотой сэдвээр сурвалжилсан тохиолдолд хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудын төлөөлөгчдийг хэвлэлийн бага хуралд урихгүй байх зэрэг шууд бус дарамтын хэлбэрүүд түгээмэл хэрэглэгддэг болохыг тайлан онцолсон байна. Үүнээс гадна, НҮБ-ын үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийн асуудал хариуцсан тусгай илтгэгчийн 2017 оны тайланд мөн Япон Улсын сэтгүүлчдийн дунд, ялангуяа Фүкүшимагийн цөмийн осол болон хүний эрхийн асуудлуудтай холбоотой сэдвүүдэд өөрийн цензур хэрэгжүүлж буйг онцлон тэмдэглэжээ (Freedom House, 2024).

¹⁰⁰ Мөн тэнд, §34.1.

¹⁰¹ Мөн тэнд, §6.1.

ДӨРӨВ. СУДАЛГААНЫ ҮР ДҮН

Нэр томъёоны тайлбар, тодорхойлолтоос харахад, цахим сэтгүүл зүй дэх эрх зүйн баталгаа нь хүний эрх, сэтгүүлчийн мэргэжлийн эрх болон цензурийн зохицуулалттай нягт уялдаа холбоотой байна. НҮБ, Европын Зөвлөл, ЕАБХАБ зэрэг байгууллагуудын баримт бичгүүд сэтгүүлчийн үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг хамгаалах, төрийн цензурийг хориглох, өөрийн зохицуулалтын тогтолцоог дэмжихийг нийтлэг зарчим болгожээ. Мөн “цензурээс ангид байх зохицуулалт” болон “өөрийн зохицуулалт буюу ёс зүйн кодекс” гэсэн ойлголтууд нь сэтгүүл зүйн хараат бус байдлыг хангах баталгаа байна. Төрөөс сэтгүүл зүйн салбарт урьдчилсан хяналт тавих аливаа хэлбэрийг хориглох, харин хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд дотоод ёс зүйн кодекс, хариуцлагын механизмын хүрээнд өөрийгөө зохицуулах тогтолцоо бүрдүүлэх нь хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөө ба хариуцлагын тэнцвэрийг хадгалах чухал нөхцөл байна. Үүний үр дүнд “өөрийн цензур” болон “өөрийгөө хамгаалах” үзэгдэл нь сэтгүүлчийн мэргэжлийн гол сорилт болон хувирч, олон улсын байгууллагууд болон зарим улс орнууд эдгээрийг хууль тогтоомж, бодлогын түвшинд тодорхой хэмжээгээр зохицуулах хандлага ажиглагдаж байна.

Олон улсын эрх зүйн эх сурвалжуудаас үзэхэд, үзэл бодлоо илэрхийлэх болон мэдээлэл түгээх эрх нь цахим болон уламжлалт хэвлэл мэдээллийн орчинд ижил түвшинд хэрэгжих суурь зарчим байна. Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал, ИБУТЭОУП болон Хүний эрхийн хорооны Ерөнхий тайлбар нь үзэл бодлоо илэрхийлэх бүх хэлбэрийг, түүний дотор цахим орчныг бүрэн хамруулахыг баталгаажуулсан байна. НҮБ болон түүний тусгай илтгэгчдийн тайлбарт мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн хөгжлийг харгалзан хууль тогтоомжийг шинэ нөхцөл байдалд нийцүүлэх шаардлагатайг онцолж, цахим орчныг уламжлалт хэвлэл мэдээллийн хязгаарлалттай адил хэлбэрээр зохицуулах нь зохимжгүй гэж үзсэн. Мөн Европын хүний эрхийн конвенцын 12 дугаар зүйл нь төрөөс хэвлэл мэдээлэлд урьдчилсан хяналт тавих аливаа хэлбэрийг хориглож, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг бүрэн хамгаалах зохицуулалт байна. Дээрхээс харахад, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийн хязгаарлалт нь тодорхой хуульд үндэслэсэн, хууль ёсны зорилготой, ардчилсан нийгэмд зайлшгүй шаардлагатай, хэтрүүлэлгүй байх нөхцөлийг хангах ёстой гэж олон улсын түвшинд нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн байна.

АНУ, ХБНГУ, БНСУ, Япон Улсын цахим сэтгүүл зүйн үзэл бодлоо илэрхийлэх ба мэдээлэл түгээх эрхийн зохицуулалтыг харьцуулахад улс үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг хамгаалах, мөн цахим орчин дахь хариуцлага, хяналтын тогтолцоог бий болгох чиглэлээр хоёр түвшний зохицуулалт байна. Үүнд, АНУ-ын хувьд Харилцаа холбооны тухай хуулийн 230 дугаар зүйлээр үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг нарийвчлан хуульчилж, платформуудыг хэрэглэгчийн үүсгэсэн контентод хуулийн хариуцлагаас чөлөөлөх замаар цахим орчны чөлөөт байдлыг баталгаажуулдаг байна. Энэ нь бусад улсын зохицуулалтаас илүү “эрх чөлөө давамгайлсан” загвар бүхий зохицуулалт боловч хуурамч мэдээлэл, нэр төрд халдах зэрэг зөрчлийг бууруулах үр нөлөө сул, хохирогчийн эрхийн хамгаалалт хангалтгүй байдаг зэрэг сул талтай. Харин ХБНГУ-ын Сүлжээний хууль (NetzDG) нь эсрэгээрээ хариуцлага, хяналтыг чангатгаж, хууль бус контент устгах үүрэг, хяналт хийх хугацаа, торгуулийн механизмыг нарийн заасан. Энэ нь цахим орчны хяналт, ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх үр нөлөөтэй зохицуулалт боловч “өөрийн цензур” үүсгэх эрсдэлийг дагуулдаг байна. БНСУ-ын хувьд Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль нь үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг хувь хүний нэр төр, хувийн амьдралын халдашгүй байдалтай уялдуулсан зохицуулалттай. Хэвлэл мэдээллийн маргааныг залруулга, эсрэг байр суурийн мэдэгдэл гаргах, дахин нийтлэх зэрэг засах аргаар шийдвэрлэх тогтолцоо нь хэвлэлийн эрх чөлөө болон хүний эрхийн зөрчил дундах тэнцвэрийг хадгалдаг байна. Япон Улсад

Мэдээллийн урсгалын платформын тухай хууль болон Эрүүгийн хууль нь цахим орчинд хохирогчийн эрхийг хамгаалах, хууль бус контентыг хязгаарлах зорилготой.

Гэвч “цахим орчин дахь доромжлол”, “садар самуун” зэрэг ойлголт нь тодорхойгүй байдлаасаа шалтгаалан үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөнд хэт нөлөөлөх эрсдэлтэй гэж шүүмжлэгддэг байна. Дээрх харьцуулалтаас дүгнэхэд, цахим орчин дахь сэтгүүл зүйн орчин нь эрх чөлөө ба хариуцлагын зохистой харьцаанд тулгуурлах чиг хандлагатай байна. Энэ нь АНУ эрх чөлөөг тэргүүнд тавьж, платформын хариуцлагыг хязгаарласан бол ХБНГУ хяналт, хариуцлагыг чангатгаж, хүний нэр төр, аюулгүй байдлыг дээдлэх зохицуулалттай. БНСУ, Япон Улс хувьд зөөлөн байдлаар тэнцвэрийг хадгалсан буюу, маргаан шийдвэрлэх болон засах арга хэмжээний тогтолцоог хуульчилсан байна.

АНУ, ХБНГУ, БНСУ, Япон Улсын мэдээлэлд нэвтрэх эрхийн зохицуулалтыг харьцуулсан хэсгийн үр дүнгээс харахад эдгээр улс оронд төрийн мэдээлэлд хандах эрх нь сэтгүүлчийн онцгой эрх биш, харин иргэн бүрийн нийтийн мэдээлэлд хандах суурь эрхийн нэг хэлбэрээр хэрэгждэг нийтлэг зарчимтай байна. Өөрөөр хэлбэл, сэтгүүлчийн төрийн мэдээлэлд хандах эрх нь тусгай зохицуулалтгүй, харин хүний эрхийн түвшинд бүх иргэдэд адил тэгш үйлчилдэг. Харин мэдээлэлд хандах эрхийг хязгаарлах тохиолдлыг хуульд тодорхой заасан үндэслэлээр, хязгаарлагдмал хүрээнд тогтоодог. Үүнд, улс орнууд нийтлэг байдлаар үндэсний аюулгүй байдал, хувийн мэдээлэл, худалдааны болон аж ахуйн нууц, хууль сахиулах ажиллагаанд саад болох эрсдэлтэй зүйлсийг хамруулдаг байна. Мэдээлэл авах хүсэлт гаргах, хариу авах, татгалзсан тохиолдолд давж заалдах агуулга бүхий процедур нь эдгээр улсад мөн хэвшсэн зохицуулалт байна. АНУ болон ХБНГУ-д хүсэлтэд хариу өгөх хугацаа, татгалзах нөхцөлийг нарийвчилсан бол, БНСУ-д хүсэлтийг аман болон бичгээр гаргах боломжтой, Япон Улсад шийдвэрт сэтгэл ханамжгүй этгээд “Мэдээлэл ил болгох хяналтын зөвлөлд” гомдол гаргах эрхтэй байгаагаар онцлог байна.

Сэтгүүлчийн мэдээлэлд нэвтрэх ба эх сурвалжаа хамгаалах зохицуулалт зохицуулалтыг харахад эдгээр орнууд сэтгүүлчийн эх сурвалжаа хамгаалах эрхийг хэвлэлийн эрх чөлөөний үндсэн баталгаа гэж үздэг нь нийтлэг байна. Энэ эрх нь зөвхөн сэтгүүлчийн мэргэжлийн бие даасан байдлыг хамгаалаад зогсохгүй, олон нийтийн мэдэх эрхийг хангах ардчилсан нийгмийн суурь нөхцөл гэж үздэг. АНУ-д сэтгүүлчийн эх сурвалжийг хамгаалах эрх нь Нэгдүгээр нэмэлт, өөрчлөлтөөр (First Amendment) баталгаажсан бөгөөд холбооны түвшинд “shield law” буюу эх сурвалжийн нууцыг хамгаалах хууль байхгүй ч, 49 муж улс болон Колумбийн тойрогт сэтгүүлчдэд эх сурвалжаа хамгаалах зохицуулалттай байна. ХБНГУ-ын хувьд энэ эрхийг Үндсэн хуулийн 5 дугаар зүйл болон Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тухай хуульд “мэргэжлийн нууцыг хадгалах эрх” хэлбэрээр хуульчилсан байдаг бөгөөд сэтгүүлчийг эх сурвалжаа илчлэхийг албадвал хэвлэлийн эрх чөлөөг зөрчсөнд тооцогддог. БНСУ-ын Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль болон Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх хуульд сэтгүүлч нь мэдээллийн эх сурвалжийг шүүхэд илчлэхээс татгалзах эрхтэй гэж заасан бол, Япон Улсад мөн адил Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль болон Улсын дээд шүүхийн шийдвэрээр сэтгүүлчийн эх сурвалжийг хамгаалах шууд ба шууд бус баталгаа болгон хүлээн зөвшөөрсөн байна. Ийнхүү эдгээр орны эрх зүйн системд сэтгүүлчийн эх сурвалжаа нууцлах эрх нь төрийн хяналт, дарамтаас ангид хэвлэлийн хараат бус байдлыг хамгаалдаг бөгөөд энэ нь хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөө, ардчилсан нийгмийн ил тод байдлын зайлшгүй бүрэлдэхүүн хэсэг гэж үздэг нийтлэг хандлагатай байна.

АНУ, ХБНГУ, БНСУ, Япон Улсын цахим орчин дахь сэтгүүлчийн мэргэжлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх эрх, үүргийн зохицуулалтыг харьцуулан судалсан дүнгээс үзэхэд эдгээр улс орон сэтгүүлчийн мэргэжлийн эрхийг үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөний хүрээнд хамгаалж, нөгөө талаас нийгмийн хариуцлага, ёс зүй, хууль ёсны ашиг сонирхолтой

уялдуулан зохицуулах хандлагатай байна. Тухайлбал, АНУ болон ХБНГУ нь сэтгүүлчийн мэргэжлийн үйл ажиллагааг хэвлэлийн эрх чөлөө ба эх сурвалжийн нууцын хамгаалалттай уялдуулсан бол БНСУ болон Япон Улс нэвтрүүлгийн хараат бус байдал ба олон нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах чиглэлд илүү анхаарсан байна. АНУ-ын Харилцаа холбооны зохистой байдлын тухай хуулийн 230 дугаар зүйл сэтгүүлч, хэвлэлийн байгууллагыг хэрэглэгчийн үүсгэсэн контентод хариуцлага хүлээхээс чөлөөлж, цахим сэтгүүл зүйн орчинд “хэвлэлийн эрх чөлөөний дижитал баталгаа” болж өгдөг. ХБНГУ-д Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулиар сэтгүүлч “эх сурвалжийн нууцыг хамгаалах эрхтэй”, харин Сэтгүүлчдийн ёс зүйн кодексор үнэн зөв, хяналттай мэдээлэл түгээх, хараат бус байх, алдаатай мэдээллийг залруулах үүргийг хуульчилсан. БНСУ-ын Нэвтрүүлгийн тухай хуульд сэтгүүлчийн хараат бус байдал, ажлын байрны баталгааг хамгаалах, мэргэжлийн итгэл үнэмшилдээ харш контент бүтээхээс татгалзах эрхийг тусгайлан заасан нь сэтгүүлчийн ёс зүйн хамгаалалт ба мэргэжлийн нэр хүндийг хангах чухал зохицуулалт юм. Япон Улсын Нэвтрүүлгийн тухай хууль сэтгүүлчийг аливаа хөндлөнгийн оролцоо, цензурээс хамгаалж, агуулгын төвийг сахисан байдал, баримт шалгах үүргийг зохицуулсан нь улс төрийн төвийг сахих, баримтад суурилсан мэдээлэл түгээх зарчмыг баталгаажуулсан. Хариуцлагад холбогдох зохицуулалтын хувьд АНУ болон ХБНГУ-д сэтгүүлчид эх сурвалжаа нууцлах, шүүхийн өмнө гэрч болохоос татгалзах эрхтэй боловч энэ эрх нь хууль зөрчсөн үйлдэл, гэмт хэргийн шинжтэй нөхцөлд хязгаарлагдана. БНСУ болон Япон Улсад сэтгүүлч нь баримтыг гуйвуулах, нэг талыг барих, ёс зүйн зөрчил гаргах тохиолдолд залруулга гаргах, эсхүл шүүхийн шийдвэрийн дагуу хариуцлага хүлээх үүрэгтэй байдаг. Улс орнуудын зохицуулалт дахь нийтлэг тал нь сэтгүүлчийн мэргэжлийн эрх нь Үндсэн хуульд баталгаажсан үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийн хүрээнд хэрэгжиж байна. Эх сурвалжийг хамгаалах, хараат бус байх, үнэн зөв мэдээлэл түгээх нь нийтлэг мэргэжлийн стандарт байна. Хуулийн хэрэгжилт нь ёс зүйн кодекс, хяналтын зөвлөл, арбитрын тогтолцоогоор шийдвэрлэгддэг. Дээрээс харахад, цахим орчинд сэтгүүлчийн мэргэжлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх эрхийн суурь нь үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө мөн бөгөөд энэ эрх нь ёс зүй, хариуцлага, нийтийн ашиг сонирхлын зарчимтай салшгүй уялддаг байна. АНУ хувьд либерал эрх чөлөөг дээдэлж, төрийн хяналтаас ангид орчныг бий болгосонд тооцогддог бол, ХБНГУ, БНСУ, Япон Улсууд хариуцлага, ёс зүй, нийтийн ашиг сонирхлыг илүүтэй онцолдог социал-либерал загварыг баримталдаг байна. Улмаар эдгээр улсын цахим орчин дахь сэтгүүлчийн эрхийг хамгаалах, мэргэжлийн үйл ажиллагааг дэмжих эрх зүйн тогтолцоо нь хууль тогтоомж дахь эрхийн баталгаа, ёс зүйн үүрэг, олон нийтийн хяналт гэсэн гурван тулгуурт тогтолцоонд суурилж хэрэгждэг байна.

Улс орнуудын хууль тогтоомж дахь зохицуулалтаас харахад судлагдсан дөрвөн улс сэтгүүлчийн ёс зүйг эрхийн баталгаа (илэрхийлэх эрх, эх сурвалжийн нууц, редакцын хараат бус байдал) болон хариуцлагын механизм (залруулга, хохирол барагдуулах, дотоод хяналт, нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах)-ыг хослуулан, цахим орчинд ч ижил зарчим хэрэгжүүлдэг байна. Улс бүрийн онцлог зохицуулалтыг тоймлон харвал, АНУ-ын Мэргэжлийн сэтгүүлчдийн нийгэмлэгийн ёс зүйн кодекс нь үнэн зөвөөр мэдээлэх, хор хохирлыг багасгах, хараат бус байх, ил тод хариуцлага хүлээх гэсэн дөрвөн тулгуурыг тогтоодог. Энэ нь хууль тогтоомж дахь зохицуулалтаар бус, салбарын өөрийн зохицуулалт хэлбэрээр хэрэгждэг. ХБНГУ-ын сэтгүүлчийн ёс зүйн асуудал нь Үндсэн хууль, муж улсын хэвлэлийн тухай хуулиуд, Хэвлэлийн ёс зүйн кодекс гэсэн гурван түвшинд зохицуулалттай байна. Тухайлбал, ёс зүйн кодекс баримтыг нягтлах, залруулга хийх, хувийн мэдээллийг хамгаалах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс ангид байх зэрэг үүргийг тодорхойлсон бөгөөд Хэвлэлийн зөвлөлөөс ёс зүйн шийдвэрээ ил тод мэдээлдэг. БНСУ-ын хувьд Нэвтрүүлгийн тухай хууль нь редакцын бие даасан байдал, ажлын байрны баталгааг хамгаалж, мэргэжлийн итгэл үнэмшилдээ харш контент бүтээхээс татгалзах эрхийг олгодог. Мөн “Маргаан зохицуулах, хохирол барагдуулах” зохицуулалт нь залруулга, эсрэг байр суурийн мэдэгдлийг нийлэх, нийтлэлийг засах зэрийг тодорхой заасан.

Улмаар баримт хадгалах, хурдан хариу өгөх, залруулгыг нийтлэх зэрэг нь процедур хариуцлагатай, ёс зүйтэй сэтгүүл зүйн гол зохицуулалтууд байна. Япон Улсын хувьд Нэвтрүүлгийн тухай хуульд аливаа этгээдийн хөндлөнгийн оролцоог хориглож, нэвтрүүлгийн найруулгад төвийг сахих, баримтыг гуйвуулахгүй байх, олон өнцгөөс мэдээлэх шаардлагыг тогтоосон. Энэ нь цахим агуулгад ч адил үйлчилдэг нийтийн ашиг сонирхлын стандарт бүхий зохицуулалт байна. АНУ, ХБНГУ-д салбарын холбоод, редакцын дотоод хороод ёс зүйн маргааныг эхний ээлжид шийддэг. Харин БНСУ, Япон Улсад хуульчилсан шаардлага (устгах, залруулах, төвийг сахих) ба байгууллагын дотоод журам хавсарч, маргааныг эвлэрүүлэн зуучлах, арбитрын хэлбэрээр түргэн шийдэх процесстой байна. Улсуудад буй нийтлэг зохицуулалт нь баримт нягтлах, хувийн мэдээллийг хамгаалах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс зайлсхийх, ангид байх, алдааг залруулах, эх сурвалжийг хамгаалах нь зэрэг байна.

Цахим орчин дахь хуурамч мэдээлэлтэй тэмцэх, баримт нягтлах зохицуулалт нь улс бүрт өөр хэлбэртэй ч хууль, ёс зүй, өөрийн хяналт гэсэн гурван үндсэн чиглэлд төвлөрөх хандлагатай байна. Тухайлбал, АНУ-ын хувьд хуурамч мэдээллийг зохицуулах тухай тусгай хууль байхгүй. Харин Харилцаа холбооны тухай хуулийн 230 дугаар зүйлд платформуудыг хэрэглэгчийн нийтэлсэн контентод хариуцлага хүлээлгэхээс чөлөөлж, тодорхой нөхцөлд устгах, хязгаарлах эрх олгодог. Хуурамч мэдээллийг хянах үүргийг төр бус, баримт шалгах байгууллагууд (жишээ нь FactCheck.org, PolitiFact) сайн дурын үндсэн дээр хэрэгжүүлдэг. ХБНГУ-ын хувьд муж улс бүрийн Хэвлэлийн тухай хууль болон Хэвлэлийн ёс зүйн кодексоор хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудыг үнэн зөв мэдээлэл нийтлэх, баримт шалгах, хариу мэдэгдэл нийтлэх, хариуцлагатай редактор ажиллуулах үүрэгтэй болгосон. БНСУ-ын хувьд “Хэвлэл мэдээллийн маргаан зохицуулах болон хохирол барагдуулах тухай хууль”-аар буруу мэдээлэл гарсан тохиолдолд зайлуулж, залруулахыг хуульчилсан. Мөн тусгай комисс байгуулж, хуурамч мэдээлэлтэй холбоотой маргаанд баримт шалгах, эвлэрүүлэн зуучлах, зөвлөмж гаргадаг. Япон Улсын хувьд Нэвтрүүлгийн тухай хуульд нэвтрүүлэгчийг худал мэдээллийг шалгаж, богино хугацаанд залруулах үүрэгтэй болгосон. Харилцаа холбооны үйлчилгээ үзүүлэгчийн хариуцлагыг хязгаарлах тухай хуулиар цахим платформууд гомдол, устгах хүсэлтийг хүлээн авах сувгийг ажиллуулах ёстой. Үүнээс гадна баримт шалгах байгууллагууд баримт шалгах, ёс зүйн хяналт тавих өөрийн зохицуулалтыг хэрэгжүүлдэг.

Сэтгүүлчийн хараат бус байдал болон редакцын бие даасан байдлыг хамгаалах эрх зүйн тогтолцоо улс орон бүрт өөр бүтэцтэй боловч нийтлэг зорилго нь төр, улс төр, бизнесийн нөлөөллөөс ангид, олон нийтийн ашиг сонирхолд нийцсэн сэтгүүл зүйг хөгжүүлэхэд чиглэж байна. АНУ-ын хувьд редакцын бие даасан байдлыг хамгаалах холбооны хэмжээний хууль байхгүй ч Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр нэмэлт, өөрчлөлт нь хэвлэлийн эрх чөлөөг баталгаажуулж, төрийн хөндлөнгийн оролцоог бүрэн хориглодог. Энэ нь сэтгүүлчдэд үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, редакцын шийдвэрийг “төрийн хяналтгүй бүс”-д гаргах нөхцөл бүрдүүлдэг. Нөгөө талаар, АНУ-ын Мэргэжлийн сэтгүүлчдийн нийгэмлэгийн ёс зүйн кодекс нь ашиг сонирхлын зөрчлөөс зайлсхийх, сурталчилгаа болон редакцын контентыг ялгах, гаднын дарамт нөлөөллөөс ангид байхыг хатуу шаарддаг өөрийн зохицуулалттай байна. Харин ХБНГУ-д сэтгүүлчийн хараат бус байдлыг хамгаалах тогтолцоо илүү институцийн шинжтэй бөгөөд Үндсэн хууль, муж бүрийн Хэвлэлийн тухай хууль болон Хэвлэлийн ёс зүйн кодекс чухал үүрэгтэй. Эдгээрт хууль тогтоомжид редакцын агуулгыг арилжааны болон гуравдагч этгээдийн ашиг сонирхлоос ангид байлгах, “хариуцлагатай редактор”-ыг заавал ажиллуулах, бэлэг болон ашиг сонирхол автахгүй байх зэрэг нарийвчилсан зохицуулалт тусгагдсан байдаг. Үүнээс ХБНГУ-ын тогтолцоо нь ёс зүйн стандартыг хуульчилсан, хяналттай бүтэцтэй гэдгээрээ онцлог байна. БНСУ-ын хувьд Хэвлэл мэдээллийг дэмжих тухай хууль болон Нэвтрүүлгийн тухай хуулиар редакцын эрх чөлөө, хараат бус байдлыг шууд хуульчилж, хэвлэл мэдээллийн байгууллага болон редакторуудыг мэргэжлийн ёс зүйдээ тулгуурлан бие даан шийдвэр гаргах эрхийг баталгаажуулсан. Хуулиар төр, нам, байгууллага зэрэг гуравдагч этгээдийн оролцоог

хориглох буюу нэвтрүүлэгч болон сэтгүүлчийг үзэл бодол, мэргэжлийн үнэлгээнд нь тулгуурлан шийдвэр гаргахад саад учруулахыг хатуу хориглодог. Харин Япон Улсад Нэвтрүүлгийн тухай хуулиар нэвтрүүлгийн үйл ажиллагаанд хөндлөнгийн оролцоо хийхийг хориглож, улс төрийн төвийг сахисан байдал, баримт гуйвуулахгүй байх, олон өнцгөөс тэнцвэртэй мэдээлэх зэрэг редакцын үндсэн зарчмыг хуульчилсан. Хэдий ингэж хуульчилсан боловч хуулийн хэрэгжилтэд тавих захиргааны хяналт хязгаартай, шийтгэл оногдуулах тохиолдол бараг байдаггүй тул ёс зүйн хяналт, редакцын өөрийн зохицуулалт (дотоод хяналт) илүү чухал үүрэгтэй байдаг.

Харьцуулалтаас харахад, өөрийн цензур нь зөвхөн хууль тогтоомж дахь хатуу зохицуулалт, торгууль, хариуцлагын тооцох асуудалтай холбоотой бус, соёл, цахим орчин дахь дарамт, шахалт, редакцын дотоод бодлого зэрэг олон хүчин зүйлээс шалтгаалан үүсдэг байна. Харьцуулсан судалсан дөрвөн улсад эрх чөлөөг дээдэлсэн, зөөлөн хяналттай улсууд (АНУ, Япон) нь соёл, цахим дарамт, шахалт нь өөрийн цензурийн гол шалтгаан болдог бол, илүү нарийвчлан хуульчлагдсан хяналттай улсуудад (ХБНГУ, БНСУ) хариуцлагын тогтолцоо өөрийгөө цензурдэх гол хүчин зүйл болдог байна. Тухайлбал, АНУ-д үг хэлэх эрх чөлөө Үндсэн хуулиар хатуу хамгаалагддаг тул өргөн нэвтрүүлэгт төрийн цензур тавих эрхийг хууль шууд хориглодог. Харин цахим орчин дахь доромжлол, заналхийлэл, хувийн мэдээлэл тараах зэрэг “дигитал хүчирхийлэл” эмэгтэйчүүд, ЛГБТ зэрэг эмзэг бүлэг, мөн сэтгүүлчдийн дунд өөрийгөө хамгаалах, өөрийн цензур тогтоох гол хүчин зүйл байна.

Фрийдом Хаусын тайланд дурдсанаар ХБНГУ-д Үндсэн хуулиар үзэл бодоо илэрхийлэх, хэвлэн нийтлэх эрх чөлөөнд цензур шууд хориглодог ч бусад хууль тогтоомжоор нэр төр, хүүхэд хамгаалал, үндэсний аюулгүй байдлыг хамгаалах зорилгоор хязгаар тавих боломжийг нээлттэй үлдээсэн. Мөн тодорхой хуулиудад, тухайлбал, Сүлжээний хууль, муж бүрийн Хэвлэлийн тухай хууль, Хэвлэлийн ёс зүйн кодекс зэрэг хариуцлагатай редактор ажиллуулах, баримт шалгах, залруулга хийх, ил тод байх зэргийг шаардлагыг тавьдаг. Энэ нь нийтлэг утгаараа мэдээллийн чанарыг сайжруулах, хууль бус контентыг богино хугацаанд устгуулах, давтан зөрчил гарахаас сэргийлэх зэрэг хариуцлага тооцох механизмуудыг бий болгосон зохицуулалт мөн боловч нөгөө талаараа редакцууд, сэтгүүлчдийг эрсдэлээс сэргийлж илүү болгоомжлох, өөрийн цензур тогтоох шалтгаан болдог.

БНСУ болон Япон Улсад өөрийн цензур үүсэх нөхцөл, шалтгаан нь хоорондоо ялгаатай боловч нийтлэг дүн нь сэтгүүлчид болон хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд эмзэг, маргаантай сэдвийг нийтлэхээс зайлсхийдэг явдал байна. Фрийдом Хаусын тайланд дурдсанаар БНСУ-ын хувьд өөрийн цензур нь хууль тогтоомж дахь хатуу зохицуулалт, өндөр хариуцлага, нийгмийн дарамт, шахалтаас үүдэлтэй. Түүнчлэн Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль, гүтгэлгийн хэргийг Эрүүгийн хуулиар шийтгэдэг зохицуулалт, цахим орчны гүтгэлэгт илүү хатуу ял ногдуулах заалттай зэрэг нь хэвлэл мэдээллийн байгууллагад өндөр эрсдэл үүсгэдэг. Мөн залруулгын мэдэгдэл гаргах үүргийг биелүүлэх, мэдээллийн эх хувийг заавал хадгалах зэрэг нарийн журам нь хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудыг цаг хугацааны болон санхүүгийн дарамтад оруулж, эргэлзээтэй, эсхүл баталгаажаагүй мэдээлэл нийтлэхээс татгалзахад хүргэдэг. Мөн томоохон хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудын дотоод хяналтын бүтэц нэмэгдэж, эрсдэлтэй контентыг нийтлүүлэхээс өмнө засах, хасах арга хэмжээ авдаг нь өөрийн цензур тогтоох хүчин зүйл болж байна.

Харин Япон Улсад өөрийн цензур нь соёл, байгууллагын тогтолцоо, мэдээлэлд нэвтрэх эрхтэй холбоотой. Япон Улсын нийгэм эв найрамдал, зөрчилгүй харилцааг дээдэлдэг тул сэтгүүлчид болон иргэд түүхэн болон нийгмийн эмзэг сэдвүүд, тухайлбал, эзэн хааны институц, Дэлхийн II дайн, эсхүл Фүкүшимагийн осол зэрэг асуудал дээр шүүмжлэл илэрхийлэхээс зайлсхийх хандлагатай байдаг. Мөн “киша клуб” хэмээх хэвлэл мэдээллийн дотоод тогтолцоо нэмэгдэж, мэдээлэлд нэвтрэх эрхийг зөвхөн гишүүн хэвлэлд олгож,

шүүмжлэлтэй байр суурь илэрхийлсэн редакцуудыг хэвлэлийн бага хурал болон эх сурвалжаас ангид байлгах замаар шууд бус дарамт үзүүлдэг. Төрийн зүгээс цензур тавих эрх хуулиар хориглогдсон ч, редакцын хандалт, нэр хүнд, нийгмийн зүгээс үүсэх ажил мэргэжлийн дарамт зэрэг нь өөрийн цензур үүсэх шалтгаан болдог байна.

НОМ ЗҮЙ

- European Parliament. (2014). *Handbook on the incompatibilities and immunity of the members of the European Parliament*. European Parliament:
<https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/90771/Handbook%20on%20Immunity.pdf>-ээс
Гаграсан
- United Nations. (1961). *Vienna Convention on Diplomatic Relations*. United Nations Treaty Series.
Гаграсан 2025 оны September,
https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf-aac
- Nations, U. (1946). *Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations*. United Nations.
- United Nations. (1947). *Statute of the International Law Commission*. United Nations.
- United Nations. (1963). *Vienna Convention on Consular Relations*. United Nations.
- International Criminal Court . (1978). *Rome Statute of the International Criminal Court*.
International Criminal Court .
- Liu, Y. (2024). Revisiting the Customary International Law Avenue: Immunity of State Officials of Non-Party States in the Enforcement Proceedings of the International Criminal Court. *Chinese Journal of International Law* , 123-149.
- Venice Commission. (1998). *Report on the Scope and Lifting of Parliamentary Immunities*. Venice Commission.
- Remco Nehmelman., M. V. (2011). Extension of Parliamentary Immunity. A. &. Ellian-Д, *Freedom of speech under attack*. The Hague: Eleven International Publishing.
- Council of Europe. (1953). *European Convention on Human Rights*. Council of Europe.
- European Central Bank (ECB). (2003). *Protocol on the Privileges and Immunities of the European Communities*. Frankfurt am Main: European Central Bank.
- Parliamentary Assembly of the Council of Europe. (2023). *Rules of Procedure of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE)*. Strasbourg: Council of Europe.
- Meyer-Goßner, W., & Schmitt, B. (2023). *Strafprozessordnung: StPO mit GVG, EGGVG und Nebengesetze*. München: C.H. Beck.
- Ipsen, J. (2010). Parlamentarische Immunität in Deutschland. *Zeitschrift für Parlamentsfragen (ZParl)*, Vol. 41, No.2, 123–140.
- Bianchi, A. (2016). Immunity versus Human Rights: The Pinochet Case. *European Journal of International Law*, 10(2), 237–277.
- Erskine, H. G. (2004). *Parliamentary Immunity: A Comprehensive Study*. Inter-Parliamentary Union.
- Wiki, N. (2025). 불체포 특권 [Privilege from arrest]. Namu Wiki:
<https://namu.wiki/w/%EB%B6%88%EC%B2%B4%ED%8F%AC%20%ED%8A%B9%EA%B6%8C#s-3.1>-ээс Гаграсан

- South Korea: National Assembly. (2025). *Legislative Data Book (From the Constituent National Assembly to the 21st National Assembly)*. National Assembly of South Korea.
- European Union. (2003). *Protocol on the Privileges and Immunities of the European Communities*. Brussels: European Central Bank.
- Freedom House. (2024). *Freedom on the Net 2024: South Korea*. Freedom House.
- Freedom House. (2024). *United States: Freedom on the Net 2024*. Freedom House.
- Freedom House. (2024). *Germany: Freedom on the Net 2024*. Freedom House.
- Freedom House. (2024). *Freedom on the Net 2024: Japan*. Freedom House.
- Article 19. (2017). *Germany: The Act to Improve Enforcement of the Law in Social Networks*. <https://www.article19.org/wp-content/uploads/2017/09/170901-Legal-Analysis-German-NetzDG-Act.pdf>-ээс Гапрачан
- Sugaya, M. (2021). *Perspectives on the Japanese Media and Content Policies*. Springer.
- Hida, H. (2021). Considering Media Ethics and Laws with a Focus on the Canon of Journalism. *Aoyama Gakuin University Research Insights* (хуудсд. 12–20).-Д Aoyama Gakuin University Press.
- Brislin, T. (2002). Journalism Ethics in Asia. *Asian Communication Ethics* (хуудсд. 55–74).-Д University of Hawai'i Press.
- NSK. (2000). *The Canon of Journalism*. 2000: NSK.
- NHK. (2021). *Code of Ethics on the Relationships between the Media and Society*. NHK.
- Yomiuri Shimbun. (2017). *The Yomiuri Code of Ethics*. Yomiuri Group.
- Benedict, R. (1995). *Press Laws in Japan*. Nanyang Technological University.
- Reporters Without Borders. (2023). Press Freedom Index: Japan. *World Press Freedom Index 2023* (хуудсд. 112–115).-Д RSF.
- SPJ. (2014). *SPJ Code of Ethics*. Society of Professional Journalists (SPJ).
- Columbia Law Review. (1980). The Editorial Function and the First Amendment. *Columbia Law Review*, 1229–1274.
- RCFP. (2023). *First Amendment Handbook*. RCFP.
- Plaisance, P. L. (2021). *Media Ethics: Key Principles for Responsible Practice*. Sage Publications.
- Ward, S. J. (2019). *Ethical Journalism in a Populist Age*. Rowman & Littlefield.
- McBride, K. &. (2022). *The New Ethics of Journalism: Principles for the 21st Century*. CQ Press.
- Presserat, D. (2022). *Publizistische Grundsätze (Pressekodex)*. Deutscher Presserat.
- Schulz, W. (2018). *Medienfreiheit und Selbstkontrolle in Deutschland*. Nomos Verlag.
- Haas, T. (2016). *Medienethik in Deutschland: Selbstkontrolle und Verantwortlichkeit der Presse*. Springer.

- Möller, C. (2020). *Ethik im Journalismus: Grundlagen und Praxis*. UVK Verlag.
- Deutscher Presserat. (2023). *Publizistische Grundsätze (Pressekodex)*. Berlin: Deutscher Presserat.
- Seo, H. (2022). *Press Freedom in South Korea: Media, Politics, and Society*. Routledge.
- Youm, K. H. (2024). Judicial Interpretation and Self-Regulation of the Press in Korea. *Asian Journal of Communication*, 201–219.
- Seo, H. (2022). *Press Freedom in South Korea: Media, Politics, and Society*. Routledge.
- Seo, H. (2022). *Press Freedom in South Korea: Media, Politics, and Society*. Routledge.
- KPEC. (2022). *Annual Report 2022*. Korea Press Ethics Commission (KPEC).
- KPEC. (2023). *About KPEC: Code of Press Ethics and Standards of Practice*. KPEC.
- Cook, P. &. (2013). *Two Types of Self-Censorship: Public and Private*. University of Edinburgh.
- Messina, A. (2023). *Self-Censorship, Self-Restraint, and the Ethics of Conversation*. Oxford: Oxford University Press.
- Burnett, C. (2022). *The Self-Censoring Majority: How Political Identity and Fear Shape Expression*. SAGE Publications.
- Schimpfössl, E. (2020). *Self-Censorship Narrated: Journalism in Central and Eastern Europe*. White Rose ePrints.
- Lee, D. (2017). Yale. Yale Law School: <https://law.yale.edu/mfia/case-disclosed/germanys-netzdg-and-threat-online-free-speech-ээс Гaрacaн>
- Council of Europe. (1950). *European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* . Council of Europe.
- UNESCO. (2017). *Protecting Journalism Sources in the Digital Age*.
- Bianet. (2024). *Journalists' rights and obligations in digital media*.
- Council of Europe. (2017). *Journalists under pressure: Unwarranted interference, fear and self-censorship in Europe*.
- Council of Europe. (2023). *Defining Journalism: International Standards*. Council of Europe.
- Herbert, J. (2000). *Journalism in the Digital Age: Theory and Practice for Broadcast, Print and On-line Media*. Focal Press.
- OSCE. (2008). *The Media Self-Regulation Guidebook*. Miklós Haraszti, the OSCE Representative on Freedom of the Media .
- Scammell, M. (1988). Press censorship. In ScienceDirect Topics: Social Sciences . Elsevier.
- UNHR. (2023). *How international human rights standards and mechanisms help protect journalists*. UNHR.
- Gerald Walulya, G. L. (2020). *Democracy at Stake: Self-Censorship as a Self-Defence Strategy for Journalists*. Media and Communication.

OSCE. (2011). *Media freedom commitments of the OSCE participating states*. Organization for Security and Co-operation in Europe.

UNHRC. (2011). *General comment No. 34: Article 19: Freedoms of opinion and expression (CCPR/C/GC/34)*. United Nations Human Rights Committee.

Council of Europe. (2016). *Recommendation CM/Rec(2016)4 of the Committee of Ministers to member States on the protection of journalism and safety of journalists and other media actors*. Council of Europe.

